

วารสาร

การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัย
Research Administrative Network

ISSN (Print): 2630-0443 ISSN (Online): 2630-0451 **Journal of Community Development and Life Quality**

1. แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ฝากจิต ปาลินทร์ และ อติตยา แทนโนนจิว.....	1
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์มันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สิริขวัญ ปิ่นคำ.....	11
3. การพัฒนาสต็อกเกอร์ไลน์เพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน จังหวัดนครนายก ปรัชญา ทองชุม และ ปรียา สมพีช.....	21
4. การขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มนสิ ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์.....	34
5. ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น สุกัลยา เขียวขวัญ และ ภาณุทัต โล่ห์สีทอง.....	46
6. ถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ: กรณีศึกษา การถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง เกษทิพย์ ปลื้มวงษ์ และ พิสิฐ โองเจริญ.....	56
7. เปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่ หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน อำเภอสีหิงพระ จังหวัดสงขลา ชนพร อิศระทะ ณัฐวรท บุญรัตน์า ธีระพงศ์ คงแก้ว กชกร สุขจันทร์ อินทนูจิตร และ ขวัญฤทัย อักษรวงศ์.....	67
8. กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ตำบลทุ่งผิง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ดารารัตน์ ธาตุรักษ์ และ วชิระ หล่อประดิษฐ์.....	78

คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ

เรื่องที่ตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ หรือบทความวิชาการ

การเตรียมต้นฉบับ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

2. การพิมพ์ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 ด้วย คอมพิวเตอร์โปรแกรม ไมโครซอฟท์เวิร์ด ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 ตัวอักษรต่อนิ้ว **ความยาวไม่ควรเกิน 8 - 10 หน้า** (รวมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

3.1 ชื่อเรื่อง (Title) ควรสั้น ชัดเจน และต้องสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 หน้า

3.2 ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 หน้า เอียง สำหรับ ที่อยู่ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้พิมพ์บรรทัดถัดไป ช่างสร้างชื่อผู้เขียน ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 12

3.3 บทคัดย่อ (Abstract) ควรเป็นเนื้อหาที่สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยรวมเหตุผลในการศึกษาวิจัย อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนผลการศึกษาและสรุปด้วย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ **ไม่ควรเกิน 200 คำ** และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อ แต่ละภาษาด้วย **จำนวนคำไม่เกิน 5 คำ** (บทความปริทัศน์อาจไม่ต้องมีบทคัดย่อ)

3.4 คำนำ (Introduction) แสดง**ความเป็นมาและเหตุผล**ที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย รวมถึงการตรวจเอกสาร (Review of Literature) และ**วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย**ไว้ด้วย

3.5 อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods) ให้บอกรายละเอียด **ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประชากรต้องระบุขอบเขต จำนวน และคุณลักษณะของประชากรให้ชัดเจน กลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนหนึ่งของประชากรที่จะนำมาศึกษา ต้องระบุขนาด ของกลุ่มตัวอย่าง วิธีการและขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างละเอียด**

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นการให้รายละเอียดเครื่องมือที่จะใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการอธิบายว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการอธิบายถึงวิธีการจัดการกับข้อมูลที่ไดมา เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.6 ผลการศึกษาหรือผลการทดลอง (Results) ให้บรรยายผลการศึกษาวิจัย พร้อมเสนอข้อมูลในรูปแบบ ตารางหรือภาพประกอบได้ โดยตารางหรือภาพ ให้จัดทำเป็น **ภาษาอังกฤษทั้งหมด**

3.7 วิจารณ์ (Discussion) ควรเชื่อมโยงกับผลการศึกษาว่าสอดคล้องกับสมมุติฐานหรือแตกต่างไปจากผลงานวิจัยที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่อย่างไรและด้วยเหตุใด โดยมีพื้นฐานการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิจารณ์อาจนำไปรวมกับผลการศึกษาเป็นผลการศึกษาและวิจารณ์ (Results and Discussion)

3.8 สรุป (Conclusion) ควรสรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างกระชับว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่

4. กิตติกรรมประกาศ หรือ คำขอบคุณ (Acknowledgement)

อาจมีหรือไม่ก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย แต่ไม่ได้เป็นผู้ร่วมงานวิจัย

5. เอกสารอ้างอิง (References)

5.1 ในเนื้อเรื่อง

5.2 เอกสารอ้างอิง **ต้องเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมดโดยเรียงตามลำดับอักษร ตามรูปแบบการเขียน มีดังนี้**

1) วารสาร (Journals) (**อ้างอิงวารสารที่มีความทันสมัย/เป็นปัจจุบันมากที่สุด**) ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ชื่อวารสาร/(เขียนเต็ม)/ปีที่(ฉบับที่):/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด ตัวอย่างเช่น (“/” แทนการเว้นวรรค หรือ Spacebar 1 ครั้ง)

Kunta, K. and N. Nophaket./2018./ Waste management using philosophy of sufficiency economy in Phra Samut Chedi district, Samut Prakan province./ Journal of Community Development and Life Quality/6Z3X: 497-524. (in Thai)

Zhang X. and E. Warner Mildred./2017./Business retention and expansion and business clusters – A comprehensive approach to community development./Journal of Community Development Society/48(2):/170-186.

2) หนังสือ และตำรา (Books & Textbooks) (**อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อหนังสือ./สำนักพิมพ์./เมืองที่พิมพ์./จำนวนหน้าทั้งหมด. ตัวอย่างเช่น

Jaturasitha,S./2012./MeatTechnology/Mingmuang/Chiangmai./367/p.(in Thai)
Gullan//P.J./and//P.S./Cranston/2005./The Insects: An Outline of Entomology./3rd ed./Blackwell Publishing/Malden./505 p.

3) เรื่องย่อในตำราหรือหนังสือที่มีผู้เขียนแยกเรื่องกันเขียน และมีบรรณาธิการ (**อ้างอิงให้น้อยที่สุด ในกรณีที่ไม่สามารถสืบค้นจากวารสารได้**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่องย่อ./หน้า/เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด./ใน:/ชื่อบรรณาธิการ./ (บก.)/ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์./เมืองที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

Wechakit,/D./and /S. Tongsakul./2017./Technical Use of Pesticides./pp/22-42./ In:/S. Ruiaree (eds.)/ Insects and Animals, Major Enemies of Economic Plants and Management./Idea Square/Bangkok. (in Thai)
Tilgner, E.H./2017./Phasmida (Slick and leaf insects) . / pp.765-766./In:/V.H.Resh and R.T. Carde/(eds). Encyclopedia of Insects./2nd ed./Academic Press./London.

4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (**อ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่ทันสมัย/เป็นปัจจุบัน เช่น สถิติ จำนวนประชากร เป็นต้น**)

ชื่อผู้เขียน./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง./ (ระบบออนไลน์)/แหล่งข้อมูล./ชื่อ Website/(วันเดือนปีที่สืบค้นข้อมูล).

Department of Local Administration. 2018. Community Management Plan (Online). Available: http://www.dla.go.th/upload/document/type2/2018/1/19390_2_1516003578311.pdf?time=1516143862616 (May 9, 2018). (in Thai)
National Statistical Office./2016./The 2016 Household Survey on the Use of Information and Communication Technology./ (Online)/Available:/https://goo.gl/v6nbc/(October 05, 2017)

รูปแบบในการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้อักษรตัวเอน

Meloidogyne incognita

ชื่อเฉพาะ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ทุกคำ

Berdmann, Marschner

ภาษาอังกฤษทั้งในวงเล็บและนอกวงเล็บ ให้ใช้ตัวเล็ก

completely randomized design, (transition period)

ตัวย่อ ให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก

(randomized complete block design, RCBD)

หัวข้อเรื่อง ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Abstract, Introduction

คำแรกก็ตามหลัง คำสำคัญ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Keywords: Mango, chlorophyll

หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
TH: Jaisuk (2018) รายงานว่า EN: Johny (2018)	TH: (Jaisuk, 2018) EN: (Johny, 2018)
หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใช้เป็น	
Jaisuk and Jaingam (2018) รายงานว่า Johnnie and Walker (2018)	(Jaisuk and Jaingam, 2018) (Johnnie and Walker, 2018)
ถ้ามีผู้เขียนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ใช้ชื่อคนแรกแล้วตามด้วยคำว่า และคณะ	
Jaisuk et al. (2018) รายงานว่า Johny et al. (2018)	(Jaisuk et al., 2018) (Johny et al., 2018)
* หมายเหตุในเนื้อเรื่องขอบทความให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคน ห้ามใช้คำว่า และคณะ หรือ et al.	

วารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2566)

Volume 11, Issue 1 (January – April 2023)

ISSN: 2630-0443 (Print)

ISSN: 2630-0451 (Online)

ผู้จัดพิมพ์ Publisher	เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน	Upper Northern Research Administrative Network
กำหนดการพิมพ์ Publication	วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี) ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม	Tri-annually Issue 1 January-April Issue 2 May-August Issue 3 September-December
วัตถุประสงค์ Objective	เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ที่ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนารวมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิต โดยการสนับสนุนจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)	To be Humanities and Social Sciences journal published the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation
ที่ปรึกษา Consulting	ศ.นพ.สิริฤกษ์ ทรงศิริไส Sirirurg Songsivilai, M.D., Ph.D., Prof. ศ.ดร.ศุภชัย ปทุมนากุล Supachai Pathumnakul, Ph.D. Prof. รศ.ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา Kan Chantrapomma, Ph.D., Assoc. Prof.	ปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation รองปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม Deputy Permanent Secretary, Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation มหาวิทยาลัยมหาดไทย Hatyai University
บรรณาธิการ Editor	ศ.เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธิ์ธา Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof. Emeritus	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
ผู้ช่วย บรรณาธิการ Asst. Editor	นางสาว กิรติ แก้วสัมฤทธิ์ Geerati Kaewsumrit, M.A. รศ.ดร.ไสว บูรณพานิชพันธ์ Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof.	สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม Office of the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University
กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ) Editorial Board (Academic)	ศ.ดร.มนต์ชัย ดวงจินดา Monchai Duangjinda, Ph.D. Prof. รศ.ดร.กรกนก อิงคินันท์ Kornkanok Ingkaninan, Ph.D., Assoc. Prof.	มหาวิทยาลัยขอนแก่น Khon Kaen University มหาวิทยาลัยนเรศวร Naresuan University

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

Journal of Community Development and Life Quality

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2566)

Volume 11, Issue 1 (January – April 2023)

ISSN: 2630-0443 (Print)

ISSN: 2630-0451 (Online)

กองบรรณาธิการ
(ฝ่ายวิชาการ)
Editorial Board
(Academic)

รศ.ดร.ศุภศิลป์ มณีรัตน์
Suppasil Maneerat, Ph.D., Assoc. Prof.

ศ.ดร.วรรณมา ชูฤทธิ์
Wanna Choorit, Ph.D. Prof.

รศ.ดร.ระพี อุทเคอ
Rapee Utke, Ph.D., Assoc. Prof.

รศ.ดร.จิตติมา เจริญพานิช
Jittima Charoenpanich, Ph.D., Assoc. Prof.

รศ.ดร.รัมภา บุญสินสุข
Rumpa Boonsinsukh, Ph.D., Assoc. Prof.

รศ.ดร.นันทินต์ย์ วานิชชีวะ
Nantanit Wanichacheva, Ph.D., Assoc. Prof.

ผศ.ดร.สุพัฒน์ กู้เกียรติกุล
Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prince of Songkla University

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
Walailak University

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
Suranaree University of Technology

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

มหาวิทยาลัยศิลปากร
Silpakorn University

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Ubon Ratchathani University

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
The Editorial Board claims a right to review and correct all articles submitted for publishing

บทความหรือข้อความความคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ
คณะผู้จัดทำไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ใช่ว่าความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยและคณะผู้จัดทำ / บรรณาธิการ

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวอริษาภัทร์ มหาธนธีรโรจน์

กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 E-mail: journals.unrn@gmail.com

โทรศัพท์ 053-942-476 โทรศัพท์ (มือถือ) 087-656-0160

พิมพ์ที่: เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

บทบรรณาธิการ

สวัสดีครับ ท่านผู้อ่าน

สวัสดีปีใหม่ 2566 ปีนี้ปีกระต่าย น่าจะมีอะไรที่ใหม่ ๆ มาให้ผู้อ่านวารสารการพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิต ซึ่งฉบับนี้เป็น ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มีผลงานวิจัยหลากหลาย จำนวน 8 เรื่อง ซึ่งมีทั้ง วิสาหกิจชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ทันสมัยในยุคนี้ คือ การพัฒนาสต็อกเกอร์ไลน์ เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัย ของ การขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารของภาคใต้ รวมถึงการถอดบทเรียนของนิคมสร้างตนเองในเขต ภาคเหนือ อีกทั้งยังมีการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนปกาสัยอีกด้วย นับว่ามี ผลงานวิจัยที่น่าสนใจ ที่นักวิจัยได้ศึกษาจนตกผลึก นำมาถนอมกรองเป็นบทความวิจัย ที่เสนอให้กับ ผู้อ่าน เพื่อเป็นอาหารสมอง และยังนำมาประยุกต์ใช้ได้ชุมชนของตนเองอีกด้วย

ทางกองบรรณาธิการ ขอขอบคุณนักวิจัย และทีมงาน ที่ได้แบ่งปันองค์ความรู้มาถ่ายทอดใน วารสารฯ ฉบับนี้ ซึ่งหวังว่าคงได้รับการอนุเคราะห์ในฉบับต่อไป และขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ ติดตามวารสารฯ มาอย่างต่อเนื่อง ผมขอขอบคุณผู้วิจัย และทีมงาน ที่เชื่อมั่นและศรัทธาในวารสารฯ ได้ส่งผลงานวิจัยดี ๆ มาตีพิมพ์ในวารสารต่อไป

พบกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สัญชัย จตุรสิทธิ์ธา
บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย

ตำบลโปแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

The Development Guidelines for Community Enterprise Efficiency of Silk Weaving Cooperative Group in Ban Hua Fai, Po Daeng Subdistrict, Chonnabot District, Khon Kaen Province

อทิติยา แทนโนนจิว และ ฝากจิต ปาลินทร*

*Athittaya Thaennonngiw and Fakjit Palinthorn**

สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002

Department of Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author: E-mail: pfakji@kku.ac.th

(Received: August 8, 2022; Accepted: November 1, 2022)

Abstract: The objective of this study was to study the group operations, problems, and needs to develop guidelines for running a community enterprise. The study collected data from 10 committee members through observation, in-depth interviews, and focus groups. The results revealed there were seven problems faced by the cooperate group 1) not enough mulberry leaves for silkworm feeding; 2) defective and old-fashioned silk weaving equipment 3) members not being able to produce silk thread by themselves 4) some members unable to produce silk threads according to TAS standards 5) most members were elderly 6) lack of business successors and 7) lack of marketing knowledge. As a result, this study proposes 3 aspects of development for community enterprise: 1) increase productivity by empowering members with training to provide knowledge, experience, and enhance skills that were important for silk production; 2) Enhance group operations, by creating networks with communities and local schools to conduct a project for additional activities to transfer knowledge and cultivate consciousness in conservation in local wisdom to youth and 3) The company should be building marketing and networking channels with various shops and creating an online platform to communicate directly with customers and more quickly expand the customer base.

Keywords: Development guidelines, potential development, enterprises, group, silk

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงาน ปัญหาและความต้องการเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนา กลุ่ม โดยศึกษาจาก คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม จำนวน 10 คน โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบปัญหาและความต้องการ 7 ด้าน ได้แก่ 1) ปริมาณใบหม่อนไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงไหม 2) อุปกรณ์ชำรุด ไม่ทันสมัย 3) ไม่สามารถผลิตเส้นยืนได้เอง 4) บางรายไม่สามารถผลิตเส้นไหมได้ตามมาตรฐาน มกษ. 5) สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ 6) ขาดผู้สืบทอดการผลิต และ 7) ขาดความรู้ด้านการตลาด ดังนั้น จึงเสนอแนวทางในการพัฒนา ดังนี้ 1) ด้านการผลิต ต้องมีการเพิ่มศักยภาพให้แก่สมาชิกกลุ่ม ด้วยการอบรมให้ความรู้ ประสบการณ์ เสริมสร้างทักษะที่สำคัญต่อการผลิต 2) ด้านการดำเนินงานของกลุ่ม สร้างเครือข่ายกับชุมชนและโรงเรียนในชุมชน จัดทำกิจกรรมเสริมรายได้โครงการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังสำนึกรักหวัดถนอมพันบ้านสู่

เยาวชน 3) ด้านการตลาด สร้างเครือข่ายร่วมกับร้านค้า และสร้างช่องทางการขายออนไลน์ของกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้สามารถประชาสัมพันธ์และสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ ไปสู่ผู้บริโภคได้โดยตรง รวดเร็วและสามารถช่วยขยายฐานลูกค้าได้

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพ วิสาหกิจ กลุ่ม ผ้าไหม

คำนำ

ผ้าไหมไทย เป็นผ้าที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่มีมาช้านาน บ่งบอกถึงศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่นำเอาความรู้ที่มีอยู่ถ่ายทอดออกมาเป็นผืนผ้าซึ่งจะเห็นได้จากลวดลายต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอด (Silakul and Kittilap, 2019) โดยข้อมูลจาก Siewstri (2020) พบว่า จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงโดดเด่นเกี่ยวกับผ้าทอมือทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ได้รับการยกย่องจากสภานานาชาติให้ขอนแก่นเป็นเมืองหัตถกรรมโลก แห่งผ้าไหมมัดหมี่ แห่งแรกในเอเชีย ในงานมหกรรมผ้าไหมมัดหมี่โลกและเสวนา 2018 ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีศักยภาพในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยมีกลุ่มผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นลำดับ 4 ของประเทศ และยังเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่สามารถผลิตผ้าไหมในแต่ละปีได้ไม่น้อยกว่า 150,000 เมตร ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ได้มีการพัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนได้รับรางวัลผลิตภัณฑืระดับ 5 ดาว และยังเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สาวไหม ทอผ้าไหมมัดหมี่ แบบครบวงจร นับเป็นวิสาหกิจที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่นด้านการผลิตผ้าไหมอีกหนึ่งกลุ่ม แต่ทั้งนี้จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า กลุ่มยังมีปัญหาในการดำเนินการอยู่ เช่น การผลิตเส้นไหมให้ได้ตามมาตรฐานสินค้าเกษตร การพัฒนาด้านการตลาด เป็นต้น ซึ่งอาจส่งผลให้กลุ่มไม่ยั่งยืน แต่เนื่องด้วยยุทธศาสตร์ส่งเสริมการเกษตรระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) Department of Agricultural Extension (2017) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่ต้องดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน คือ การส่งเสริมความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรและองค์การเกษตรกร โดยส่งเสริมให้มีความเข้มแข็ง พัฒนาความรู้ และ

ทักษะในการผลิต การแปรรูปผลผลิต และการบริหารจัดการกลุ่ม สนับสนุนให้สามารถดำเนินกิจการของกลุ่มได้ตามเป้าหมายและพัฒนาให้เป็น smart group เพื่อยกระดับองค์กรเกษตรกรขึ้นพื้นฐานสู่การเป็นผู้ประกอบการเชิงธุรกิจ ภายใต้กระแสของการพัฒนาที่ต้องการความมั่นคงยั่งยืน เศรษฐกิจไทยควมมีการปรับโครงสร้างไปสู่ระดับสูงขึ้น คือ การเน้นระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้วิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยขับเคลื่อนและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้เข้มแข็งและกระจายโอกาสในการประกอบอาชีพให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ และลดภาระค่าใช้จ่ายให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น (Khotsriwong and Mongkolsri sawat, 2016) แนวทางการพัฒนาดังกล่าวทำให้ทั้งภาครัฐและเอกชนหลายองค์กร เห็นความสำคัญและได้เข้ามามีบทบาทในการนำศักยภาพในท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาขีดความสามารถของวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อให้การดำเนินงานการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างมากในการวิจัยแนวทางการพัฒนา กลุ่ม เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมสำหรับวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ (Sawongnam and Taweekul, 2020)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและให้ความสำคัญในการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงาน ปัญหาและความต้องการพัฒนา รวมถึงแนวทางการพัฒนา กลุ่ม เพื่อให้หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ตอบสนองตรงกับต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายของกลุ่มและพัฒนาอย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (document study) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อให้ได้ข้อมูลและปรากฏการณ์ในเชิงลึก ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา แล้วนำข้อมูลมาสรุปและเสนอแนะ โดยได้ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนธันวาคม 2564 - เมษายน 2565 พื้นที่วิจัย คือ วิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 10 คน ซึ่งศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) แบบเจาะจง (criterion-based selection) 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณะกรรมการบริหารงานของกลุ่ม ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ ฝ่ายผลิต ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายการตลาด จำนวน 6 คน และ 2) ตัวแทนสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำ ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกกลุ่ม และมีบทบาทสำคัญในการวางแผนและขับเคลื่อนกลุ่ม จำนวน 4 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นเครื่องมือ รวมไปถึงการสนทนากลุ่ม (focus group) โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างกว้าง ๆ และสามารถใช้เป็น

แนวทางในการสนทนา พูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดย 1) สัมภาษณ์เชิงลึก เก็บข้อมูลจากประธานกลุ่มเพื่อทราบถึงข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม ข้อมูลพื้นฐานของสมาชิก และวิธีการดำเนินงานของกลุ่มในปัจจุบัน 2) สัมภาษณ์และจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกับตัวแทนสมาชิก จำนวน 10 คน แลกเปลี่ยนปัญหาและความต้องการพัฒนาของกลุ่ม ซึ่งนักวิจัยจะป้อนคำถามให้แก่ที่ประชุม เพื่อให้ที่ประชุมได้ร่วมกันให้ข้อมูล สะท้อนปัญหา ความต้องการ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และร่วมกันอภิปรายในประเด็นสำคัญต่อที่ประชุม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก โดยจะเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อมกับรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม มาเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ของกรมหม่อนไหม และแผนปฏิบัติการของศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน และนำเสนอแนวทางการพัฒนาต่อตัวแทนสมาชิกกลุ่มเพื่อสอบถามความคิดเห็นและร่วมกันพิจารณาผล เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษา

1) การดำเนินงานของกลุ่ม

จากการศึกษาลักษณะการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเริ่มก่อตั้งกลุ่มมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524 มีระยะเวลาการดำเนินงานมานานกว่า 41 ปี พบลักษณะการดำเนินงานของกลุ่ม ดังนี้

1.1) การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก

กลุ่มมีโครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มมาที่ชัดเจน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภรัญญิก ปฏิคม ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ ผู้ช่วยฝ่ายต่างๆ และกรรมการ ซึ่งแต่ละตำแหน่งจะคัดเลือกโดยสมาชิกกลุ่มในการประชุมประจำปีของกลุ่มมา โดยพิจารณาจากวัยวุฒิ ความสามารถ และความเหมาะสมของแต่ละตำแหน่งงาน ซึ่งมีวาระในการทำงาน 3 ปี มีการประชุมประจำเดือนในทุกวันที่ 10 ของเดือน และทางกลุ่มได้มีการกำหนดกฎระเบียบและข้อปฏิบัติของกลุ่มที่มาจากการตกลงร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม

1.2) การบริหารจัดการด้านการผลิต

กลุ่มได้มีการวางแผนการผลิตตามแผนการแจกจ่ายไข่ใหม่ของศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น โดยให้สมาชิกแจ้งความประสงค์จำนวนแผ่นไข่ใหม่ที่ต้องการ โดยจะพิจารณาจากพื้นที่ห้องเลี้ยงไหมและปริมาณหม่อนภายในแปลง เมื่อได้รับแผ่นไข่ใหม่จากทางศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น กลุ่มจะเป็นผู้ผลิตไหมวัยอ่อน และจำหน่ายให้แก่สมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายใกล้เคียง โดยจำหน่ายไหมวัยอ่อนในราคาแผ่นละ 130 บาท

1.3) การบริหารจัดการด้านการตลาด

กลุ่มจะเป็นผู้รับผิดชอบด้านการตลาดให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม โดยแบ่งการตลาดออกเป็น 2 ประเภท คือ

- เส้นไหม ทางกลุ่มมีคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพเส้นไหม ซึ่งจะทำการรวบรวมเส้นไหมจากสมาชิก เมื่อได้ตามปริมาณที่กำหนดจึงนำเสนอให้กับพระราชวังสวนจิตรลดา และจำหน่ายบางส่วนให้กับผู้ประกอบการ

- ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ผ้าไหม ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ประธานกลุ่มจะเป็นผู้รับซื้อผลิตภัณฑ์จากสมาชิก โดยประเมินราคาตามหลักเกณฑ์ของกลุ่ม และการออกร้านจำหน่ายในนามของกลุ่ม ทั้งการออกร้านตามงานเทศกาล งานจัดแสดงสินค้า และทางออนไลน์

1.4) การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน

กลุ่มได้มีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม และมีสมุดออมทรัพย์ให้กับสมาชิกเพื่อบันทึกการออมเงินของแต่ละคน มีการจัดการออมทรัพย์ให้กับสมาชิกในการประชุมประจำเดือน ขั้นต่ำ 100 บาท มีการปันผลให้กับสมาชิกในการประชุมประจำปี ในอัตราร้อยละ 10 และมีเงินกู้ยืมฉุกเฉินให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม

1.5) การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ

วิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยได้รับการสนับสนุน ดังนี้

- ด้านการผลิต ได้รับการสนับสนุนพันธุ์หม่อน ระบบน้ำภายในแปลงหม่อน อุปกรณ์การเลี้ยงไหม รวมถึงการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะต่างๆ จากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์การฟอกย้อมไหม เช่น หม้อย้อมไหม สีย้อมไหม จากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนการจัดสร้างห้องเลี้ยงไหมและงบประมาณใช้หมุนเวียนภายในกลุ่ม จากเครือข่ายเครือข่าย

- ด้านการตลาด ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น องค์กรบริหารส่วนตำบลปอแดง ในการให้งบประมาณสนับสนุน และให้พื้นที่ในการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

2) ปัญหาและความต้องการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม

จากการศึกษาจากผู้บริหารกลุ่มและตัวแทนสมาชิก จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังแสดงใน Figure 1 ซึ่งพบปัญหาและความต้องการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม ดังนี้

2.1) ปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่ม

- 1) ด้านวัตถุดิบการผลิต ปริมาณใบหม่อนไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงไหม เนื่องจากมีพื้นที่ในการปลูกหม่อนอย่างจำกัด ทำให้ในช่วงสมาชิกกลุ่ม

ต้องลดปริมาณการเลี้ยงไหมลงหรือลดการเลี้ยงไหม ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้ลดน้อยลงหรือขาดรายได้จากการผลิต ผ้าไหม

2) ด้านอุปกรณ์การเลี้ยงไหม สาวไหม ขำรูด เช่น กระดิ่ง จ่อ หม้อย้อมไหม เนื่องจากผ่านการใช้งานมานานหลายปี และอุปกรณ์บางชิ้นเป็นอุปกรณ์ที่ผูกพันได้ง่าย และห้องเลี้ยงไหมเป็นแบบชั้นวางธรรมดา ทำให้ต้องใช้แรงมากในการยกกระดิ่งใส่ไหมขึ้นชั้นเลี้ยงไหม

3) ด้านมาตรฐานการผลิต สมาชิกบางราย ยังไม่สามารถผลิตเส้นไหมได้ตามมาตรฐานสินค้าเกษตร (มกษ. 8000-2555) เนื่องจาก อุปกรณ์การสาวไหม เช่น พวงสาวไหม เหล็กกรอไหม ไม่ตรงตามมาตรฐาน เพราะสมาชิกแต่ละคนใช้เครื่องมือที่มีแหล่งที่มาแตกต่างกัน ถึงแม้จะมีอุปกรณ์ที่มีมาตรฐานจากการสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ แต่ก็ไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิกภายในกลุ่ม

4) ด้านความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ กลุ่มไม่สามารถผลิตเส้นไหมที่จะนำมาทำเป็นเส้นยืนเพื่อใช้ในการทอผ้า เนื่องจากเป็นเส้นไหมที่ทำไดยาก และใช้เวลาในการทำงาน สมาชิกไม่มีประสบการณ์ และทักษะที่เพียงพอ จึงต้องซื้อเส้นไหมยืนจากภายนอก ซึ่งเป็นผลให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น

5) ด้านแรงงาน การใช้แรงงานหนักของสมาชิก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนสูงอายุ ทำให้เป็นอุปสรรคในการทำกิจกรรมที่ใช้แรงงาน เช่น การเก็บหม่อน การยกกระดิ่งเลี้ยงไหมขึ้นบนชั้นเลี้ยงไหม เป็นต้น

6) ด้านการสานต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เนื่องจากปัจจุบันคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจกับอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมน้อยลง และทางกลุ่มยังไม่มีคนรุ่นใหม่มาสานต่อการดำเนินงานของกลุ่มอย่างจริงจัง

7) ด้านการตลาดออนไลน์ สืบเนื่องจากสมาชิกภายในกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่เชี่ยวชาญในการใช้สมาร์ทโฟน ทำให้การจำหน่ายผ้าไหมทางออนไลน์ไม่สามารถขยายฐานลูกค้า และ

เข้าถึงผู้บริโภคได้ในวงแคบ ในปัจจุบันเป็นเพียงการโพสต์ภาพสินค้าเพื่อจำหน่ายทางเพจของกลุ่มเท่านั้น

2.2) ความต้องการในการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม

1) ความต้องการให้มีปริมาณใบหม่อนเพิ่มขึ้นในพื้นที่แปลงเท่าเดิม เพื่อให้สามารถใช้เลี้ยงไหมได้อย่างเพียงพอ

2) ความต้องการอุปกรณ์การเลี้ยงไหม สาวไหมชุดใหม่ คงทน ไม่เสื่อมสภาพง่าย เพื่อให้สามารถเลี้ยงไหมและสาวไหมได้ในปริมาณที่สมาชิกต้องการ และทันเวลา

3) ความต้องการให้สมาชิกทุกคนสามารถผลิตเส้นไหมให้ได้ตามมาตรฐาน มกษ. 8000-2555 เพื่อให้ผลิตภณที่มีคุณภาพ สามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้น

4) ความต้องการผลิตเส้นไหมยืนด้วยตนเอง เพื่อลดต้นทุนการผลิตลง และสร้างกำไรให้สมาชิกมากขึ้น

5) ความต้องการด้านการปรับปรุงห้องเลี้ยงไหมให้เป็นระบบเพิ่มมากขึ้น มีการใช้โซลาเซลล์เป็นพลังงานทดแทน และจัดการระบบระบายอากาศภายในโรงเรือน รวมถึงการจัดทำชั้นเลี้ยงไหมเพื่อลดการใช้แรงงานลง

6) ความต้องการด้านการให้มีคนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อการดำเนินงานภายในกลุ่ม และนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพิ่มขึ้น

7) ความต้องการพัฒนาการตลาดออนไลน์ เพิ่มช่องทางการตลาด ขยายฐานลูกค้าได้กว้างและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ การสื่อสารกับผู้บริโภค อันจะช่วยลดต้นทุนในการเดินทางออกร้านตามสถานที่ต่าง ๆ และส่งผลต่อรายได้

Figure 1. Interviewing and focus group discussion activities

3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย

3.1) ด้านการผลิต

1) เพื่อแก้ไขปัญหาวัตถุดิบในการผลิต ไหมหม่อนไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงไหม ควรมีการส่งเสริมให้สมาชิกภายในกลุ่มเพิ่มอัตราการปลูกหม่อนพันธุ์บุรีรัมย์ 60 จากเดิมที่สมาชิกกลุ่มจะปลูกหม่อนพันธุ์บุรีรัมย์ 60 ร่วมกับพันธุ์สกลนคร ในอัตรา 1:1 เนื่องจากหม่อนพันธุ์บุรีรัมย์ 60 สามารถให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อปีที่มากกว่า ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาหม่อนไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงไหมได้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพแปลงแล้ว พบว่าสามารถทำได้ เนื่องจาก แปลงหม่อนของสมาชิกแต่ละคนมีระบบน้ำภายในแปลงอยู่แล้ว และในพื้นที่พบปัญหาโรคและแมลงในระดับน้อยมาก

2) เพื่อแก้ไขปัญหาอุปกรณ์การผลิตชำรุดและความไม่ชำนาญในการใช้อุปกรณ์ สามารถจัดทำโครงการจัดซื้ออุปกรณ์การเลี้ยงไหมและสาวไหมที่ทันสมัยมากขึ้นและช่วยทุนแรงได้ โดยการจัดซื้อในนามกลุ่ม เพื่อให้อุปกรณ์เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาเส้นไหมที่ไม่ได้ตามมาตรฐาน มกช. 8000-2555 โดยจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น พบว่ามีความเป็นไปได้ โดยศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่น จะช่วยให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานของอุปกรณ์ เช่น เหล่งกรอไหม และให้คำแนะนำ เพื่อให้สามารถผลิตเส้นไหม

และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ถูกต้องตามมาตรฐาน มกช. 8000-2555 ที่กำหนด

3) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดเส้นไหมยีนในการทอผ้า เนื่องจากทางกลุ่มมีเครื่องต้นแบบอยู่แล้ว 1 เครื่อง แต่สมาชิกขาดฝีมือและทักษะการใช้เครื่องสาวไหมยีน จึงไม่มีการใช้เครื่องมือนี้ ดังนั้นควรมีการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการฝึกประสบการณ์เสริมสร้างทักษะและความชำนาญในการใช้เครื่อง ซึ่งจะช่วยให้ทางกลุ่มสามารถผลิตเส้นไหมยีนได้ตามมาตรฐานของ มกช. 8000-2555 และลดต้นทุนการผลิตในการซื้อเส้นไหมยีนจากแหล่งภายนอกได้

4) เพื่อแก้ไขปัญหาการใช้แรงงานของสมาชิกภายในกลุ่มและห้องเลี้ยงไหมที่เป็นแบบชั้นวางธรรมดา ให้เป็นชั้นวางแบบสโลตต์ ปรับปรุงระบบระบายอากาศของห้องเลี้ยง รวมถึงการนำโซลาเซลล์มาใช้เป็นพลังทดแทนภายในห้องเลี้ยงแทนการใช้ไฟฟ้า โดยจัดทำโครงการปรับปรุงห้องเลี้ยงไหม ด้วยการขอสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.2) ด้านการดำเนินงานของกลุ่ม

จัดทำโครงการสืบสานและต่อยอดอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมบ้านหัวฝาย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญกับอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของชุมชนตนเองให้มากขึ้น โดยทางกลุ่มควรมีการขอความร่วมมือจากชุมชนในการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนให้ความสนใจในอาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดย

ให้โรงเรียนเข้ามาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ อาชีพการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยการเพิ่มความรู้อและการฝึกทักษะเข้าไปในวิชาเรียน หรือการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แต่งตั้งผู้ที่เหมาะสมเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนและผู้สนใจ

3.3) ด้านการตลาด

จัดทำโครงการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดออนไลน์ ซึ่งอำเภอชนบทนับได้ว่าเป็นเมืองแห่งใหม่และมีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมากมายในตลาดออนไลน์ ดังนั้น ทางกลุ่มควรขอความร่วมมือจากร้านค้าต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของกลุ่ม ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยกันของกลุ่มและร้านค้า และสร้างช่องทางการขายออนไลน์ของกลุ่มเองเพื่อขยายฐานลูกค้า และเพื่อให้สามารถประชาสัมพันธ์และ

การสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ ไปสู่ลูกค้าได้อย่างรวดเร็วและในวงกว้าง

ซึ่งแนวทางดังกล่าวข้างต้น ได้พิจารณาภายใต้ความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของศูนย์หม่อนไหมพระเกียรติฯ ขอนแก่น ปีงบประมาณ 2565 และยุทธศาสตร์กรมหม่อนไหมระยะ 20 ปี ในยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรด้านหม่อนไหม กลยุทธ์ที่ 1.1 ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรหม่อนไหมสู่ความเป็นมืออาชีพ และกลยุทธ์ที่ 1.2 สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรหม่อนไหมและพัฒนาสู่การเป็นสถาบันเกษตรกร และยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าหม่อนไหมตลอดโซ่อุปทาน กลยุทธ์ที่ 2.2 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตด้านหม่อนไหมอย่างสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน รวมไปถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ใน Figure 2

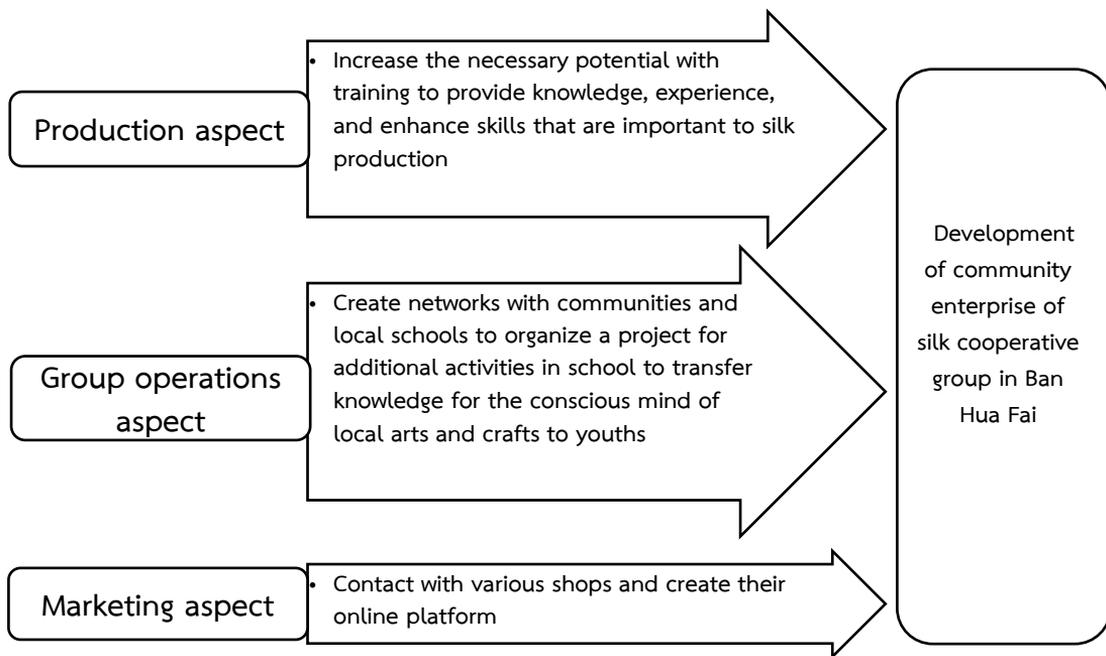

Figure 2. Guidelines for the potential development of community enterprise of silk cooperative group in Ban Hua Fai

อภิปรายผล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ และเสนอแนะของสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ซึ่งได้มาจากการที่สมาชิกร่วมกันบอกเล่าสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนปัญหาและความต้องการของกลุ่ม โดย Urwongse (2020) กล่าวว่า การสนทนากลุ่มเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สมาชิกแต่ละคนจะได้ฟังคำตอบของคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และในขณะเดียวกันก็อาจให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นคำตอบที่ตนต้องการนำเสนอ ซึ่งสมาชิกในกลุ่มอาจไม่เห็นด้วยกับความเห็นของเพื่อนสมาชิกก็ได้ ทั้งนี้เพราะการสนทนากลุ่ม ไม่ต้องการความเห็นหรือคำตอบที่เป็นเอกฉันท์ ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มมีแนวทางการบริหารที่ชัดเจน ตามหลักธรรมาภิบาล และ 5 ก ส่งผลให้กลุ่มอาชีพมีความเข้มแข็ง (Community Development Department, 2017) ส่วนแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มมี 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการผลิต ที่ควรพัฒนาองค์ความรู้ของคน ทั้งในด้านการใช้เทคโนโลยี การจัดการวัตถุดิบ การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพผลผลิตและรายได้เป็นอย่างมาก (Piyawadee et al., 2021) 2) ด้านการดำเนินงาน โดยมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียน ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น ตามแนวคิดที่กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกภาคส่วนจะต้องเข้ามามีบทบาท โดยเอาจุดแข็ง ความพร้อมของบุคคล และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างสรรคจนเกิดประโยชน์สูงสุด (Siralux and Auriwan, 2022) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของ Phongphit (2009) ที่กล่าวว่า ควรเน้นการใช้ทรัพยากรและบุคคลภายในชุมชน ใช้ปัจจัยการผลิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ เพิ่มขีดความสามารถของ

ชุมชนด้วยการแสวงหาความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เนื่องจากการพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกจะสามารถขับเคลื่อนความสำเร็จและของชุมชนตนเองได้เป็นอย่างดี (Pomphan, 2022) 3) ด้านการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Meunduang *et al.* (2017) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มสตรีทอผ้าไหมบ้านโพธิ์คำ ตำบลกุดแห่ อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู คือ การบริหารการดำเนินงานของกลุ่มและการผลิตสินค้า การทอผ้า และการตลาด โดยแนวทางการพัฒนากลุ่มในด้านต่าง ๆ ได้พิจารณาร่วมกันทั้งผู้บริหารกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ขอนแก่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมการพัฒนากลุ่ม โดยแนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการปีงบประมาณ 2565 และยุทธศาสตร์กรมหม่อนไหมระยะ 20 ปี (The Queen Sirikit Department of Sericulture, 2017) ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

สรุป

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนสหกรณ์ผ้าไหมบ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น จำเป็นต้องมีการให้ความรู้และเสริมสร้างทักษะในการปลูกหม่อน การผลิตเส้นไหมให้ได้มาตรฐาน และการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย ในส่วนของการดำเนินงานสามารถพัฒนาด้วยการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนและชุมชน จัดทำโครงการถ่ายทอดความรู้ที่ลดกรรมพื้นบ้านสู่เยาวชนในท้องถิ่น เพื่อป้องกันการขาดผู้สืบทอดในอนาคตและด้านการตลาด โดยสร้างเครือข่ายร่วมกับร้านค้าที่มีฐานลูกค้า และสร้างช่องทางการขายออนไลน์ของกลุ่ม ซึ่งสามารถสื่อสารข้อมูลไปสู่ลูกค้าได้โดยตรงและรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- Community Development Department. 2017. Guidelines the establishment and development of professional groups. Available: <https://krabi.cdd.go.th>. (October 10, 2022). (in Thai)
- Department of Agricultural Extension. 2017. Department of Agricultural Extension Strategic Plan (2017-2036). Department of Agricultural Extension, Bangkok.
- Khotsriwong M. and S. Mongkolsrisawat. 2016. Development of community enterprises to success: A case study of silk weaving group in Wailum village, Maba subdistrict, Tungkawluang district, Roi Et province. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts) 9(3): 1632-1645. (in Thai)
- Meunduang, P., K. Kaewnak and D.Lamkham. 2017. The factor enhance the operation on development of ladies' group for silk weaving in BanPhokhum of Khud Hae sub-district in Na Klang district of Nongbua Lamphu province. PP. 728-736. In: Proceedings of the 4th National Academic Conference. Phetchabun Rajabhat University, Phetchabun. (in Thai)
- Pornphan H. 2022. The Success of OTOP Tourism Villages: Process and Institutional Entrepreneurship. Journal of Community Development and Life Quality. 10(1):22-34. (in Thai)
- Phongphit, S. 2009. Community Enterprise Guide. Wisdom Force Company Limited, Bangkok. (in Thai)
- Piyawadee Y., Iraya M. and Pornkamon S. 2022. Guidelines for Management of Natural Dye Fabric Manufacturer Group: Four Community Women Groups in Phaed Sub-district, Kham Ta Kla District, Sakon Nakhon Province. Journal of Philosophical Vision. Vol. 26 No. 2 July - December 2021: 156-166 (in Thai)
- Sawongnam, M. and K. Taweekul. 2020. Development guidelines of Ban Dong Yang paddy field community enterprise For rice extension seed, Changan district, Roi Et province. Prawarun Agriculture Journal 17(2): 323-332. (in Thai)
- Siewstri, P. 2020. Khon Kaen "World Craft City for Mudmee". (Online). Available: <http://www.m-culture.in.th/album/192570/> (January 26, 2022). (in Thai)
- Silakul, W. and R. Kittilap. 2019. Factors affecting the operation of Mudmee silk weaving in Khon Kaen. Dhammathas Academic Journal 16(2): 13-22. (in Thai)
- Siralux T. and Auriwan S. 2022. A network of cooperation with the community. (Online). Available: <https://www.starfishlabz.com/blog>. (October 10, 2022). (in Thai)
- The Queen Sirikit Department of Sericulture. 2017. The Queen Sirikit Department of Sericulture Strategic Plan (2017-2036). (Online). Available: <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20171121-qsds-thailand-4.pdf> (February 19, 2022). (in Thai)

Urwongse, K. 2020. Focus group discussion:
Effective qualitative data collection
technique. STOU Education Journal
12(1): 17-30. (in Thai)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์มันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Product and Packaging Development of Japanese Sweet Potato
of Tha Muang Community, Selaphum District, Roi Et Province

สิริวิชญ์ ปิ่นคำ

Sirawit Pinkum

คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด 45120

Faculty of Business Administration and Accountancy, Roi Et Rajabhat University, Roi Et 45120, Thailand

Corresponding author: E-mail: sirawit.baac@reru.ac.th

(Received: September 13, 2022; Accepted: December 8, 2022)

Abstract: The aim of this research was to study community products in order to develop guidelines for product management in Tha Muang Community, Selaphum District, Roi Et Province. The developed prototype products represent the values and identity of the community and product management guidelines from the local wisdom of Tha Muang community, Selaphum district, Roi Et province as guidelines to encourage the community to use in the future. Key informants included experts, academics, and 16 group members, and information was obtained from operating a 3-month training trial of a Japanese sweet potato planting demonstration plot. The data was collected from semi-structured in-depth interviews. Statistics was used in the data analysis synthesized and interpreted from in-depth interview and descriptive statistics was used with the data from the questionnaire. Results revealed that community management to support product development was highly feasible. Therefore, guidelines for success can be designed that are conducive to the way of life for participating community members in every step of the operation. However, it is important to note that community leaders are the driving force for community product development.

Keywords: Product development and packaging, Japanese sweet potato, Roi Et province

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และสมาชิกกลุ่ม ทั้งสิ้น 16 คน และการทดลองการฝึกจากแปลงสาธิตการปลูกมันเทศญี่ปุ่น 3 เดือน การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านการวิชาการ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิจัย พบว่า การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากการดำเนินงานนั้นมีการวางแนวทางที่เอื้อต่อวิถีชีวิตในชุมชนและการให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนโดยผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ มันเทศญี่ปุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด

คำนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาทำให้คนในท้องถิ่นมีความผูกพันกันเหมือนเครือญาติอย่างเหนียวแน่น เป็นสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าควรได้รับการจดจำถ่ายทอด และอนุรักษ์ มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อจัดจำหน่ายเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนแต่การแข่งขันทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนเกิดแนวคิดในการพัฒนาเพื่อการอยู่รอดและได้รับความนิยมน้อยลงยิ่งขึ้นด้วยการสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ จึงเกิดเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Neawheangtham, 2017) ด้วยการเชื่อมโยงกับการใช้ทุนทางปัญญาและทุนทางสังคม อันได้แก่ องค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทรัพย์สินทางปัญญา ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรม อันทันสมัยในการผลิตสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมสอดคล้องไปกับแนวโน้มความต้อ ง การ ของ ผู้ บริ โภค ใน ต ล า ด ยุ ค ใหม่ (Phuangprayong, 2018)

มันเทศเป็นพืชหัวที่ใช้น้ำน้อย อายุสั้นสามารถปลูกในฤดูแล้งได้ เกษตรกรจึงนิยมนำมาปลูกสลับกับพืชชนิดอื่น มันเทศที่นิยมปลูกในประเทศไทยมีหลายพันธุ์เช่น พันธุ์สีขาวย สีเหลือง สีส้ม และ สีม่วง มันเทศเป็นแหล่งคาร์โบไฮเดรต อีกทั้งยังเป็นแหล่งของวิตามิน เกลือแร่ และเส้นใยอาหารที่มีราคาถูก จึงมีการใช้ประโยชน์จากมันเทศอย่างกว้างขวาง ทั้งการบริโภค และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารชนิดต่างๆ เช่น ขนมไทย เฟรนช์ฟรายด์ก้วยเตี่ยว และผลิตภัณฑ์ขนมอบ เป็นต้น มันเทศยังเป็นแหล่งของสารพฤกษเคมี (phytochemicals) ที่สำคัญหลายชนิด โดยกลุ่มของสารที่พบจะมีความแตกต่างกันไปตามสีของเนื้อมันเทศส่งผลให้มันเทศเนื้อสีกลายเป็นแหล่งอาหารสุขภาพที่สำคัญ และได้รับความสนใจเป็นอย่าง

ยิ่ง มันเทศปลูกได้ในหลายพื้นที่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ปัญหาซ้ำซ้อนของเกษตรกรผู้ปลูกมันเทศ คือ ช่วงเวลาที่มีผลผลิตออกมามาก ราคาผลผลิตจะตกต่ำ ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน การจัดจำหน่ายที่ยังไม่ครอบคลุมและขาดอำนาจการต่อรอง และการตั้งราคาขายไม่เพียงพอต่อต้นทุนของเกษตรกร อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากมันเทศยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับผลผลิตทั้งหมดที่ผลิตได้ (Charoenphun, 2017)

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถจัดจำหน่ายได้มากขึ้น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) การพัฒนาตราสินค้า (Branding) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ชุมชนในการเชื่อมโยงกับคนกลางในช่องทางการจัดจำหน่าย (Distribution) ด้วยการพัฒนาตราสินค้า และการบรรจุภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่สวยงาม โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและบรรจุภัณฑ์ เพื่อเชื่อมโยงการจัดจำหน่าย และแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับเป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

อุปกรณ์และวิธีการ

ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงแบบผสม การทดลองการฝึกปฏิบัติการจริงจากแปลงสาธิตการปลูกมันเทศญี่ปุ่น ระยะเวลาในการทดลองการปลูก 3 เดือน ระหว่างเดือนมิถุนายน - เดือนสิงหาคม 2564

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 2 คน นักวิชาการ 2 คน และสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วง 12 ท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด รวม

ทั้งสิ้น 16 คน ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการทดลองการฝึกปฏิบัติการจริงจากแปลงสาธิตการปลูกมันเทศญี่ปุ่น ระยะเวลาในการทดลองการปลูก 3 เดือน และแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นักวิชาการ และสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วงท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง ทั้งสิ้น 16 คน และการทดลองการฝึกปฏิบัติการจริงจากแปลงสาธิตการปลูกมันเทศญี่ปุ่น ระยะเวลาในการทดลองการปลูก 3 เดือน โดยขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ประเด็นคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามจากประชากรคือ สมาชิกกลุ่มมันม่วงจำนวน 12 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การสังเคราะห์และตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการทดลอง การวิเคราะห์การทดลองจากแบบบันทึกการปลูกมันม่วงท่าม่วง ตลอดระยะเวลา 3 เดือน และแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

1. การประเมินบริบทกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าม่วง พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วงท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับปัจจัยการผลิต ผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ ไม้ไผ่ ต้นกก-ไหล และแรงงาน เป็นต้น ชุมชนท่าม่วงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทักษะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมการทำนา หัตถกรรมประเภทเครื่องจักสานการทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย การเพาะเห็ด และการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพชุมชน จำนวน 18 กลุ่มอาชีพ แต่กลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งมีจำนวน 3 กลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มนาแปลงใหญ่ หมู่ที่ 2 กลุ่มมะนาวเลมอน หมู่ที่ 6 และกลุ่มทอผ้าไหม หมู่ที่ 3 ที่ได้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

2. การประเมินศักยภาพด้านการตลาดชุมชนท่าม่วง พบว่า ปัจจัยส่วนผสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ชุมชนมีความสามารถในการตั้งราคาผลิตภัณฑ์และการส่งเสริมการตลาดมากที่สุด รองลงมาคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการจัดจำหน่าย ตามลำดับ ผลิตภัณฑ์ของชุมชนขาดความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และตราสินค้าที่จดจำได้ยาก การจัดจำหน่ายที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่และขาดคนกลางในการกระจายสินค้าและข้อจำกัดด้านการขนส่ง การตั้งราคาที่ยังไม่สอดคล้องกับมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากนัก และการส่งเสริมการตลาดด้วยการจัดกิจกรรมพิเศษทางการตลาดมีน้อย

3. ปัญหาโดยรวมของชุมชนท่าม่วง คือ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงฤดูกาลทำนาสมาชิกในกลุ่มจะหยุดการประกอบอาชีพเสริมเพื่อไปทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักทำให้กระบวนการผลิตและการดำเนินงานภายในกลุ่มขาดปัญหาทางด้านแรงงาน และการจัดการการดำเนินงานที่สำคัญแรงงานที่มีภายในชุมชนคือแรงงานผู้สูงอายุเพราะวัยทำงานได้มี

การอพยพ หรือย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองหลัก และเมืองอุตสาหกรรมส่งผลให้ชุมชนต้องการพัฒนาอาชีพเสริมทางด้านการเกษตรที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มเติม

4. ปัญหาโดยรวมของผลิตภัณฑ์ชุมชนท่าม่วง คือ ผลิตภัณฑ์ชุมชนยังไม่มีตราสินค้า ไม่มีบรรจุภัณฑ์ ไม่มีเรื่องราวและสายพันธุ์มันเทศที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนผลิตภัณฑ์เองยังไม่ได้รับรองมาตรฐานใด ๆ เช่น มผช. OTOP และ GAP คุณภาพของมันเทศยังไม่สม่ำเสมอ แรงงานขาดการพัฒนาทักษะการเพิ่มผลผลิต การตลาดกลุ่มลูกค้ายังไม่รู้จักผลิตภัณฑ์ของชุมชนเท่าที่ควร และขาดช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลายโดยเฉพาะคนกลางทางการตลาดจึงทำให้ชุมชนต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ที่มีองค์ประกอบด้วยตราสินค้าของชุมชน

5. การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน มันม่วง ท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นักวิจัยและสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วง ท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง ได้ทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบด้วยการพัฒนาแปลงสาธิตสำหรับการปลูกมันม่วง ท่าม่วง โดยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนการปลูกมันเทศญี่ปุ่น คือ คุณกิริติ ภาคภูมิ ผู้จัดการออมสินฟาร์ม จังหวัดมุกดาหาร และคุณปราริชาติ ปัทมูม ผู้จัดการสวนบุญสมใจเกษตรอินทรีย์ จังหวัดมุกดาหาร มาดำเนินการให้ความรู้ด้านเทคนิคการปลูก และการตลาด รวมถึงการสร้างแปลงสาธิตการปลูกมันเทศญี่ปุ่นให้สมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วง ท่าม่วง ทำการดูแล โดยข้อมูลที่ได้มาจากการทดลองการปลูกมันเทศญี่ปุ่นจากแบบการบันทึกการปลูกมันเทศญี่ปุ่นของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชน ทำให้ได้เทคนิคการปลูกมันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วงดังต่อไปนี้

5.1 เทคนิคการปลูก

1) การทดลองการเตรียมแปลง ปลูกมันเทศสีม่วงปลูกมันเทศให้ลงหัวได้ดีนั้น ปัจจัยที่ไม่ควร

มองข้ามก็คือ เรื่องโครงสร้างของดิน ถึงแม้ว่ามันเทศจะปลูกได้ในดินเกือบทุกชนิด แต่ดินร่วนปนทรายมีความเหมาะสมที่สุด สภาพดินที่ปลูกมีผลต่อการลงหัวของมันหรือรูปร่างของมันพื้นที่ดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ก่อนปลูกควรใส่ปุ๋ยคอก เช่น มูลวัว มูลไก่ และปุ๋ยขาว (แมกนีเซียมช่วยขยายผลและหัวป้องกันแมลง) ฯลฯ ในอัตรา 1-2 ตัน หรือใส่ปุ๋ยคอกหลังการเตรียมแปลงเสร็จแล้ว โดยหว่านบนสันร่องแปลง ในการเตรียมแปลงปลูก ให้ไถตะกอน 1 ครั้ง และทิ้งไว้ประมาณ 7-10 วัน จากนั้นไถพรวนแปลง 1-2 รอบ หรือใช้โรตารีตีรตลไถตีดินให้ดินมีความละเอียดยิ่งขึ้น หลังจากนั้น ให้ยกร่องแปลงปลูกขึ้นเป็นรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 70-100 เซนติเมตร สูง 30-50 เซนติเมตร (ความสูงของแปลงยังมีความสูง ยังส่งผลต่อการลงหัวมันดี) ส่วนความยาวของแปลงปลูกขึ้นกับสภาพพื้นที่ ถ้าจะให้เหมาะสมควรจะปลูกแบ่งเป็นแปลงเล็ก ๆ โดยแปลงมีความกว้าง 40 เมตร และยาว 80 เมตร เพื่อสะดวกและง่ายต่อการจัดการ

2) การทดลองการจัดระบบน้ำที่ตีในแปลงปลูกมันเทศต้องมีการวางระบบน้ำแบบสปริงเกลอร์ ซึ่งมีรัศมีกระจายน้ำได้ 3-4 เมตร ระบบน้ำดังกล่าวทำให้ต้นมันเทศได้รับน้ำอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึงส่งผลให้ต้นมันเทศตั้งตัวได้เร็ว พบเปอร์เซ็นต์การรอดตายสูง แต่จะพบข้อเสียตรงวัชพืชจะขึ้นเร็ว ทำให้มีต้นทุนในการกำจัดวัชพืชเพิ่มขึ้นสำหรับการให้น้ำแบบอื่น ๆ

3) การทดลอง การเตรียมท่อนพันธุ์มันเทศในการตัดท่อนพันธุ์ ควรจะตัดให้มีมีความยาวราว 30 เซนติเมตร เนื่องจากยอดมันเป็นพืชที่แตกยอดออกมาใหม่ได้ง่าย ถ้าลิดใบทิ้งก็จะทำให้เสียเวลา แต่ยอดมันเทศเมื่อลงปลูกจะตั้งตัวได้เร็วกว่าไม่ลิดใบ การตัดยอดใช้ส่วนที่เป็นยอดจะดีที่สุด สำหรับท่อนที่ 2-3 ลงไป สามารถปลูกให้ผลผลิตได้เช่นกัน แต่การให้หัวจะน้อยลงไปตามลำดับ เมื่อตัดท่อนพันธุ์มาแล้ว ควรจะมัดรวมกันเป็นท่อนหรือเป็นกำ เอาใบตองหรือกระสอบปุ๋ยห่อมัดเอาไว้ ควรนำท่อนพันธุ์

แช่น้ำสารฆ่าแมลง คาร์โบซัลแฟน ควรแช่ไว้นานราว 5-10 นาที จะช่วยลดเรื่องแมลงที่จะติดไปกับท่อนพันธุ์ได้เป็นอย่างดี หลังจากนั้น ให้นำมัดท่อนพันธุ์วางไว้ในที่ร่ม รดน้ำ เช้า-เย็น ประมาณ 2-3 วัน ยอดท่อนพันธุ์ก็จะมีรากออกมา แสดงว่าท่อนพันธุ์พร้อมปลูกแล้วถ้าจะให้ดี ท่อนพันธุ์มันเทศที่จะตัดควรจะต้องจากต้นที่มีอายุไม่เกิน 45 วัน หรือก่อนที่จะมีการพ่นปุ๋ยหรือสารเคมีเพื่อหยุดยอด ในพื้นที่ปลูกมันเทศสายพันธุ์ต่างประเทศ 1 ไร่ จะใช้ท่อนมันเทศประมาณ 8,000-16,000 ยอด

4) การทดลองการปลูกชุดลงประมาณ 1 ฝ่ามือ ความห่างของหลุม 50 เซนติเมตร จะใช้ยอดมัน 5,000 ยอดต่อไร่ ถ้าห่าง 40 เซนติเมตรจะใช้ยอดมัน 6,000 ยอดต่อไร่ โดยให้ปลูกในแนวอนหันไปทางเดียวกันเพื่อให้ง่ายต่อการใส่ปุ๋ยโดยจากโคนต้นลงไปในวันประมาณ 3-4 ข้อมือ ให้ยกต้นขึ้นพื้น แต่ไม่ต้องตรง เพราะป้องกันการเผาไหม้ของแดดจากดินที่ร้อนและควรปลูกในช่วงเย็นเพื่อป้องกันการความร้อนจากแสงแดด

5) การทดลองใส่ปุ๋ยบำรุงรักษาประมาณ 7-10 วันให้ใส่ปุ๋ยสูตร 15-15 หนึ่งหยิบมือต่อหลุม

6) ประมาณ 10-15 วันให้ใส่ปุ๋ยสูตร 15-15 อีกครั้ง หรือจะเอาปุ๋ยยูเรียผสมกับสูตร 15-15 ก็ได้

7) อายุครบ 30 วันต้องทำการเด็ดยอดมันตรงส่วนปลายประมาณ 2-3 ข้อเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเร่งอาหารในการแทงยอด ทำให้เกิดการออกรากกิ่ง และหัว

8) อายุครบ 45 วัน ทำการตัดยอดมันไปเพื่อทำการขยายพันธุ์ปลูกในแปลงอื่นต่อไป และเป็น การกระตุ้นการสร้างหัวมัน

9) อายุครบ 50 วันเริ่มมีหัวให้ใส่ปุ๋ยสูตร 0-0-60 เพื่อทำการขยายหัวให้ใหญ่แต่ไม่หวานมาก รสชาติหวานปกติเพื่อเร่งการโตของหัวมัน

10) อายุครบ 60 วันให้ใส่ปุ๋ยสูตร 0-0-50 (เป็นปุ๋ยแบบเกร็ดต้องนำมาฉีกพ่นทางใบ) ดินจะเริ่มแตกแสดงว่าหัวเริ่มใหญ่ใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มความหวาน ดัง Figure 1

Figure 1. Training trial of a Japanese sweet potato planting demonstration plot

5.2 การพัฒนาตราสินค้า โลโก้ ฉลาก และบรรจุภัณฑ์

1) ชื่อตราสินค้า (brand name) คือ มันม่วง ท่าม่วง สื่อความหมายได้ว่า มันเทศญี่ปุ่นนี้ได้มีการปลูกจากพื้นที่ชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2) โลโก้ (logo) คือ ภาพมันม่วงเพอร์เฟิลสวีท และมันส้มโอกินาวา สื่อความหมายได้ว่า

มันม่วง ท่าม่วง พร้อมทานสำหรับลูกค้าเป้าหมาย สีฟ้าแสดงถึง การพาณิชย์ค้าขาย

3) เครื่องหมายตราสินค้า (trademark) คือ โลโก้ คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี และมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

4) ตราสินค้า (brand) ดัง Figure 2

Figure 2. Brand consists of the brand name is Muan Muang Tha Muang, logo is picture of purple sweet potato and Okinawa orange

5) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์แบบตาข่ายเพื่อรักษาคุณภาพของหัวมันและง่ายต่อการขนส่งการติด

ฉลากแสดงตราสินค้าแหล่งการผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน มันม่วง ท่าม่วง ดัง Figure 3

Figure 3. Packaging is a plastic mesh bag and attach the brand label on the outside of the package

5.3 การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย เมื่อพิจารณาถึงช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ดังที่กล่าวมานี้ ผลการสนทนากลุ่มกับสมาชิกในชุมชนและผู้ให้ข้อมูลภายนอกชุมชน ได้ข้อสรุปว่า จากศักยภาพของชุมชนนี้ควรจัดจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางที่สามารถทำให้สินค้ากระจายได้มากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างตราสินค้าของชุมชนให้เป็นที่รู้จักภายนอก เพื่อนำรายได้มาสู่ชุมชนนั้น สิ่งที่ต้องคำนึง

เป็นอย่างมากและสำคัญที่สุด คือ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ภัณฑ์ โดยผลิตภัณฑ์ในแต่ละชนิดจะต้องมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สวยงาม เพิ่มมูลค่า สามารถสร้างความสนใจ และก่อให้เกิดพฤติกรรมการซื้อ พ่อค้าคนกลางซึ่งมีหน้าที่ในการกระจายสินค้าให้ คือ บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด และออมสินฟาร์ม ดัง Figure 4

Figure 4. Distribution at Thailand Post Co., Ltd.

6. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์มันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง เนื่องจากชุมชนวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และแหล่งน้ำในการเพาะปลูกจากคลองนากระต๊อบ ซึ่งทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตประกอบกับคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติจึงทำให้มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนในการนำสมาชิกในชุมชนในการทดลองปลูกมันเทศญี่ปุ่นจากแปลงสาธิตตลอดระยะเวลา 3 เดือน ทำให้เกิดเป็นเทคนิคการปลูกมันเทศญี่ปุ่นของชุมชนท่าม่วง ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ตรายีนค้า และการจัดจำหน่ายมันเทศญี่ปุ่นสำหรับ กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนมันม่วง ท่าม่วง เสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

อภิปรายผล

1. การประเมินบริบทกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนพบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วง ท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับปัจจัยการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ ไม้ไผ่ ต้นกก-ไหล และแรงงาน เป็นต้น ชุมชนท่าม่วงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทักษะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมการทำนา หัตถกรรมประเภทเครื่องจักสาน การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย การเพาะเห็ด และการ

ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ผลิตภัณฑ์ของชุมชนขาดความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และตรายีนค้าที่จัดจำหน่าย การจัดจำหน่ายที่ไม่ครอบคลุมพื้นที่และขาดคนกลางในการกระจายสินค้าและข้อจำกัดด้านการขนส่ง การตั้งราคาที่ไม่เหมาะสมกับมูลค่า และการส่งเสริมการตลาดด้วยการจัดกิจกรรมพิเศษทางการตลาดมีน้อย สภาพแวดล้อมทางสังคมที่คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงฤดูกาลทำนาสมาชิกในกลุ่มจะหยุดการประกอบอาชีพเสริมเพื่อไปทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักทำให้กระบวนการผลิตและการดำเนินงานภายในกลุ่มขาดปัญหาทางด้านแรงงานและการจัดการการดำเนินงานที่สำคัญแรงงานที่มีภายในชุมชนคือแรงงานผู้สูงอายุเพราะวัยทำงานได้มีการอพยพหรือย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองหลักและเมืองอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ชุมชนยังไม่มีตรายีนค้า ไม่มีบรรจุภัณฑ์ ไม่มีเรื่องราวและสายพันธุ์มันเทศที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนผลิตภัณฑ์เองยังไม่ได้รับรองมาตรฐานใด ๆ เช่น มผช. OTOP และ GAP คุณภาพของมันเทศยังไม่สม่ำเสมอ แรงงานขาดการพัฒนาทักษะการเพิ่มผลผลิต การตลาดกลุ่มลูกค้ายังไม่รู้จักผลิตภัณฑ์ของชุมชนเท่าที่ควร และขาดช่องทางการจัดจำหน่ายที่หลากหลายโดยเฉพาะคนกลางทางการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pimta and Siritakham (2020) พบว่า ปัญหาโดยรวมที่สำคัญของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงฤดูกาล

ทำนาสมาชิกในกลุ่มจะหยุดการทอผ้าเพื่อไปทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักทำให้กลุ่มต้องหยุดรับคำสั่งซื้อสินค้าและค่านิยมของคนในชุมชนที่อพยพแรงงานเข้าเมืองหลวงทำให้ขาดแรงงานวัยหนุ่มสาวในการพัฒนาขับเคลื่อนกลุ่มอาชีพ ผลิตภัณฑ์ชุมชนยังไม่มีตราสินค้า ไม่มีบรรจุภัณฑ์ ไม่มีเรื่องราวและลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชุมชนเอง ตลอดจนผลิตภัณฑ์เองยังไม่ได้รับรองมาตรฐานใด ๆ และมาตรฐานการทอผ้าและคุณภาพสินค้ายังไม่สม่ำเสมอ แรงงานขาดการพัฒนาทักษะและมีมือด้านการทอผ้า การตลาดกลุ่มลูกค้ายังไม่รู้จักผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Neawheangtham (2017) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่า คุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ และความต้องการผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทยได้รับความสนใจและมีความต้องการมากขึ้นตลอดเวลาเนื่องจากประชาชนและผู้บริโภคเกิดความต้องการผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างหลากหลายและมีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม สำหรับปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า สิ่งที่เป็นปัญหาในการพัฒนามีประเด็นที่สำคัญคือการขาดความรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ แปลกใหม่ และมีเอกลักษณ์ รวมทั้งขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือที่จะเข้าสู่กระบวนการผลิตและการสืบทอดผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงควรเริ่มจากการอบรมให้ความรู้ในเรื่องของการออกแบบผลิตภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มอาชีพโดยสร้างแบรนด์ให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก สวยงาม มีความหลากหลาย และต้องมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไม่ซ้ำใคร โดยการนำวัฒนธรรม

ท้องถิ่นเข้ามาเชื่อมโยงกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่น มีการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ (story telling) เพื่อสร้างคุณค่าที่เป็นจุดเด่นและความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ชุมชนมันม่วง ทาม่วง ชุมชนทาม่วง ตำบลทาม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด นักวิจัยและสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์มันม่วง ทาม่วง ชุมชนทาม่วง ที่ต้องมีการพัฒนาการดำเนินงานด้านการตลาด 4 P's คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) การจัดสรรที่ดินสำหรับเพาะปลูก การปลูก การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยวเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้น การพัฒนาตราสินค้า ด้วยการสร้างชื่อตราสินค้า โลโก้ ฉลาก และบรรจุภัณฑ์ที่จดจำง่าย การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่ช่วยปกป้องสินค้าให้มีอายุการใช้งานที่นานขึ้นและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าให้สามารถสื่อสารการตลาดจากบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าที่แสดงถึงการวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ ด้านราคา (Price) การตั้งราคาที่สูงสอดคล้องกับมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น โดยวิเคราะห์จากราคาตลาด ต้นทุน และคู่แข่งขึ้นด้านการจัดจำหน่าย (Place) การจัดจำหน่ายให้ครอบคลุมด้วยการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจกับบริษัทไปรษณีย์ไทย จำกัด และ ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ด้วยการสื่อสารการตลาดผ่านทางเพจเฟซบุ๊กมันม่วงทาม่วง ให้ตรงกับความต้องการของตลาดเป้าหมายสร้างพฤติกรรมการซื้อและก่อให้เกิดความพึงพอใจอย่างสูงสุดก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pholphirul (2013) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศไทย พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนจะสามารถกระทำได้จะต้องประกอบไปด้วยการดำเนินกลยุทธ์ 4P's อันไปพร้อมๆ กัน อันได้แก่ คนและชุมชน (people) ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่จะต้องได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์รวมถึงผลิตภัณฑ์ (product) และการท่องเที่ยว (place) ซึ่ง

เป็นทุนของชุมชนอันมีค่าที่จะสามารถนำมาสร้างสรรคกิจกรรมการผลิตและการบริการที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์สูงสุดในเชิงพาณิชย์ได้โดยจะต้องดำเนินไปพร้อมกับการอนุรักษ์ (preserve) และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยการศึกษา ยกกรณีความสำเร็จของชุมชนอัมพวาที่ใช้ประโยชน์จากชุมชนที่มี “ตลาดน้ำอัมพวา” การผลิตสินค้าสร้างสรรคโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ขับเคลื่อนในการขับเคลื่อน ในขณะที่ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมแบบเดิมไว้ได้ การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรคในระดับชุมชน โดยผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเช่นในกรณีของชุมชนอัมพวาทำให้เกิดการสร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชนที่แต่เดิมมีอาชีพเกษตรกรรม โดยรายได้เสริมมาจาก การให้บริการเรือชมหิ่งห้อย การให้บริการที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nuansara *et al.* (2021) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานระดับสากล จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าให้ได้มาตรฐานระดับสากล ผู้ประกอบการจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยง เพื่อการเพิ่มคุณค่าของผลิตภัณฑ์ที่ทำให้ผู้ซื้อยอมรับและยอมจ่ายเงินซื้อผลิตภัณฑ์ ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งด้านคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้บริโภค โดยผสมผสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ สร้างให้เกิดเรื่องราวและการรับรู้ เพื่อยกระดับคุณค่าในตัวผลิตภัณฑ์ เป็นการเพิ่มมูลค่าและลดอุปสรรคการแข่งขันทางการตลาด การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์เป็นสิ่งที่ช่วยห่อหุ้มหรือป้องกันผลิตภัณฑ์ที่อยู่ด้านในไม่ให้เกิดความเสียหาย และต้องมีสภาพที่สมบูรณ์สวยงามจนถึงมือผู้บริโภค การสร้างตราสินค้า (brand) ให้เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากตราสินค้าจะเป็นตัวแทนของผลิตภัณฑ์ที่มีความเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์สู่สายตาผู้บริโภค กำหนดตำแหน่งทางการตลาดของสินค้า กลุ่มเป้าหมายและ

บริการที่ผู้บริโภคจะได้รับ วิธีการสร้างภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สู่สายตาของผู้บริโภค

3. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนสำหรับการพัฒนา กิจกรรมของชุมชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติจึงทำให้เกิดความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อน ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนควรมีความร่วมมือร่วมใจในการผลิตสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดกระบวนการการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน อันแสดงถึงความยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสร้างควมมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Neawheangtham (2017) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรคในจังหวัดนครปฐม พบว่า แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค ประเด็นหลัก ๆ ในการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการองค์กร 2) ด้านจัดการการตลาด 3) การจัดการด้านการผลิตและบริการ และ 4) การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาในทุกด้านมีรากฐานมาจากแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรคบนพื้นฐานใน 7 ประเด็น ได้แก่ 1) การใช้องค์ความรู้ 2) การศึกษา 3) การสร้างสรรคงาน 4) การใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทาง 5) วัฒนธรรม 6) ภูมิปัญญา และ 7) เทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น กล้ามพะรว้าในจังหวัดนครปฐม เพื่อส่งเสริม

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีความก้าวหน้า มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

สรุป

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ มันทะลุฝุ่นของชุมชนท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเรื่องมีสำคัญที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบมันม่วง ท่าม่วง บรรจุภัณฑ์ และช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร และแหล่งทรัพยากรดิน และน้ำที่มีความเหมาะสมต่อพื้นที่การเพาะปลูก รวมถึงพืชเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องได้รับการประสานงานร่วมกันด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนกับภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ให้เกิดการรับรู้ และเข้าใจในกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดที่ให้การสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ได้รับทุนในการศึกษาการวิจัยและการนำเสนอผลงาน ตลอดจนการเขียนรายงานทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย ขอขอบคุณกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนมันม่วง ท่าม่วง ชุมชนท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ตลอดจนผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ให้ข้อมูลและช่วยเหลืออำนวยความสะดวกทุก ๆ ด้านในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Charoenphun, N. 2017. Development of Cookie Products from Sweet Potato. Journal of Food Technology, Siam University 13(1): 32-43. (in Thai)

Phuangprayong, K. 2018. Roles of creative economy and innovative behavior for community enterprise development in thailand. Journal of Development Studies 1(1): 220-252. (in Thai)

Nuansara, M., N. Teypinsai and C. Chutinatphuwadon. 2021. Guideline for the development of OTOP and brand product to international standards Chiang Rai province. Dusit Thani College Journal 15(1): 119-134. (in Thai)

Neawheangtham, R. K. 2017. The guideline of the local wisdom product development for promote creative economy in Nakhon Pathom Province. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts) 10(1): 994-1013. (in Thai)

Pimta, L. and R. Siritakham. 2021. Product development from local wisdom to increase an efficiency of community management based on sustainability concept in Ban Ma Yang community, Thawat Buri district, Roi Et province. Journal of Community Development and Life Quality 9(3): 465-473. (in Thai)

Pholphirul, P. 2013. Creative Economy and Development Issues in Thailand. NIDA Economic Review 7(1): 1-69. (in Thai)

การพัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารการตลาด
ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน จังหวัดนครนายก

Developing of LINE Stickers to Increasing Marketing Communication
Channel of Products in Mueang Madan Community,
Nakhon Nayok Province

ปรัชญา ทองชุม และ ปรีญา สมพีช*

*Pratchaya Tongchum and Preeya Sompuet**

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร บางเขน กรุงเทพฯ 10220

Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Bangkok 10220, Thailand

*Corresponding author: E-mail: preeya@pnru.ac.th

(Received: December 13, 2022; Accepted: January 23, 2023)

Abstract: The research was to: study the products and the identity of Mueang Madan community; develop LINE stickers; assess the quality and satisfaction of LINE stickers. Data were collected by distributing a questionnaire, a LINE sticker quality and a satisfaction assessment form to community enterprise groups, experts and the general public, totaling 188 people. Data were analyzed using descriptive statistics. The research results showed that there are 10 products of the Madan community that reflect the community's identity, such as madan juice, preserved madan, and dried madan, etc. LINE stickers should be presented in the form of a cartoon character, regardless of gender and age. The color is dark green. The benefits of Madan are high in vitamin C. The result from the development of LINE stickers found that there were a total of 32 stickers divided into 3 groups: (1) the general greetings, (2) the benefits of Madan, and (3) the Madan products. The quality assessment results of LINE stickers by experts showed that it was the highest; the opinions of members of the community enterprise group showed that it was high quality. Overall, the uniqueness of the Madan community was the highest quality. In addition, the satisfaction assessment of LINE stickers was the most satisfactory.

Keywords: Line stickers, Mueang Madan community, Nakhon Nayok province, products of Mueang Madan community

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน พัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์ ประเมินคุณภาพและความพึงพอใจต่อสติ๊กเกอร์ไลน์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถาม แบบประเมินคุณภาพ สติ๊กเกอร์ไลน์ และแบบประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และประชาชนทั่วไป จำนวน 188 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดันที่สะท้อนอัตลักษณ์มี 10 ผลิตภัณฑ์ เช่น น้ามะดัน มะดันแช่อิ่ม และมะดันอบแห้ง เป็นต้น สติ๊กเกอร์ไลน์ควรนำเสนอแบบ การ์ตูนรูปมะดันไม่ระบุเพศ/วัย ใช้สีเขียวเข้ม ประโยชน์ของมะดันมีวิตามินซีสูง ผลการพัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์ พบว่า มีทั้งหมด 32 ตัว แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) คำทักทายทั่วไป (2) ประโยชน์ของมะดัน และ (3) ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมือง มะดัน และผลการประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนมีความเห็นว่าคุณภาพมาก และผลการประเมินความพึงพอใจต่อสติ๊กเกอร์ไลน์พบว่าอยู่ในระดับสูงสุด

คำสำคัญ: สติกเกอร์ไลน์ เมืองมะดัน จังหวัดนครนายก ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดัน

คำนำ

ชุมชน “เมืองมะดัน” จังหวัดนครนายก ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ในตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และ 2 หมู่บ้าน ในตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา มีการปลูกมะดันมากที่สุดในประเทศไทย ทำให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปจากมะดัน เช่น น้ำมะดัน มะดันอบแห้ง และไข่เค็มมะดัน เป็นต้น ดังที่ Yothicar (2021) กล่าวว่า เป็นพื้นที่ปลูกมะดันที่มีคุณภาพ มีสวนเกษตรแบบผสมผสานที่ยึดหลักแนวเกษตรพอเพียง มีบรรยากาศภายในสวนเกษตรที่ร่มรื่นเหมาะแก่การท่องเที่ยว ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้ได้มาตรฐาน เนื่องจากมะดันเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจสำคัญของนครนายกที่สามารถพัฒนาไปสู่สินค้า GI เพราะมีความแตกต่างจากแหล่งอื่น คือ ลูกใหญ่ อวบ เนื้อแน่น มีสีเขียวมันวาว เม็ดเล็ก เนื้อเยื่อ ผ่านการสื่อสารทางการตลาดด้วยสื่อสังคมออนไลน์ที่นำจุดเด่นของมะดันมากล่าวถึง จะช่วยให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับ Chutrakul (2022) พบว่า การนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนเอกลักษณ์ชุมชนสามารถช่วยประชาสัมพันธ์ชุมชนและจุดแข็งนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ อันจะส่งผลให้ยอดขายสินค้าในชุมชนเพิ่มขึ้น

การสื่อสารทางการตลาด เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายโดยการผสมผสานกันระหว่างกระบวนการสื่อสาร และการดำเนินงานทางการตลาดไว้ด้วยกัน (Bismo *et al.*, 2019) เพื่อสร้างการรับรู้ให้ผู้บริโภคที่เข้ามาซื้อสินค้าและบริการ โดยสามารถสร้างการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจของผู้บริโภคได้มากขึ้น สามารถกระตุ้นยอดขายให้เพิ่มขึ้น สร้างความจงรักภักดีให้กับตราสินค้า การสื่อสารการตลาดออนไลน์ (Ngamjarussrivichai *et al.*, 2018) ด้วยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ที่สามารถโต้ตอบได้เป็นช่องทางติดต่อระหว่างธุรกิจกับลูกค้า ให้รับรู้ เข้าใจ ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์สินค้า และการจัด

รายการส่งเสริมการขาย เพื่อให้ลูกค้าสั่งซื้อสินค้าและแบ่งปันให้ผู้อื่นรับรู้ การสื่อสารโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีหลายช่องทาง เช่น Facebook, YouTube, Instagram และ Line เป็นต้น กลายเป็นการสื่อสารทางการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Chumwatana & Chuaychoo, 2017) ที่นิยมมาก อาจกล่าวได้ว่าไลน์แอปพลิเคชัน (LINE Application) ได้พัฒนาให้รองรับการใช้งานหลายด้าน สามารถเป็นช่องทางการสื่อสารทางการตลาดออนไลน์โดยเฉพาะการสื่อสารผ่านสติกเกอร์ไลน์ (Marung, 2016) ซึ่งได้รับความนิยมในการใช้ประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการ จากการศึกษาของ Ritthithammakul & Polanan (2018) พบว่า สติกเกอร์ไลน์สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้จำนวนมากและรวดเร็ว ช่วยกระตุ้นผู้บริโภคให้เกิดการรับรู้ และจดจำตราสินค้าได้ ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการ ทั้งนี้ เนื่องจากสติกเกอร์ (stickers) เป็นสัญลักษณ์รูปการ์ตูน แทนคำพูดหรืออารมณ์ กลายเป็นการสื่อสารที่แสดงความรู้สึกสอดคล้องกับฟังก์ชันสติกเกอร์ของไลน์แอปพลิเคชัน การใช้สติกเกอร์ไลน์ที่ออกแบบเพื่อใช้งานที่ตรงกับความต้องการของกลุ่ม เพื่อการสื่อสารผลิตภัณฑ์และบริการที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้น

แต่อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจผลิตภัณฑ์ชุมชนและทำเลที่ตั้งของชุมชนเมืองมะดัน ยังคงไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เพราะยังขาดการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไปรู้จักและเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Srikalsin & Phaomanacharoen (2021) พบว่า สภาพการณ์การผลิตสินค้าและบริการ ของนครนายก เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในวิธีการผลิตเพื่อการค้าในตลาดของผู้ประกอบการที่ใช้การออกบูทขายเป็นหลัก ทำให้ผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จักและมียอดขายน้อย เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ทำให้ผู้ประกอบการใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายทางตรงผสมผสานกับไลน์

แอปพลิเคชันและเฟซบุ๊กเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นกันมากขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของช่องทางการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น โดยใช้สติกเกอร์ไลน์ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชนและผลิตภัณฑ์เมืองมะดัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน พัฒนาสติกเกอร์ไลน์ ประเมินคุณภาพและความพึงพอใจต่อสติกเกอร์ไลน์

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (research & development) ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนตุลาคม 2563 ถึงเดือนตุลาคม 2564 พื้นที่วิจัยได้แก่ ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และตำบลบางอ้อ อำเภอ บ้านนา จังหวัดนครนายก

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะดัน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ทั้งหมดจำนวน 10 กลุ่ม สมาชิกในกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 20-30 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะดัน กลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ทั้งหมดจำนวน 10 กลุ่ม จำนวนกลุ่มละ 3-5 คน จำนวนทั้งหมด 45 คน ได้มาด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (convenience sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์จากมะดัน อย่างน้อย 1 ผลิตภัณฑ์ และมีการดำเนินธุรกิจมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปี และมีจุดประสงค์ในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและรายได้แก่สมาชิกในชุมชนและช่วยเหลือเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ ได้แก่ 1) แบบสอบถามความคิดเห็นด้านผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน จังหวัดนครนายก เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) 2) แบบประเมินคุณภาพสติกเกอร์ไลน์ จำนวน 2 ชุด สำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดันและประชาชนทั่วไปต่อสติกเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอนดังนี้ 1) แจกแบบสอบถามความคิดเห็นด้านผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน ให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ของ ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก 2) ส่งแบบประเมินคุณภาพสติกเกอร์ไลน์ให้กับผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ของ ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง และ ตำบลบางอ้อ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก 3) นำแบบสอบถามความพึงพอใจไปให้กลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน และประชาชนทั่วไป ที่ได้ดาวน์โหลดสติกเกอร์ไลน์ “ชุดน้องมะดัน” มาใช้ในการติดต่อสื่อสารเพื่อทำแบบประเมินความพึงพอใจการวิเคราะห์ข้อมูล

1) แบบสอบถามความคิดเห็นด้านผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ใช้ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage)

2) แบบประเมินคุณภาพสติกเกอร์ไลน์ สำหรับผู้เชี่ยวชาญ และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพของสติกเกอร์ไลน์ จากแบบประเมินคุณภาพมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลความหมายค่าเฉลี่ย

3) แบบสอบถามความพึงพอใจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดันและประชาชนทั่วไปต่อ

สติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันและอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 45 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 71.11 มีอายุระหว่าง 50-59 ปี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 62.22 มีอาชีพเป็นเกษตรกรจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 44.44 ส่วนใหญ่มาจาก วิสาหกิจชุมชนกลุ่มคนใจสู้กัญญิกฤตดินอมาอาหาร และ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านบางควายลุย กลุ่มละ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33 ทุกคนใช้ไลน์แอปพลิเคชันเพื่อการสื่อสาร คิดเป็นร้อยละ 100 โดยเฉลี่ย 1 วันใช้งานไลน์แอปพลิเคชันระหว่าง 1-5 ชั่วโมงมากที่สุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 88.89 โดยเฉลี่ยใน 1 บทสนทนามีการใช้งานสติ๊กเกอร์ไลน์ประกอบการสนทนา จำนวน 3-4 ครั้งมากที่สุด จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 84.44 และคู่สนทนาที่ผู้ตอบแบบสอบถามทำการส่งหรือใช้งานสติ๊กเกอร์ไลน์ประกอบการสนทนามากที่สุด คือ ครอบครัว จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 62.22 นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่ามีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สะท้อนความเป็น “เมืองมะดัน” ได้ดีที่สุดในลำดับแรก ได้แก่ น้ำมะดัน มะดันแช่อิ่ม มะดันอบแห้ง ข้าวแต่น้ำมะดัน มะดันลอยแก้ว น้ำพริกมะดัน ไข่เค็มมะดัน น้ำจิ้มซีฟู้ดมะดัน ปลาเค็มน้ำ และหมี่กรอบน้ำมะดัน และมีความคิดเห็นต่อผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ชุมชนเมืองมะดัน เกี่ยวกับการจัดทำ/การนำเสนอสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ “เมืองมะดัน” คือ หากมีการจัดทำสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อประชาสัมพันธ์ “เมืองมะดัน” ควรนำเสนอสติ๊กเกอร์ไลน์ในลักษณะตัวการ์ตูนรูปมะดัน

ไม่ระบุเพศและวัย จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 46.67 สีที่สะท้อนความเป็น “เมืองมะดัน” ได้ดีที่สุดคือสีเขียวเข้ม เพราะเป็นสีของผลมะดัน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 88.89 ประโยชน์/สรรพคุณของมะดัน ได้แก่ มีวิตามินซีสูง มีกรดอินทรีย์ มีรสเปรี้ยวจัด ดื่มาแล้วชุ่มคอ ปรุงอาหารทำให้รสแซบ โดยทุกคนเห็นด้วยกับประโยชน์/สรรพคุณของมะดัน ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและนำมาเป็นข้อคำถามในแบบสอบถามด้านคำพูด/ถ้อยคำที่นิยมใช้ในการสื่อสารผ่านไลน์

2. ผลการพัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์ในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน จากผลการศึกษาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันและอัตลักษณ์ชุมชน สามารถนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์ในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน ทั้งหมดจำนวน 32 ตัว ตามข้อกำหนดจำนวนสติ๊กเกอร์ในชุดของ LINE creators market โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 คำทักทายทั่วไปในชีวิตประจำวัน จำนวน 17 ตัว กลุ่มที่ 2 สรรพคุณ ประโยชน์ของมะดัน จำนวน 5 ตัว และกลุ่มที่ 3 ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดัน จำนวน 10 ตัว และดำเนินการพัฒนา โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 ร่างสติ๊กเกอร์ไลน์ จากผลการศึกษา ด้านผลิตภัณฑ์และอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน โดยการตอบแบบสอบถามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำมาออกแบบ โดยการวาดภาพ (ร่างความคิด) ลงบนกระดาษ โดยนำเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน คือ ผลมะดัน มาทำการออกแบบในแต่ละท่าทางให้เกิดความน่ารัก น่าสนใจ และสอดคล้องกับคำพูดหรือภาษาที่ใช้ในแต่ละท่าทาง และนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันที่คัดเลือกจากการศึกษามานำเสนอ โดยเสริมการใช้ตัวอักษรเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน สรรพคุณของมะดัน และชื่อผลิตภัณฑ์ในรูปแบบภาพ เพื่อใช้ในการสื่อสารที่ชัดเจน สามารถเข้าใจและจดจำได้ ดัง Figure 1

Figure 1. LINE sticker design by sketching ideas on paper

2.2 ออกแบบสติ๊กเกอร์ไลน์ ครั้งที่ 1 หลังจากออกแบบ โดยการวาดภาพ (ร่างความคิด) ลงบนกระดาษแล้ว ได้สร้างสติ๊กเกอร์ไลน์โดยกำหนดขนาดภาพตามขนาดที่บริษัทไลน์ได้กำหนดไว้ คือ

กว้าง 370 พิกเซล x สูง 320 พิกเซล แล้วทำการวาดโดยใช้โปรแกรม Adobe Illustrator ตามตัวแบบที่ได้ร่างลงบนกระดาษ พร้อมกับใส่ตัวอักษร ดัง Figure 2

Figure 2. LINE stickers designed and developed using Adobe Illustrator for the first time

2.3 การประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ ครั้งที่ 1 หลังจากการวาดสติ๊กเกอร์ไลน์ พร้อมกับใส่ตัวอักษร หรือข้อความเพื่อใช้ในการสื่อสาร จึงนำสติ๊กเกอร์ไลน์ ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ จำนวน 3 คน ประเมิน เครื่องมือที่ใช้ คือแบบประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) โดยมีข้อความทั้งหมด 10 ข้อเกี่ยวกับด้านการออกแบบและการสื่อสาร พบว่าโดยภาพรวมสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน มีระดับคุณภาพมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ 8 สติ๊กเกอร์ไลน์ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ 5.00 มีคุณภาพมากที่สุด รองลงมา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3 ข้อคือ ข้อที่ 3, 7 และ 9 เท่ากับ คือ ข้อที่ 3. สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถสื่อความหมายได้ ข้อที่ 7. สติ๊กเกอร์ไลน์มีความเหมาะสมต่อผู้ใช้งานโปรแกรมไลน์ และ ข้อที่ 9. สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถนำไปใช้ได้จริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 มีระดับคุณภาพมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 2 สติ๊กเกอร์ไลน์มีสีสันสวยงาม/เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 มีระดับคุณภาพมาก และผลการประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันโดยสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเมืองมะดันจำนวน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ คือแบบประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) โดยมีข้อความทั้งหมดจำนวน 32 ข้อตามจำนวนสติ๊กเกอร์ไลน์ แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความชัดเจนของตัวอักษร ด้านสีของตัวอักษร ด้านคำ/ภาษาที่ใช้ ด้านการมีเอกลักษณ์ของชุมชน และด้านบุคลิกของสติ๊กเกอร์ไลน์ พบว่า ด้านความชัดเจนของตัวอักษร โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.49 คุณภาพในระดับปานกลาง ด้านสีของตัวอักษร โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.52

คุณภาพในระดับมาก ด้านคำ/ภาษาที่ใช้โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.79 คุณภาพในระดับมาก ด้านการมีเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดันโดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.00 คุณภาพในระดับมาก ด้านบุคลิกภาพของสติ๊กเกอร์ไลน์โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.97 มีคุณภาพในระดับมาก

2.4 การปรับปรุงแก้ไขสติ๊กเกอร์ไลน์ตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน ให้มีความชัดเจน น่าสนใจ และมีอัตลักษณ์ ก่อนจะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของบริษัทไลน์ ดังนี้

2.4.1 การใช้ตัวอักษร ผู้วิจัยได้เลือกใช้ตัวอักษร (font) เอฟซี แคนดี้ (FC Candy) เพียงรูปแบบเดียว โดยมีลักษณะเป็นฟอนต์ลายมือแบบอ้วนหรือตัวหนา อ่านง่าย นอกจากนี้ได้เพิ่มความน่าสนใจของตัวอักษรได้ด้วยสีที่สดใสและมีหลากหลายสีสั้น

2.4.2 ขนาดของสติ๊กเกอร์ไลน์ ในการออกแบบสติ๊กเกอร์ไลน์ ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยได้เลือก ขนาดของสติ๊กเกอร์แบบธรรมดา คือ มีขนาดกว้าง 370 พิกเซล x สูง 320 พิกเซล เมื่อได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน จึงได้ปรับขนาดของสติ๊กเกอร์ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น คือ เลือกใช้แบบบิกสติ๊กเกอร์ มีขนาดกว้าง 396 พิกเซล x สูง 660 พิกเซล ที่สามารถสื่ออารมณ์ได้ดีขึ้น ชัดขึ้น สามารถใส่องค์ประกอบให้ดูถึงการ และให้สีหน้าและอารมณ์ที่ชัดมากขึ้นอีกด้วย

2.4.3 การใช้ภาษา/คำ ปรับให้เข้ากับธรรมชาติของผู้ใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ โดยไม่ใช้คำลงท้าย “ค้าบ” เพื่อไม่แสดงเพศ ทำให้สติ๊กเกอร์ไลน์ใช้ได้กับทุกเพศ

ผลของการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ และข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน ดังFigure 3

Figure 3. LINE stickers that have been modified according to the proposals of experts and members of the Madan community enterprise group.

3. ผลประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ หลังจากการปรับปรุงแก้ไขสติ๊กเกอร์ไลน์ตาม คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนเมืองมะดันแล้ว จึงได้นำสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการ ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน ให้ ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ จำนวน 3 คน ประเมินคุณภาพ อีกครั้ง เครื่องมือที่ใช้คือแบบประเมินคุณภาพสติ กเกอร์ไลน์ในครั้งที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า โดย ภาพรวมสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน หลังการปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะ มีระดับคุณภาพมากที่สุดใน การประชาสัมพันธ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.77 เมื่อ จำแนกเป็นรายข้อ พบว่า มี 5 ข้อ ที่มีผลการประเมิน เท่ากัน คือ มีระดับคุณภาพมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 5 ได้แก่ ข้อที่ 3. สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถสื่อ ความหมายได้ ข้อที่ 7. สติ๊กเกอร์ไลน์มีความ

เหมาะสมต่อผู้ใช้งานโปรแกรมไลน์ ข้อที่ 8. สติ กเกอร์ไลน์สามารถใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ ข้อที่ 9. สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถนำไปใช้ได้จริง และ ข้อที่ 10 สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถช่วยในการ ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดันได้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เท่ากัน 2 ข้อ คือ ข้อที่ 4 สติ๊กเกอร์ไลน์สามารถสื่ออารมณ์ได้ และข้อที่ 5 คำ/ภาษา/ข้อความในภาพมีความชัดเจนสื่อ ความหมายได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 มีระดับ คุณภาพมาก

และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเมือง มะดัน จังหวัดนครนายก จำนวน 50 คน ประเมิน คุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ อีกครั้ง เครื่องมือที่ใช้คือแบบ ประเมินคุณภาพสติ๊กเกอร์ไลน์ในครั้งที่ 1 พบว่า ด้าน ความชัดเจนของตัวอักษร โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.32 คุณภาพในระดับมาก ด้านสีของตัวอักษร โดย

ภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.35 คุณภาพในระดับมาก ด้านคำ/ภาษาที่ใช้โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.33 คุณภาพในระดับมาก ด้านการมีเอกลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดันโดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.51 คุณภาพในระดับมากที่สุด และด้านบุคลิกภาพของสติ๊กเกอร์ไลน์โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.24 มีคุณภาพในระดับมาก

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ออกแบบพัฒนาสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดัน ที่ผ่านการประเมินคุณภาพจาก

ผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน จำนวน 2 ครั้งแล้ว ได้นำสติ๊กเกอร์ไลน์เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของบริษัทไลน์ ผ่านเว็บไซต์ LINE Creators Market เมื่อบริษัทไลน์พิจารณาอนุมัติการใช้สติ๊กเกอร์ไลน์แล้ว จะสามารถใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ ชุดนี้ของมะดัน เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดันได้ สติ๊กเกอร์ไลน์ ชุดนี้ของมะดัน ในร้านสติ๊กเกอร์ไลน์ ดัง Figure 4

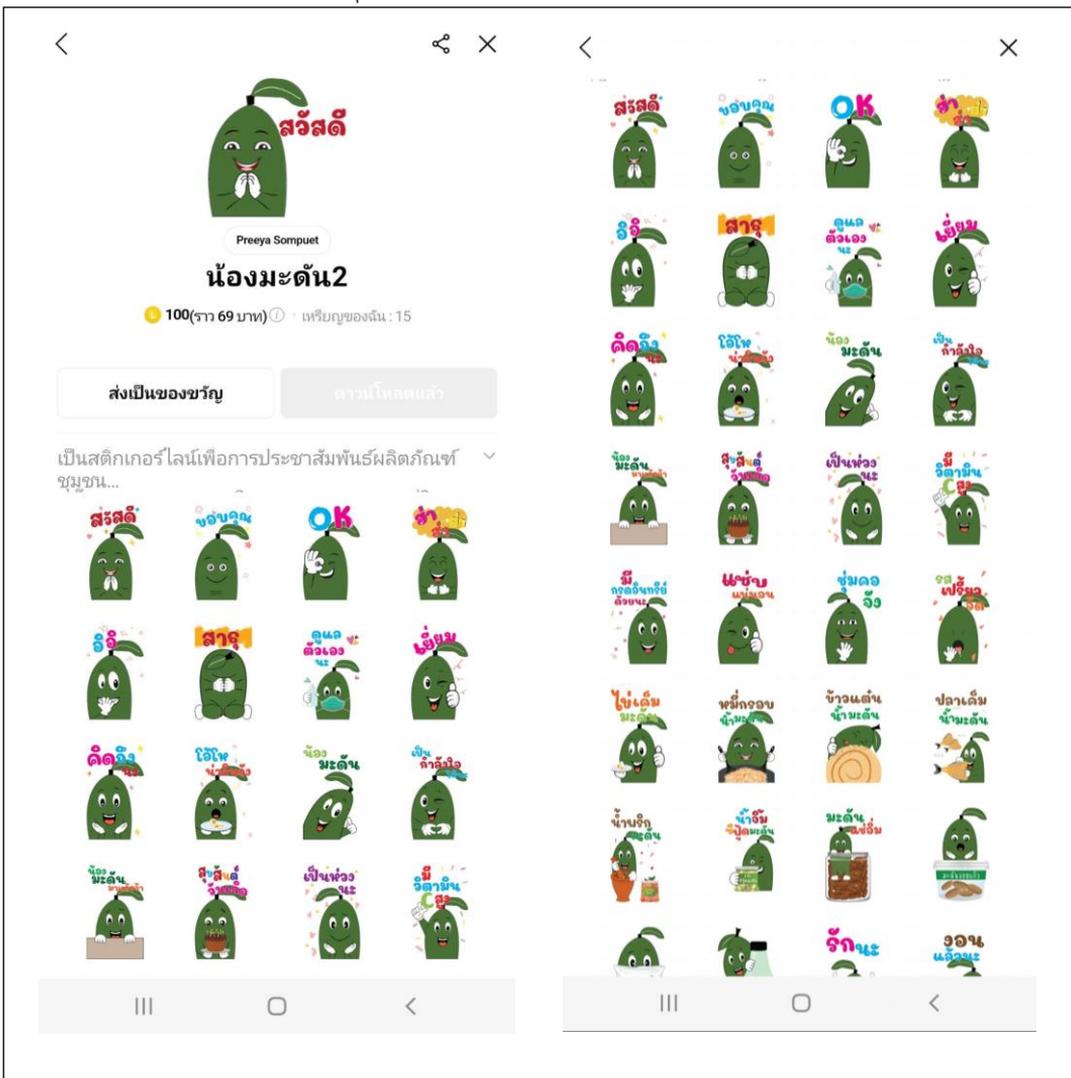

Figure 4. LINE stickers: Nong Madan in the LINE sticker shop

4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน เมื่อสติ๊กเกอร์ไลน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน มีการดาวน์โหลดมาใช้งานเพื่อการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์แล้ว จึงได้ให้ผู้ที่ใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ชุด นื่องมะดัน เพื่อการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน ทำแบบประเมินความพึงพอใจ กลุ่มแรกคือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเมืองมะดัน จังหวัดนครนายก มีความพึงพอใจต่อสติ๊กเกอร์ไลน์ฯ โดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความพึงพอใจต่อ ข้อความและภาพของสติ๊กเกอร์ไลน์มีความสอดคล้องกัน มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.96 รองลงมา คือ ความพึงพอใจโดยรวมแล้วชอบในสติ๊กเกอร์ไลน์ มีค่าเฉลี่ย 4.90 และ รู้สึกประทับใจในการใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ มีค่าเฉลี่ย 4.8 ส่วนความรู้สึกรักชอบ

ทำทางการแสดงออกของตัวการ์ตูนสติ๊กเกอร์ไลน์มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 4.14

กลุ่มที่สอง คือ ประชาชนทั่วไป ที่ดาวน์โหลดสติ๊กเกอร์ไลน์มาใช้งาน มีความพึงพอใจต่อสติ๊กเกอร์ไลน์ฯ โดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.57 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความพึงพอใจต่อ ข้อความและภาพของสติ๊กเกอร์ไลน์มีความสอดคล้องกัน มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.96 รองลงมาคือ ความพึงพอใจโดยรวมแล้วชอบในสติ๊กเกอร์ไลน์ มีค่าเฉลี่ย 4.90 และ รู้สึกประทับใจในการใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ มีค่าเฉลี่ย 4.8 ส่วนความรู้สึกรักชอบทำทางการแสดงออกของตัวการ์ตูนสติ๊กเกอร์ไลน์มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 4.14 ดังตัวอย่างการใช้สติ๊กเกอร์ไลน์ ชุดนื่องมะดันในการสื่อสารของกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน ใน Figure 5

Figure 5. Using LINE stickers to communicate

วิจารณ์

ผลการจากงานวิจัย สามารถวิจารณ์ได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชนนั้น ต้องเริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ ค้นหาข้อมูล จำเป็นอย่างที่จะต้องมีคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือตอบแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ตรงกับความ เป็นชุมชนมากที่สุด และควรมาจากหลากหลายกลุ่ม ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองมะดัน มีทั้งด้านผลิตภัณฑ์ ได้แก่ น้ำมะดัน มะดันแช่อิ่ม มะดันอบแห้ง ข้าวแต่น้ำมะดัน มะดันลอยแก้ว น้ำพริกมะดัน ไข่เค็มมะดัน น้ำจิ้มซีฟู้ดมะดัน ปลาเค็มน้ำมะดัน และหมี่กรอบน้ำมะดัน ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนนำมะดัน ผลไม้โดดเด่นของชุมชนมาเป็นส่วนประกอบในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ด้านกายภาพ เครื่องแต่งกายหรือบุคลิกภาพ ภาษาที่ใช้สื่อสาร สภาพแวดล้อม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน รวมถึงพฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์ เพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาสติกเกอร์ไลน์เพื่อการสื่อสารการตลาด และยังสามารถสร้างความเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและในฐานะผู้ให้ข้อมูล เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทางในการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง และจะส่งผลต่อการจดจำตราสินค้าหรือผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Ritthithamakul and Polanan (2018) ได้ศึกษาการสื่อสารในรูปแบบของสติกเกอร์ไลน์แอปพลิเคชันกับการจดจำตราสินค้า ของธนาคารกรุงเทพ พบว่า สติกเกอร์ไลน์ทำให้เกิดการรับรู้ตราสินค้าและเกิดการจดจำตราสินค้าของธนาคารกรุงเทพได้ ส่งผลให้เกิดการระลึกถึงตราสินค้าของธนาคารกรุงเทพ และเกิดความภักดีต่อตราสินค้าของธนาคารกรุงเทพ และเกิดความภักดีต่อตราสินค้าของธนาคารกรุงเทพ และ Pathomchaikup and Sombultawee (2016) ที่ศึกษาพบว่ารูปแบบสติกเกอร์ไลน์ที่ส่งผลทางบวกต่อ

การจดจำตราสินค้าของกลุ่ม GEN Y ในจังหวัดนครปฐมเป็นแบบหัวหาญ หูหระ และนำตีนเต็น ซึ่งผู้บริโภคจะรับรู้ตราสินค้าและระลึกถึงตราสินค้าได้

2. การพัฒนาสติกเกอร์ไลน์เพื่อการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองมะดัน ที่พบว่า จะต้องคำนึงคาแรคเตอร์ที่จะต้องออกแบบให้สามารถจดจำชื่อสินค้าหรือตราสินค้าได้ สามารถใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ทุกเพศ ทุกวัย การออกแบบต้องไม่ซ้ำใคร จุดเด่นของสติกเกอร์ไลน์ ชุดน้องมะดัน คือ การใช้ผลมะดันเป็นต้นแบบในการวาดให้เป็นตัวการ์ตูนที่มีบุคลิกน่ารัก สดใส มีท่าทางและอารมณ์ที่เหมาะสมต่อการสื่อสารของแต่ละตัวสติกเกอร์ ซึ่งเป็นการสร้างคาแรคเตอร์เฉพาะของ สติกเกอร์ไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับ Pathomchaikup and Sombultawee (2016) ที่กล่าวว่า สติกเกอร์ไลน์จะถูกออกแบบเป็นการ์ตูน ที่มีคาแรคเตอร์ที่น่าสนใจง่ายต่อการนำไปใช้ในบทสนทนาและการสื่อสารประจำวัน ซึ่งประกอบด้วยการแสดงอารมณ์ความรู้สึก ข้อความและรูปภาพที่เข้าใจได้ง่าย พร้อมทำการผสมผสานกับภาพลักษณ์ขององค์กรธุรกิจ ซึ่งเป็นการแทรกตราสินค้าผ่านสติกเกอร์บนบทสนทนา เพื่อสร้างการจดจำตราสินค้าขององค์กรธุรกิจ ให้กับผู้ใช้งานบนไลน์แอปพลิเคชันให้ผู้ใช้สติกเกอร์ในธุรกิจนั้น ๆ เกิดความนิยมและพึงพอใจ นอกจากนี้ ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ตราสินค้าในตัวธุรกิจอีกด้วย และคาดหวังว่าผู้บริโภคก็จะหันมาใช้สินค้าและบริการในธุรกิจนั้นเพิ่มมากขึ้น และสอดคล้องกับการศึกษาของ Phanthabut (2019) ที่พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจดาวน์โหลดสติกเกอร์ไลน์ เพราะมีรูปแบบที่แสดงอารมณ์ที่หลากหลาย มีคาแรคเตอร์ใหม่ไม่ซ้ำใคร และมีบุคลิกเด่น เช่น ตลก อ้วน กวน น่ารัก และ Paochinda (2018) พบว่า คาแรคเตอร์มีส่วนช่วยในเรื่องของการสื่อสารอารมณ์และความรู้สึก และเป็นสื่อกลางที่จะส่งไปยังผู้รับสาร

3. จากการศึกษาที่ พบว่า ควรเลือกใช้ขนาดของสติกเกอร์ไลน์เพื่อการสื่อสารการตลาด

ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ใช้แบบปิกติกเกอร์ ขนาดกว้าง 396 พิกเซล x สูง 660 พิกเซล ที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนกว่าขนาด สติกเกอร์ธรรมดา เพราะสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ที่มีอายุมากกว่า 45 ปี และปัญหาด้านสายตา นอกจากนี้การเลือกใช้ตัวอักษร จะต้องเลือกใช้ ตัวอักษรที่ได้รับอนุญาตให้ใช้อ่านง่าย และควรเพิ่มความน่าสนใจของตัวอักษรได้ด้วยสีที่หลากหลาย และมีความสดใส การใช้คำที่เข้ากับธรรมชาติของผู้ใช้สติกเกอร์ไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Phanthabutr (2019) ที่พบว่า ด้านปัจจัยในการเลือกสติกเกอร์ไลน์ คือมีคาแรคเตอร์ที่ชอบและมีข้อความประกอบที่น่าสนใจ มีขนาดเหมาะสมที่ทำให้เห็นได้ชัดเจน เน้นสีสันสวยงาม และสอดคล้องกับ Paochinda (2018) พบว่า ภาษาที่ใช้ของสติกเกอร์ไลน์ควรเป็นคำสั้น ๆ ที่ทำให้ผู้ที่สื่อสารด้วยเข้าใจได้ง่ายและเป็นคำที่ใช้กันในกลุ่ม

4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อสติกเกอร์ไลน์ ที่พบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเมืองมะดัน มีความพึงพอใจต่อสติกเกอร์ไลน์ โดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด และกลุ่มประชาชนทั่วไป มีความพึงพอใจต่อสติกเกอร์ไลน์ โดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด เช่นกัน ซึ่งน่าจะเป็นผลจากมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน และในฐานะผู้ให้ข้อมูลในขั้นตอนแรกของการวิจัย และชุมชนยังมีส่วนร่วมในฐานะผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย กล่าวคือสามารถดาวน์โหลดสติกเกอร์ไลน์ชุดนี้เองมะดัน ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ชุมชน อย่างรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งสอดคล้องกับ Thamwipat Princhanol, et al. (2015) ได้ศึกษาการพัฒนาสติกเกอร์บนแอปพลิเคชันไลน์ชุดอาเซียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ ภาพลักษณ์ขององค์การบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) ซึ่งพบว่า ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อรูปแบบสติกเกอร์บนแอปพลิเคชันไลน์ชุดอาเซียน เพื่อการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของ องค์การบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) อยู่ในระดับ

มาก เนื่องจากงานวิจัยดังกล่าว มีการพัฒนาจากความต้องการของพนักงานบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) รวมถึงฝ่ายสื่อสารองค์การที่ได้สังเกตเห็น ภาพลักษณ์ขององค์การเพื่อการสื่อสาร และ การศึกษาของ Lata (2017) พบว่า ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อ สติกเกอร์ไลน์ประชาสัมพันธ์ จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ลำดับที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ สติกเกอร์ไลน์มีความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นอีสานและจังหวัดมหาสารคาม

สรุป

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนา สติกเกอร์ไลน์เพื่อการสื่อสารการตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนเมืองมะดัน จะต้องสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลของคนในชุมชน และออกแบบให้มีคาแรคเตอร์ที่โดดเด่น ไม่ซ้ำใคร มีความน่าสนใจ และเข้าใจง่าย เพื่อให้ชุมชนเมืองมะดันสามารถนำ สติกเกอร์ไลน์ไปใช้ในการสื่อสารกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้ง่าย สอดคล้องกับยุคสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้การสื่อสารผ่านไลน์แอปพลิเคชัน และยังเป็นส่วนที่ทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จัก ลักษณะของมะดัน ประโยชน์ และผลิตภัณฑ์จากมะดันได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่สนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเมืองมะดัน จังหวัดนครนายก ที่อนุเคราะห์ข้อมูลและเสียสละเวลาในการร่วมดำเนินการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- Bismo, A., S. Putra and Melysa, 2019. Application of digital marketing (social media and email marketing) and its impact on customer engagement in purchase intention: A case study at PT. Soltius Indonesia. pp. 109-114. In: Proceedings of 2019 International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech). Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), Manhattan, New York.
- Chumwatana, T. and I. Chuaychoo. 2017. Using social media listening technique for monitoring people's mentions from social media: A case study of Thai airline industry. pp. 103-106. In: Proceedings of 2017 2nd International Conference on Knowledge Engineering and Applications (ICKEA). Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), Manhattan, New York.
- Chutrakul, S. 2022. Development Approach for Community-based Tourism in Travel TV Shows Content in Support of Community-based Tourism. Journal of Community Development and Life Quality. 10(1): 35-44. (in Thai)
- Lata, S. 2017. The Design and Development Stickers Line for Public relations Maha SaraKham Province. Department of Computer Science, Faculty of Science and Technology, Rajabhat Maha SaraKham University. (in Thai)
- Marung, U. 2016. Improving the performance of the OTOP online marketing. pp. 1-4. In: Proceedings of 2016 International Computer Science and Engineering Conference (ICSEC). Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), Manhattan, New York.
- Ngamjarussrivichai, P., P. Jeemali and W. Panitsettakorn. 2018. Designing an online marketing investment evaluation system case study of cosmetics manufacturing company. pp. 469-474. In: Proceedings of 2018 5th International Conference on Business and Industrial Research (ICBIR). Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), Manhattan, New York.
- Paochinda, P. 2018. Communication Meaning of Sticker Lines on the Application Line and the Perspectives of Sticker Lines Users for Setting up a Sticker Line Business. Com. Arts (Entertainment Management and Production). Graduate School, Bangkok University. (in Thai)
- Pathomchaikup, T. and K. Sombultawee. 2016. The sticker line character's influence affecting brand recall of Gen Y in Nakhonpathom. pp. 1549-1557. In: Proceeding of the 12th National Academic Conference on Naresuan Research: Research and Innovation in Developing Country. Naresuan University, Phitsanulok. (in Thai)
- Phanthabutr, S. 2019. A Study of Concept and Style in Character Sticker for using on Social Media. The Journal of Social Communication Innovation. 7(1): 156-167. (in Thai)
- Ritthithamakul, C. and M. Polanan. 2018. Communication through LINE application sticker and brand recognition of Bangkok

- Bank. pp. 2094-2104. In: Proceedings of the Graduate Research Conference. Rangsit University, Pathum Thani. (in Thai)
- Srikalsin, T. and C. Phaomanacharoen. 2021. The Development of Digital Media for Marketing Public Relations in Community Business Enterprise: A Case Study of Hin Tang - Ban Dong Community, Muang District, Nakhon Nayok Province. The Journal of Social Communication Innovation. 9(1): 10-21. (in Thai)
- Thamwipat, K., P. Princhankol, J. Paiboonnapapong, C. Patitas and T. Pawatkongsin. 2015. The development of sticker characters on application Line entitled "ASEAN" for public relations the image of MCOT Public Company Limited. Journal of Communication and Innovation NIDA 2(2): 155-184. (in Thai)
- Yothicar,P. 2021. The Application of ASEAN Community-Based Tourism Standard for Developing Mueangmadan Community-Based Tourism at Tambol Tasai, Mueng Nakhon Nayok District, Nakhon Nayok Province. Dusit Thani College Journal. 15(2): 32-49. (in Thai)
-

การขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Moving to Food Security in Ban Don Bay, Surat Thani Province

มโนลี ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์

Manolee Sripaoraya Penpong

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จ.สุราษฎร์ธานี 84100

Faculty of Management Sciences, Surat Thani Rajabhat University, Surat Thani 84100, Thailand

Corresponding author: E-mail: ma_mai1234@hotmail.com

(Received: July 11, 2022; Accepted: October 18, 2022)

Abstract: This collaborative research with academic service employed community participation in Ban Don Bay, Surat Thani province. The objective was to promote the food security for communities around Ban Don Bay. There were three activities involved; Activity 1 studying the aspects of the food security of households around Ban Don Bay, Activity 2 creating community plans to improve food security, and Activity 3 organizing public activities to promote the sustainable food security. Approximately 400 households around Ban Don Bay were study participants in Activity 1 where questionnaires were used to collect data. In Activity 2 and 3 involved community leaders, subdistrict administration organizations in the Ban Don Bay conservation network. Regarding the food security around the Bay of Ban Don, the aspect of self-sufficiency in food was a predominant problem. Instead of self-reliance, households mostly used hard-earned money to buy food for daily lives. In the aspect of coastal and marine natural resources, households were concerned with the sustainability of their resources. In Activity 2, local leaders created a plan for food security together. In the 1st year, a fish farm will be built. To create abundant resources in the ecosystems, conservation of fish species will be implemented as a result of Activity 3 in five subdistricts in Surat Thani Province; namely Khaotan, Bang Pho, Bang Sai, Phumriang and Tha Thong.

Keywords: Moving, Ban Don Bay, food security, network, conservation

บทคัดย่อ: การศึกษานี้เป็นงานวิจัยร่วมกับการบริการวิชาการโดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอน การดำเนินการแบ่งเป็น 3 กิจกรรมด้วยกันคือ กิจกรรมที่ 1 เป็นการวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน กิจกรรมที่ 2 สร้างแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และกิจกรรมที่ 3 การจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน สำหรับกลุ่มตัวอย่างในกิจกรรมที่ 1 คือ ครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอนจำนวน 400 ครัวเรือน โดยการใช้แบบสอบถามในการสำรวจข้อมูล ในส่วนกิจกรรมที่ 2 และ 3 เป็นการร่วมจัดทำกับผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล เครือข่ายการอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน ผลการศึกษา จากกิจกรรมที่ 1 พบว่า ปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหารรอบอ่าวบ้านดอนนั้น มิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหารมีปัญหามากที่สุด กล่าวคือ ครัวเรือนจะใช้วิธีการหารายได้และมาซื้ออาหารที่ใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าการพึ่งพาตนเอง รวมถึงมิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเลพบว่า ครัวเรือนมีความกังวลถึงความยั่งยืนของทรัพยากร จากผลการศึกษาดังกล่าวมาสู่กิจกรรมที่ 2 ร่วมกันกับแกนนำในท้องถิ่น สร้างแผนความมั่นคงทางอาหารร่วมกัน ทั้งนี้ในปีที่ 1 จะดำเนินการสร้างบ้านปลา เพื่อเป็นการ

สร้างความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในสถานที่ที่เลือกทำกิจกรรมและเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ซึ่งจะดำเนินการสร้างบ้านปลาและปล่อยพันธุ์ปลาในกิจกรรมที่ 3 พื้นที่ที่จัดดำเนินการทั้งหมด 5 พื้นที่ คือ ตำบลเขาก่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์

คำสำคัญ: การขับเคลื่อน ความมั่นคงทางอาหาร อ่าวบ้านดอน เครือข่าย อนุรักษ์

คำนำ

ความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน โดยอาหารที่บริโภคต้องมีความเพียงพอ ปลอดภัย และมีโภชนาการที่จำเป็น ความมั่นคงทางอาหารเข้ามามีบทบาทในระดับโลกเนื่องจากปัญหาความขาดแคลนอาหารในบางภูมิภาคของโลก จากรายงานองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ พบว่า ปัจจุบันโลกผลิตอาหารได้เพียงพอกับจำนวนประชากรโลก แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถเข้าถึงอาหารได้ โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 มีผู้หิวโหยจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณ 720 ล้านคน ถึง 811 ล้านคนเผชิญกับความหิวโหย ความชุกของภาวะขาดสารอาหารเพิ่มขึ้น 9.9 เปอร์เซ็นต์ในปี พ.ศ. 2563 จาก 8.4 เปอร์เซ็นต์ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งส่งผลให้โลกมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals :SDGs) เพื่อยุติความหิวโหยได้ (FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, 2021) ประเทศไทยรับแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารและมีการพัฒนารองรับในรูปแบบของกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน บริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหารอย่างมีประสิทธิภาพโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (Food and Drug Administration, 2011)

อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เพียงพร้อมด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติป่าชายเลน ภูเขาทะเล และแนวปะการัง รัฐบาลได้มีนโยบายแปลงสินทรัพย์ทางทะเลให้เป็นโฉนดชุมชน ทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนและชายฝั่งเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงถึงขั้นวิกฤติ ส่งผลกระทบต่อวิถีชุมชนประมงพื้นบ้าน Sutum (2021)

นอกจากนี้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอ่าวบ้านดอน โดย Kongrithi and Teeratsirikool (2021) ในมิติรายได้และค่าใช้จ่ายพบว่า ยังคงมีรายได้มากกว่ารายจ่าย มีความเข้าถึงอาหารจากการประเมินความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้นเพื่อป้องกันความอ่อนไหว เปราะบางในพื้นที่อ่าวบ้านดอนในสร้างความมั่นคงทางอาหารจึงได้จัดทำโครงการนี้ เพื่อนำมาสู่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้นในบริเวณอ่าวบ้านดอนโดยการขับเคลื่อนจากชุมชน ก่อเกิดองค์ความรู้ต่อการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม ความมั่นคงทางอาหารในอนาคต รวมถึงการวางแผนพัฒนาการใช้ทรัพยากรร่วมกันจากชุมชน เกิดองค์ความรู้ต่อการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมด้านความมั่นคงทางอาหารในอนาคต และการวางแผนการพัฒนาการใช้ทรัพยากรร่วมกันสร้างศักยภาพชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันเพื่อตัดสินใจบนฐานของกลุ่มที่สอดคล้องกับปัญหาและสถานการณ์นั้น บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเองหรือการพึ่งตนเองของคนในชุมชนมากกว่าการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอกชุมชน โดยการเชื่อมโยงระหว่าง “คน ความรู้ ทรัพยากร” ดังนั้น การทำแผนให้เกิดศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนให้อ่าวบ้านดอน เป็นชุมชนที่มีความมั่นคงทางอาหารจึงจำเป็นต้องมีโครงการ เริ่มจากการศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารที่ครัวเรือนประสบปัญหาตลอดจนการจัดทำแผน และดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการดำเนินการ คือ การวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน สร้างแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และการจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาการศึกษานี้เป็นงานวิจัยร่วมกับการบริการวิชาการโดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2561 ถึงเดือนกันยายน 2562 ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 การวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสร้างแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และกิจกรรมที่ 3 การจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน ดังนั้นในการดำเนินการศึกษาประกอบด้วย การจำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ตามกิจกรรม และกระบวนการดำเนินการได้ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ตามกิจกรรม ได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน

สำหรับประชากรที่ใช้การวิจัย คือ ประชาชน (ครัวเรือน) ในพื้นที่องค์การอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 31,927 ครัวเรือนในพื้นที่อำเภอท่าชนะ ประกอบด้วยตำบลควนธูลี ตำบลท่าชนะ ตำบลวัง อำเภอไชยา ประกอบด้วยตำบลพุมเรียง อำเภอเลม็ด อำเภอท่าฉาง ประกอบด้วยตำบลเขาถ่าน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วยตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอกาญจนดิษฐ์ ประกอบด้วย ตำบลท่าทอง ตำบลตะเคียนทอง ตำบลกระแดะ ตำบลพลายวาส และตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย โดยกำหนดขนาดตัวอย่าง ใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ ใช้ค่าคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 5% ตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างกำหนดสัดส่วนดังตาราง Table 1.

Table 1. The sample group used for research

District	Subdistrict	Household	Sample group
Tha Chana	Khan Thuli	3,050	38
	Tha Chana	3,484	31
	Wang	1,140	14
Chaiya	Phumriang	2,268	28
	Lamet	1,785	22
Tha Chang	Khaothan	1,477	19
Mueang Surat Thani	Bang Pho and Bang Sai	529	7
Kanchanadit	Tha Thong	3,801	48
	Takhian Thong	1,907	24
	Kadae	3,743	47
	Phlai Wat	2,501	31
Don Sak	Don Sak	6,631	83
Total		31,927	400

ทั้งนี้ เมื่อสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามแล้วนั้น ได้นำมาประมวลผลใช้สถิติ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาในมิติความมั่นคงทางอาหาร ทั้ง 6 มิติ

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสร้างแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ใช้กลุ่มตัวอย่างในการทำแผน คือ แกนผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน จำนวน 5 พื้นที่ ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ พื้นที่ละ 10-15 ราย

กิจกรรมที่ 3 การจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน ใช้กลุ่มตัวอย่างในการจัดทำกิจกรรม คือ แกนผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน จำนวน 5 พื้นที่ โดยคัดเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อม “คนความรู้ ทรัพยากร” ในการสร้างความขับเคลื่อนด้านความมั่นคงทางอาหาร คือ ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ พื้นที่ละ 10-15 ราย ทั้งนี้เนื่องจากจำกัดงบประมาณการขับเคลื่อนปีที่ 1 จึงดำเนินการในพื้นที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา โดยการสร้างบ้านปลา บริเวณเกาะเสรีจ

2. กระบวนการดำเนินการ จำแนกตามกิจกรรมได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน สถานการณ์และดัชนีชี้วัดของครัวเรือนในรอบอ่าวบ้านดอน ระยะเวลา 4 เดือน ประกอบด้วยอำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ และอำเภอดอนสัก จำนวน 400 ครัวเรือน โดยดำเนินการ

สำรวจสถานการณ์และค่าดัชนีด้านความมั่นคงทางอาหารจำนวน 6 มิติ คือ มิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร มิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค มิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล มิติด้านความปลอดภัยทางอาหาร มิติด้านวัฒนธรรม และมิติการมีเสถียรภาพด้านอาหาร

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสร้างแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในดำเนินการนั้นมีขั้นตอน 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. ดำเนินโครงการสร้างเวทีความเข้าใจภายในชุมชนเรื่องความมั่นคงทางอาหารโดยเริ่มจากผู้นำชุมชนโดยประชุมให้ความรู้ และชี้แจงสถานการณ์ที่เผชิญปัญหา ความมั่นคงทางอาหารในมิติต่าง ๆ (จากผลการวิจัยในกิจกรรมที่ 1) จำนวน 1 ครั้ง รวมถึงคัดเลือกชุมชนที่จะเข้าร่วมสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อจะดำเนินการในขั้นตอนที่ 2

2. ดำเนินการจัดทำแผน ประชุมกลุ่มร่วมกันกับผู้นำชุมชนแกนผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน พื้นที่ละ 1 ครั้ง จำนวน 5 พื้นที่ คือ ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์

3. ดำเนินการชี้แจงสรุปแผนชุมชนที่วางไว้แต่ละพื้นที่เพื่อกำหนดกิจกรรมสร้างความมั่นคงทางอาหารในปีที่ 1 และยึดไปร่วมกันเพื่อเกิดกิจกรรมในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้นรอบอ่าวบ้านดอน จำนวน 1 ครั้ง

กิจกรรมที่ 3 การจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน จากการดำเนินการในกิจกรรมที่ 2 คัดเลือกกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้ร่วมกับชุมชนมาดำเนินการเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่เป็นรูปธรรม ซึ่งผลจากการสังเคราะห์แผนความมั่นคงทางอาหาร และเพื่อเป็นการสร้างกิจกรรมให้ครัวเรือนเกิดความมั่นคงทางอาหารโดยจัดกิจกรรมจำนวน จำนวน 5 พื้นที่ คือ ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร

อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารโดยมีส่วนร่วมทั้งประชาชน ผู้นำ ทั้งนี้ในการดำเนินการครั้งนี้ได้เลือกการขับเคลื่อนการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่พื้นที่

ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก คือ การสร้างบ้านปลาในพื้นที่เกาะเสร็จ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นมิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล

กรอบแนวคิดงานวิจัย

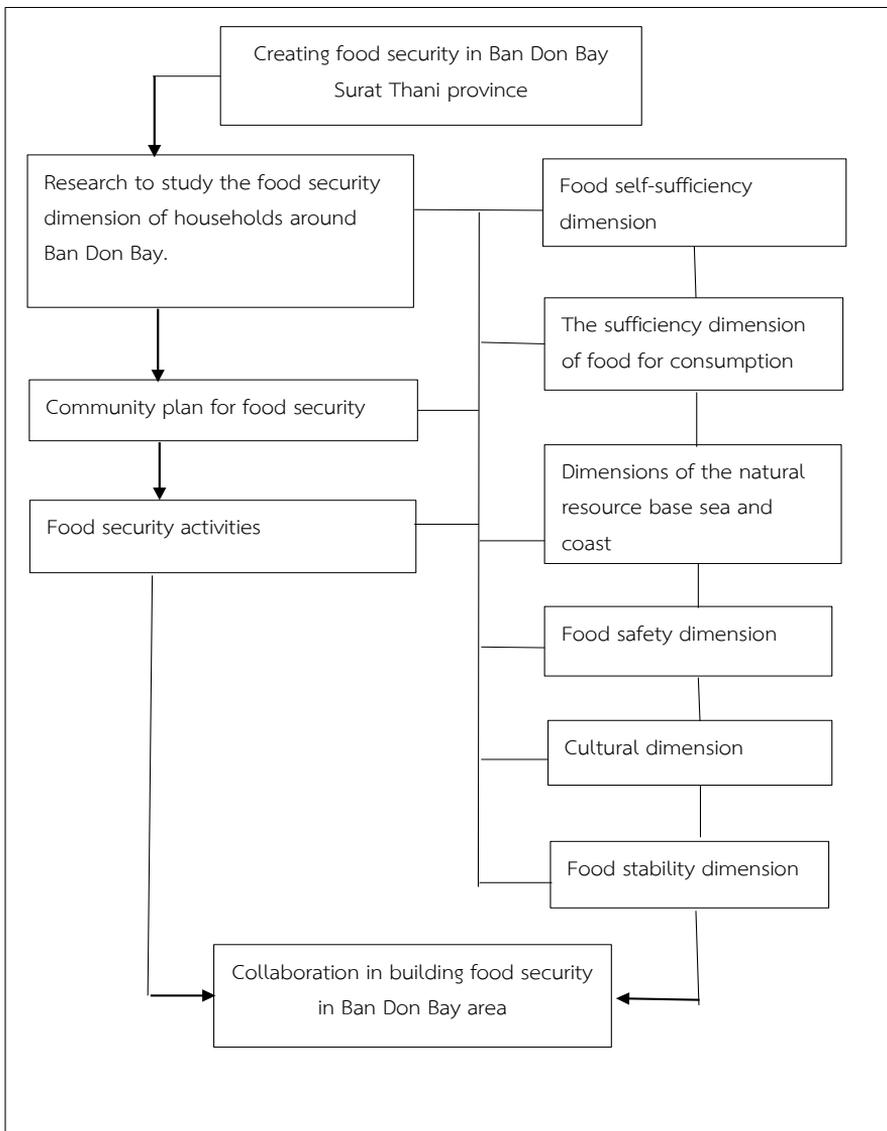

Figure 1. Conceptual framework

การขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งมิติด้านความมั่นคงทางอาหารเป็น 6 มิติด้วยกัน คือ มิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร มิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค มิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล มิติด้านความปลอดภัยทางอาหาร มิติด้านวัฒนธรรม และมิติการมีเสถียรภาพด้านอาหาร โดยดำเนินการ 3 กิจกรรม เริ่มจากกิจกรรมการวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน กิจกรรมจัดทำแผนชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร และกิจกรรมสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยใช้กระบวนการขับเคลื่อนโดยการเชื่อมโยงระหว่าง “คน ความรู้ ทรัพยากร”

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยกระบวนการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี นั้นนำเสนอผลตามกิจกรรม ได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การวิจัยเพื่อศึกษามิติความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นการวิจัยศึกษาจำนวน 6 มิติด้วยกัน คือ มิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร มิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค มิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล มิติด้านความปลอดภัยทางอาหาร มิติด้านวัฒนธรรม และมิติการมีเสถียรภาพด้านอาหาร ดังนี้

1. มิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร พบว่าแหล่งได้มาของอาหารที่สำคัญในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ครัวเรือนรอบอ่าวบ้านดอนจะใช้วิธีการซื้อเพื่อมาดำรงชีวิต เช่น อาหารประเภทข้าวสาร แหล่งที่ได้มา คือ การซื้อร้อยละ 94.80 อาหารประเภทผักสด ซื้อร้อยละ 74.5 เนื้อสัตว์ประเภทหมู ซื้อร้อยละ 86.20 เนื้อวัว ซื้อร้อยละ 69.80 ประเภทเนื้อปลา ซื้อร้อยละ 77.50 ส่วนเนื้อไก่ ซื้อร้อยละ 82.00 ไข่ไก่หรือไข่เป็ดพบว่า ร้อยละ 79.00 สำหรับแหล่งที่ซื้อ

อาหารที่สำคัญในการดำรงชีวิต จากร้านสะดวก ตลาดสด ห้างสรรพสินค้า และร้านค้าปลีกชุมชน

2. มิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภคเป็นการประเมินสถานการณ์ด้านการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน ประกอบด้วย การประเมินสถานการณ์ด้านการเข้าถึงอาหารและสถานการณ์ในการแก้ปัญหา ผลการศึกษา พบว่าครัวเรือนมีความกังวลเกี่ยวกับอาหารไม่เพียงพอมากที่สุดร้อยละ 45.70 รองลงไม่สามารถกินอาหารตามประเภทที่ต้องการเพราะขาดแคลนวัตถุดิบ ร้อยละ 30.00 และน้อยที่สุดคือ สถานการณ์ไม่ได้กินอะไรทั้งวันทั้งคืนเพราะมีอาหารไม่เพียงพอ ร้อยละ 17.70

3. มิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล เป็นการประเมินถึงทรัพยากรของอ่าวบ้านดอน ผลการศึกษาได้ดังนี้ มิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล พบว่า ความสามารถหาอาหารตามแหล่งทรัพยากรธรรมชาติรอบชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.87 ระดับการเข้าถึงมาก อ่าวบ้านดอนมีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำสาธารณะที่มีความอุดมสมบูรณ์ จำแนกตามประเด็นคือ มีน้ำในแหล่งน้ำและสามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี มีค่าเฉลี่ย 3.79 ระดับการเข้าถึงมาก ส่วนน้อยที่สุดคือ มีผักต่าง ๆ ทั้งริมน้ำและในน้ำมีค่าเฉลี่ย 3.40 ระดับการเข้าถึงปานกลาง

4. มิติด้านความปลอดภัยทางอาหารเป็นการประเมินสถานการณ์ด้านอาหารความปลอดภัยด้านอาหาร ประเด็นกระบวนการผลิตอาหาร ด้านผลลัพธ์จากการบริโภค ผลที่ได้ คือ การประเมินสถานการณ์ด้านความปลอดภัยด้านอาหาร พบว่ากระบวนการผลิตอาหารพบว่าครัวเรือนมีการผลิตและประกอบอาหารเอง แต่ยังพบว่า กระบวนการปรุงอาหารที่ใช้ผงชูรสหรือสารเคมีในการประกอบอาหารมีค่าเฉลี่ย 4.42 ระดับมากที่สุด การปรุงอาหารสุก สด สะอาด มีค่าเฉลี่ย 4.36 ระดับมากที่สุด และน้อยที่สุดคือสมาชิกในครัวเรือนมีโรคอ้วนมีค่าเฉลี่ย 2.54 ระดับน้อย

5. มิติด้านวัฒนธรรม เป็นการวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมชุมชนต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ชุมชนสามารถขอ แลก แบ่งปันอาหารกันในชุมชนได้ ร้อยละ 92.70 ชุมชนมีวัฒนธรรม บุญ และประเพณี เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนแบ่งปันในชุมชน ร้อยละ 87.20 และน้อยที่สุด คือ ชุมชนของมีธนาคารด้าน ทรัพยากรทางธรรมชาติ ร้อยละ 44.40

6. มิติการมีเสถียรภาพด้านอาหารเป็นการ วิเคราะห์ระดับการเผชิญจากระดับมากที่สุด ถึงน้อย ที่สุด ดังนี้รายได้ของครัวเรือนในอนาคต มีค่าเฉลี่ย 3.68 ระดับที่เผชิญมาก รองลงมาความร่วมมือของ ชุมชนในการดูแลทรัพยากร มีค่าเฉลี่ย 3.59 ระดับที่ เผชิญมาก และภาวะโลกร้อนกับความมั่นคงด้าน อาหาร/รายได้ของครัวเรือน มีค่าเฉลี่ย 3.19 ระดับที่ เผชิญปานกลาง

กิจกรรมที่ 2 เป็นกิจกรรมสร้างแผนชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทาง ดำเนินโครงการสร้างเวที ความเข้าใจภายในชุมชนเรื่องความมั่นคงทางอาหาร โดยเริ่มจากผู้นำชุมชนโดยประชุมให้ความรู้และชี้แจง สถานการณ์ที่เผชิญปัญหา ความมั่นคงทางอาหารใน มิติต่าง รวมถึงคัดเลือกชุมชนที่จะเข้าร่วมสร้างความ มั่นคงทางอาหาร โดยดำเนินการจัดทำแผน ประชุม กลุ่มร่วมกันกับผู้นำชุมชนแกนผู้นำชุมชน ผู้นำ ท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอนุรักษ์อ่าว บ้านดอน พื้นที่ละ 1 ครั้ง จำนวน 5 พื้นที่ คือ ตำบล เขาถ่าน อำเภอท่าฉาง ตำบลบางโพธิ์และบางไทร อำเภอเมือง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา และตำบล ท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ โดยวางแผนผ่าน กิจกรรมในการขับเคลื่อน 3 ปี

Table 2. Create a community Plan for food security

Food security dimension	Cause and problem	Needs of community	Community plan (year)		
			1st	2nd	3rd
Food self-sufficiency dimension	Households prefer to buy products for consumption rather than producing them themselves. The household is the income earner and used for household expenses. If earning is not enough, it will affect the supply of food for consumption.	Encourage the community to be alert and know how to rely on themselves as much as possible. Decrease purchases, increase production	Imitation Reef	1. Develop local herbs to add value. Organizing food safety audit activities 2. Community rules to	1.Create a learning resource in the community on the self-reliant sufficiency economy. 2. Rice planting and rice planting campaign 3.Construction of an intrusion

Food security dimension	Cause and problem	Needs of community	Community plan (year)		
			1st	2nd	3rd
Food sufficiency dimension	Catching aquatic animals by the use of chemical reagents, resources have been destroyed.	Build a food resource base to be more abundant.		prevent extinction	surveillance center in Ban Don Bay
Natural resource base dimension	Natural resources have begun to decline from the past. Some species have been lost, such as sour crabs, some fish such as buffalo tail fish, cat fish.	Conserving what is already there, developing a conservation area, doing fisheries at an appropriate time.			
Food safety dimensions	There are concerns that the food that is bought in the market is not safe.	Educating the community about food safety Let social measures come in to check food safety. encourage organic farming			
Cultural dimension	There is a culture of togetherness is lost, such as	There are activities in			

Food security dimension	Cause and problem	Needs of community	Community plan (year)		
			1st	2nd	3rd
	longing for rice harvesting in some areas. The distribution of neighbors food began to disappear.	the community. Villagers bring food to share. Cultivation of the new generation			
Food stability dimension	The resources that were readily available in the past are now dwindling. capitalist resource occupancy	Conservation and restoration of natural resources within the community			

จาก Table 2 แผนในการสร้างแผนชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เพื่อก่อเกิดการตื่นตัวให้ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง สร้างฐานทรัพยากรทางด้านอาหารให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น โดยปีที่ 1 ดำเนินกิจกรรมปล่อยปลา และสร้างบ้านปลา ปีที่ 2 พัฒนาสมุนไพรในท้องถิ่นให้มีมูลค่าเพิ่ม การจัดกิจกรรมตรวจสอบความปลอดภัยทางด้านอาหาร สร้างกติกาของชุมชนเพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำในอ่าวบ้านดอน และปีที่ 3 สร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งพาตนเอง รมรงค์ การปลูกข้าวไร่ รวมถึงการสร้างศูนย์เฝ้าระวังการบุกรุกพื้นที่ในอ่าวบ้านดอน

กิจกรรมที่ 3 การจัดทำกิจกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนเนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณและระยะเวลาในการวิจัยและทำกิจกรรม ดังนั้นจากแผนการสร้างความมั่นคงทางอาหาร จะเริ่มดำเนินการในปีที่ 1 คือ การจัดทำบ้าน

ปลาและปล่อยปลาเพื่ออนุรักษ์พันธุ์ปลาและสร้างระบบนิเวศในพื้นที่ให้เพิ่มขึ้น โดยเลือกพื้นที่เกาะเสร็จ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

วิจารณ์

มติการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร พบว่าครัวเรือนรอบบริเวณอ่าวบ้านดอนนั้นแหล่งที่ได้มาของอาหารจะเป็นการซื้อเป็นส่วนใหญ่ในอาหารทุกประเภทซึ่งอยู่ในช่วงประมาณร้อยละ 69.8-94.8 แสดงถึงการพึ่งพาตนเองด้านอาหารนั้นมีน้อย โดยจะใช้วิธีการหารายได้มาแล้วมาใช้ในการซื้อสินค้าบริโภค โดยมีส่วนน้อยที่ใช้วิธีการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร เช่น จากแหล่งธรรมชาติ หรือการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sararuk and Sannam (2014) ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 67.11 โดยสมาชิกทุกคนในครอบครัวมี

อาหารเพียงพอรับประทานจนอิ่มทุกมื้อเป็นประจำมากที่สุด ร้อยละ 53.95 เมื่อพิจารณาแหล่งในการซื้ออาหารเพื่อการบริโภคนั้น ส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านสะดวกซื้อและตลาดสดในอาหารทุกประเภท อยู่ในช่วงประมาณร้อยละ 45.5 ถึงร้อยละ 97.2 แสดงถึงการพึ่งพาของชุมชนในการจัดการแหล่งซื้ออาหารที่เป็นของส่วนร่วมซึ่งผลกำไรจะตกเป็นของนายทุนเป็นส่วนใหญ่ การพึ่งพาร้านค้าในชุมชนหรือการจัดทำร้านค้าในชุมชนนั้นเป็นไปในส่วนน้อย ส่วนมิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค พบว่าสิ่งที่น่ากังวลของครัวเรือนหรือชุมชนในอ่าวบ้านดอนคือ ครอบครัวจะมีอาหารไม่เพียงพอในอนาคตสืบเนื่องจากมิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหารในช่วงต้นที่ครัวเรือนจะใช้วิธีการได้มาจากการซื้อ หากแหล่งผลิตอาหารที่ไม่เพียงพอ แนวโน้มในการได้มาของอาหารจะเป็นปัญหาในอนาคตได้ ทั้งนี้ในงานวิจัยของ Songsrirote (2015) พบว่า ด้านความเพียงพอของอาหารและการใช้ประโยชน์ของอาหารมีค่ามากที่สุด เนื่องจากเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมทางด้านอาหารที่มีความหลากหลายและสามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้โดยไม่ขัดสน รวมถึงสถานการณ์ของครัวเรือนอ่าวบ้านดอนการขาดแคลนวัตถุดิบ ยกตัวอย่าง เช่น หากเกิดพายุหรือมรสุมแหล่งการผลิตอาหารไม่สามารถออกไปจับปลาขายในตลาดได้ ครัวเรือนก็จะไม่สามารถหาอาหารเหล่านั้นมาบริโภคได้ รวมถึงหากมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการซื้อสินค้าครัวเรือนจะไม่สามารถหาอาหารเพื่อมาบริโภคได้ ซึ่งเป็นในรูปแบบการพึ่งพาระบบตลาดสอดคล้องกับการศึกษากับกลุ่มเกษตรกรยางพาราแหล่งอาหารที่สำคัญของครัวเรือน คือตลาด เป็นแหล่งที่มีบทบาทสำคัญต่อครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง เพราะครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางไม่ได้ปลูกพืชอาหาร เลี้ยงสัตว์ และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทุกชนิดที่นำมาบริโภคหากมีรายได้ที่ไม่เพียงพอ ย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพอาหารที่จะนำมาบริโภค Somboonsuke and Phitthayaphinant

(2021) ด้านมิติด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ชายฝั่งและทะเล พบว่า อ่าวบ้านดอนยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี ส่วนที่น่ากังวลคือ ประเด็นพลังงาน เช่น ฟืน ซึ่งครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้ปานกลางเนื่องจากส่วนใหญ่จะนิยมใช้เป็นก๊าซหุงต้ม การศึกษาของ Choiejit and Teungfung (2014) พบว่า ภาครัฐควรกำหนดมาตรการเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายเชื้อเพลิงแก่ครัวเรือนยากจนและทบทวนมาตรการดั่งนั้นประเด็นเกี่ยวกับการใช้พลังงานในครัวเรือนให้เกิดความยั่งยืนสร้างความมั่นคงทางอาหารจึงเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนผลการศึกษาด้านมิติความปลอดภัยทางอาหาร ครัวเรือนมีการเผชิญในโรคที่มาจากการบริโภคเป็นส่วนน้อย เช่น อ้วน เบาหวาน ความดัน โดยการศึกษาของ Penpong (2017) พบว่า พฤติกรรมการบริโภคอาหารมีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเป็นอาหารประเภท ของหวาน อาหารสำเร็จรูป และทอด การสร้างโภชนาการอาหารที่เหมาะสมเกี่ยวกับความปลอดภัยจากอาหารเป็นสิ่งสำคัญ และมีมิติด้านวัฒนธรรม ชุมชนยังคงมีการแลกเปลี่ยนอาหารกันภายในชุมชน รวมถึงมีวัฒนธรรมงานบุญ ประเพณีที่มีการเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนอาหาร สอดคล้องกับผลการวิจัยอาหารท้องถิ่นสะท้อนถึงความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรม วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติวัฒนธรรม ที่เกิดจากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรอาหาร และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน Thongoupragan, (2018) และมิติการมีเสถียรภาพด้านอาหาร พบว่า สิ่งที่ครัวเรือนเผชิญอยู่มาก คือรายได้ในอนาคตของครัวเรือน ซึ่งจะไปสัมพันธ์กันมิติการพึ่งพาตนเองด้านอาหารและมิติด้านความเพียงพอของอาหารในการบริโภค นั่นคือ ครัวเรือนต้องมีรายได้ที่มั่นคงแน่นอนเพื่อนำไปใช้ในการบริโภคอาหารซึ่งเป็นสัดส่วนที่สำคัญของค่าใช้จ่ายในการจ่ายแต่ละเดือน ซึ่งครัวเรือนจะกังวลว่ารายได้ไม่เพียงพอจะส่งผลต่อการหาอาหารเพื่อมาบริโภค

เพราะส่วนใหญ่จะใช้วิธีการซื้ออาหารเป็นหลักนั้นเอง รวมถึงครัวเรือนมีความกังวลในด้านประเด็นความร่วมมือกันของชุมชนในการดูแลทรัพยากร ซึ่งจะไปสอดคล้องกับมิติวัฒนธรรมที่ชุมชนยังคงมีการรวมกลุ่มในการจัดการทรัพยากรน้อย สิ่งที่ครัวเรือนกังวลน้อยที่สุดคือ เงินสนับสนุนเบี้ยยังชีพเนื่องจากในปัจจุบันรัฐบาลให้การสนับสนุน ในกรณีผู้ที่พิการชราในการยังชีพซึ่งทำให้ครัวเรือนมีความกังวลน้อยลง

สรุป

การศึกษานี้ได้ดำเนินการสำรวจความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนอ่าวบ้านดอน ได้ข้อมูล 6 มิติด้านความมั่นคงทางอาหาร เพื่อนำประเด็น สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีกิจกรรมต่อเนื่อง คือ การทำแผนพัฒนาชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร และมีกระบวนการสร้างกิจกรรมกระตุ้น การขับเคลื่อนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ให้เป็นรูปร่างในขั้นต้น โดยมีชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนร่วมในโครงการ 5 ชุมชน คือ บางโพธิ์ บางไทร เขาถ่าน พุมเรียง และท่าทอง ร่วมกันระหว่งนักวิชาการ และผู้นำชุมชน ชุมชนเกิดการวางแผนในระยะ 1-3 ปี ในการร่วมกันจัดกิจกรรมให้เกิดการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร เช่น บ้านปลา การพัฒนาป่าจาก การรื้อฟื้นการปลูกข้าวร่วมกัน เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้วิจัยขอขอบคุณการสนับสนุนทุนการวิจัยจากโครงการศึกษาพื้นที่และพัฒนาเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี อีกทั้งผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.ชนัญธิดา ทิพย์ญาณ ดร.วงษ์ศิริ เรืองศรี ผศ.ศราวุธ ทองเนื้อห้า และทีมงานในการร่วมจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่อ่าวบ้านดอน รวมทั้งการให้คำปรึกษาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาในการให้ข้อมูล รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่านที่ทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณทีมงาน

เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรการบริหารส่วนตำบลที่เสียสละเวลาในการร่วมกันพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารรอบอ่าวบ้านดอน

เอกสารอ้างอิง

- Choiejita,R. and R.Teungfung. 2014. Study of the Energy Consumption Expenditures of the Poor Household in Thailand. Journal of Social Development. 16(2): 48-64. (in Thai)
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2021. The State of Food Security and Nutrition in the World 2021: Transforming Food Systems for Food Security, Improved Nutrition and Affordable Healthy Diets for All., FAO., Rome. 240p.
- Food and Drug Administration. 2011. Strategic Framework for Food Management in Thailand. Thai Health Promotion Foundation, Bangkok. 118p. (in Thai)
- Kongrithi, W. and L. Teeratansirikool. 2021. Food security in Ban Don Bay fishery household. Journal of Community Development and Life Quality. 9(2): 257-266. (in Thai)
- Penpong, M. 2017. Food consumption behaviors and decisions that affect the health of older person in Suratthani Province. Journal of Srivanalai Vijai. 7(2): 90-103. (in Thai)
- Sararuk, M. and S. Sannam. 2014. Household food security in Mueng Mee Noi village, Kaunwon sub-district, Mueng district, Nongkai province. Journal of Science and Technology, Ubon

- Ratchathani University 16(3): 25-37. (in Thai)
- Somboonsuke, B. and P. Phitthayaphinant. 2021. Food around the Home and Para-rubber Farmer Households' Food Security in Bang Rieang. *Journal of Liberal*. 22(2): 196-218. (in Thai)
- Songsrirote, N. 2015. Food security and household management capacity of farmer under Agricultural Land Reform Office in Mahasarakham province. *NIDA Development Journal* 55(1): 1-25. (in Thai)
- Sutum, P. (2021). Local Wisdom for Sustainable Resources Management at Bandon Bay in Suratthani. *Journal of Humanities and Social Sciences*, Vol. 13(2): 35-62. (in Thai)
- Thongoupragan, B. 2018. Local Food: Food Security in the Cultural Dimension: A Case Study of Ban Taling Daeng Community, Kanchanaburi Province. *Princess of Naradhiwas University Journal*. 5(3): 107-119. (in Thai)
-

ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริม
การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

Farmer's Knowledge of Organic Rice Production under the Promotion
Project of Organic Rice Production in Khon Kaen Province

ภาณุทัต โล่ห์สีทอง และ สุกัลยา เชิญขวัญ*

*Panutat Losithong and Sukanlaya Choenkwan**

สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ. ขอนแก่น 40002
Department of Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University,
Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Sukanl@kku.ac.th

(Received: October 27, 2022; Accepted: December 19, 2022)

Abstract: The purpose of this study was to study the knowledge level of farmers under the promotion project of organic rice production in Khon Kaen province. The sample size was 123 farmers participating in the project. The knowledge was evaluated by using True-Fales Test and analyzed by using the average of the scores to divide the level of knowledge into 5 levels: the lowest, low, moderate, high and the highest. The results found that most of the farmers were female and graduated from primary school. Their average age was 59.38 years and have 4.79 years of organic rice cultivation experience. The average organic rice planting area was 8.66 rai in 2020. The result of knowledge measurement showed that most of the farmers' knowledge was at the highest level. More than 80 percent of farmers answered 13 questions correctly. Two of the most wrong answers were 1) humidity should be 16 percent and 2) they could use combined harvesters that had been previously used.

Keywords: Farmer knowledge, organic rice, the promotion project of organic rice production, Khon Kaen province

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ จำนวน 123 ราย ประเมินความรู้โดยใช้ข้อสอบแบบถูกผิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยของคะแนนนำมาแบ่งระดับความรู้เป็น 5 ระดับ ได้แก่ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และ มากที่สุด ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.9) เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 72.4) มีอายุเฉลี่ย 59.38 ปี มีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 4.79 ปี มีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 8.66 ไร่ จากการวัดระดับความรู้พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ทั้งหมด มีความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับมากที่สุด เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 80 ตอบคำถามถูกต้อง 13 ประเด็น โดยประเด็นที่เกษตรกรตอบผิดมากที่สุด 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความชื้นควรอยู่ที่ 16 เปอร์เซ็นต์ และ 2) ใช้เครื่องเกี่ยวขนาดที่เกี่ยวข้าวอื่นมาก่อนหน้านั้นได้

คำสำคัญ: ความรู้ของเกษตรกร ข้าวอินทรีย์ โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ จังหวัดขอนแก่น

คำนำ

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่มีความสำคัญของประเทศไทย เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นพืชอาหารหลัก กรมการข้าวรายงานว่ ปี 2561/62 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าว 58.68 ล้านไร่ (Phanruang *et al.*, 2022) มีการส่งออกข้าวและผลิตภัณฑ์จากข้าวประมาณ 11,940,227 ตัน สร้างรายได้เข้าประเทศประมาณ 193,369 ล้านบาท (Rotchanasakul *et al.*, 2019) ในปัจจุบัน ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพมากขึ้น ทำให้การผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยไม่ใช่สารเคมี มีความต้องการทางตลาดมากขึ้น รัฐบาลจึงมีความต้องการที่จะพัฒนาการผลิตข้าวของไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล จึงมีนโยบายในการรักษาเสถียรภาพราคาข้าวและรายได้ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว โดยกำหนดให้มีการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร ส่งเสริมให้มีการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน Organic Thailand (Wanmaung *et al.*, 2021) โดยประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์มากเป็นอันดับ 5 รองจาก จีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเกาหลีใต้ (Wangjai *et al.*, 2017) ซึ่งปี พ.ศ. 2556 มีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานในระดับสากลแล้วจำนวน 125,730.71 ไร่ และในแต่ละปีมีการผลิตข้าวอินทรีย์ประมาณ 15,000 ตัน (Pakeechay and Lertwattanapong) โดยแหล่งปลูกข้าวอินทรีย์ส่วนใหญ่ของไทยประมาณร้อยละ 90 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Wangjai *et al.*, 2017)

ในปี พ.ศ. 2563 จังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ 7,163 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.29 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดของจังหวัด การปลูกข้าวส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่นอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ที่ภาครัฐให้การส่งเสริม เช่น ข้าวดอกมะลิ 105 และ กข6 เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี อย่างไรก็ตามมีกลุ่มเกษตรกรจำนวนหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ดำเนินการโดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น กรมการข้าว ระยะเวลาการดูแลเกษตรกรที่

เข้าร่วมโครงการ 3 ปี โดยสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปช่วยเหลือให้คำแนะนำ และส่งเสริมให้ผ่านมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยในปี พ.ศ. 2560 มีเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์จำนวน 775 ราย จนครบระยะเวลา 3 ปี โดยมีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ผลิตข้าวอินทรีย์ต่อเนื่องจำนวน 445 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.4 ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น (Khon Kaen Rice Seed Center, 2020) ซึ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้ผ่านการอบรมในหัวข้อเรื่องมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ มกษ 9000 : เล่ม 4 (ข้าวอินทรีย์) การปฏิบัติตามข้อกำหนดของมาตรฐานข้าวอินทรีย์ และการจัดบันทึก และ เรื่อง ระบบควบคุมภายใน (ICS) และการจัดโครงสร้างกลุ่ม อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรขาดความเข้าใจหรือมีความรู้ไม่เพียงพอเกษตรกรจะไม่สามารถผลิตข้าวอินทรีย์ให้เป็นไปตามมาตรฐานอินทรีย์อย่างถูกต้องได้ ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาระดับความรู้ของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการอบรม การส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการ

พื้นที่ศึกษา ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
การศึกษานี้ดำเนินการศึกษาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีประชากร ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่น ในจังหวัดขอนแก่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 และยังคงดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบันจำนวน 306 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ความเชื่อมั่น 93% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 123 ราย ซึ่งการสุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage random sampling) เพื่อให้

ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามความต้องการและเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด คัดเลือกระดับตำบล ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยคัดเลือกตำบลที่มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ 25 ราย ขึ้นไป ซึ่งได้แก่ ตำบลใหม่มาเพียง และตำบลโนนทอง อำเภอแวงใหญ่ ตำบลโคกสง่า อำเภอพล ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง และตำบลศรีสุข อำเภอสี

ชมพู จากนั้น กำหนดตัวอย่างในแต่ละตำบลให้เป็นสัดส่วน จากจำนวนตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ 123 ราย โดยการเทียบบัญญัติไตรยางค์ (Table 1) และคัดเลือกตัวอย่างในแต่ละตำบลโดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ด้วยการจับสลากรายชื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์

Table 1. The proportion of the sample size in target subdistricts

District	Sub-district	Population	The sample size
1. Waeng Yai	Mai Na Phiang	38	25
	Non Thong	54	36
2. Phon	Khok Sa-nga	31	20
3. Ban Fang	Ban Fang	38	25
4. Si Chomphu	Si Suk	25	17
Total		186	123

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ สำหรับเก็บข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร และสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร และ 2) ข้อสอบแบบถูกผิด สำหรับประเมินความรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร มีจำนวน 15 ข้อ โดยคำถามอ้างอิงจากหัวข้อการอบรมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ดังนี้ 1) เรื่องมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ มกช 9000 : เล่ม 4 (ข้าวอินทรีย์) 2) การปฏิบัติตามข้อกำหนดของมาตรฐานข้าวอินทรีย์และการจดบันทึก และ 3) เรื่องระบบควบคุมภายใน และการจัดโครงสร้างกลุ่ม ซึ่งเป็นข้อคำถามเชิงบวกทั้งหมด คำนวณหาความเชื่อมั่นของคำถามและคำตอบ ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS for Window แบ่งออกเป็น 2

ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร และสภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าสถิติที่ใช้ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ค่าผลรวม และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) ระดับความรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการกำหนดระดับความรู้ตามจำนวนข้อที่เกษตรกรตอบถูก แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

- ระดับคะแนน 1-3 หมายถึง มีความรู้ระดับน้อยที่สุด
- ระดับคะแนน 4-6 หมายถึง มีความรู้ระดับน้อย
- ระดับคะแนน 7-9 หมายถึง มีความรู้ระดับปานกลาง
- ระดับคะแนน 10-12 หมายถึง มีความรู้ระดับมาก

- ระดับคะแนน 13-15 หมายถึง มีความรู้ระดับมากที่สุด

ผลการศึกษา

ข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.85) เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 59.38 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.36) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.65 คน โดยร้อยละ 40.65 มีสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด ให้การสนับสนุนในการเข้าร่วมโครงการฯ และเกษตรกรทุกคน เป็นสมาชิกกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ และกลุ่มนาแปลงใหญ่ เกษตรกรมีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 17.61 ไร่ ในปี 2563 มีรายได้รวมทั้งหมดเฉลี่ย 51,041.46 บาท เป็นรายได้ในภาคเกษตรเฉลี่ย 37,040.65 บาท และเป็นรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 14,000.81 บาท เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.80) มีการกู้ยืมเงิน โดยร้อยละ 70.60 กู้ยืมเงินมาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สภาการผลิตข้าวอินทรีย์

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกข้าวอยู่นอกเขตชลประทาน (ร้อยละ

99.19) มีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 8.66 ไร่ มีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 4.79 ปี ร้อยละ 73.17 ใช้แรงงานในการปลูกข้าวอินทรีย์ไม่เกิน 2 คน โดยทำนาปีละ 1 ครั้ง ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงพฤศจิกายน มีต้นทุนในการผลิตข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 1,110.33 บาทต่อไร่ พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกส่วนใหญ่ คือ ข้าวดอกมะลิ 105 (ร้อยละ 65.85) ที่เหลือปลูกข้าวพันธุ์ กข6 โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.62) ไม่มีการแช่เมล็ดพันธุ์ก่อนนำไปปลูก มีการไถเตรียมดิน 2-3 ครั้ง (ร้อยละ 80.49) ปรับปรุงบำรุงดินโดยการไถกลบตอซัง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.74) ปลูกข้าวโดยวิธีการหว่านข้าวแห้ง ร้อยละ 69.92 มีลักษณะดินที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย แหล่งน้ำที่ใช้ปลูกข้าวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.50) คือ แหล่งน้ำฝน และแหล่งน้ำธรรมชาติ เกษตรกรมากกว่าสองในสาม (ร้อยละ 69.92) ใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกในการบำรุงดิน กำจัดศัตรูพืชและวัชพืชโดยวิธีการเก็บและทำลายด้วยมือ (ร้อยละ 99.19) ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.23) ไม่มีน้ำในแปลงนาก่อนการเก็บเกี่ยว ร้อยละ 60.16 เก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้รถเกี่ยวข้าว จากนั้นนำข้าวมาตากเพื่อลดความชื้น (ร้อยละ 63.41) ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.29) เก็บผลผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน และ ร้อยละ 34.15 จำหน่ายให้กับโรงสี และแบ่งข้าวบางส่วนไว้เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ต่อไป (Table 2) (Figure 1)

Table 2. Organic rice production of farmers in Khon Kaen province

Organic rice production	Number (n=123)	Percentage
Location of organic rice cultivation area		
Irrigated area	1	0.81
Non-irrigation area	122	99.19
Size of organic rice cultivation area		
less than or equal to 5 rai	52	42.27
6-15 rai	65	52.85
more than 15 rai	6	4.88
mean 8.66 rai, max 70 rai, min 2 rai, S.D. 7.51		
Experience in growing organic rice		
3- 4 years	52	42.27
5-6 years	65	52.85
more than 6 years	6	4.88
mean 4.79 years, max 17 years, min 3 years, S.D. 2.14		
Workforce in organic rice cultivation		
less than or equal to 2 people	90	73.17
3-4 people	26	21.14
more than 4 people	7	5.69
mean 2.54 people, max 20 people, min 1 people, S.D. 2.04		
The average cost of producing organic rice per rai		
less than or equal to 700 baht	43	34.96
701-1,200 baht	36	29.27
more than 1,200 baht	44	35.77
mean 1,110.33 baht, max 3,500 baht, min 400 baht, S.D. 607.951		
Rice varieties		
Khao Dawk Mali 105	81	65.85
RD6	42	34.15
Organic rice growing method		
Transplanting	12	9.86
Seed sowing	103	83.74
Seed dropping	8	6.50
Harvesting		
Workforce	39	31.71
Combine harvester	74	60.16
Workforce and harvester	10	8.13

Figure 1 Organic rice field in Pon district, Khon Kaen province (A): Harvesting rice by combine harvester (B): Drying rice after harvest (C)

ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่นทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) มีความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับมากที่สุด

จากการพิจารณาแต่ละประเด็น พบว่าเกษตรกรทั้งหมด (ร้อยละ 100.00) ตอบคำถามถูกต้องจำนวน 9 ประเด็น และเกษตรกรเกือบทั้งหมด ตอบคำถามถูกต้องจำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) หลังจากเกี่ยวข้าวต้องตากข้าวอย่างน้อย 2-3 วัน

(ร้อยละ 98.37) 2) ควรเกี่ยวข้าวหลังจากข้าวออกดอกประมาณ 30 วัน (ร้อยละ 94.31) 3) เกณฑ์ข้อกำหนดมาตรฐานข้าวอินทรีย์มีทั้งหมด 8 ข้อ (ร้อยละ 92.68) และ 4) ใบรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์มีอายุ 3 ปี (ร้อยละ 90.24) อย่างไรก็ตาม มี 2 ประเด็นที่เกษตรกรตอบผิดมากที่สุด ได้แก่ 1) ความชื้นควรอยู่ที่ 16 เปอร์เซ็นต์ (ร้อยละ 47.97) และ 2) ใช้เครื่องเกี่ยวชนิดที่เกี่ยวข้องข้าวอื่นมาก่อนหน้านั้นได้ (ร้อยละ 23.58) ดังแสดงใน Table 3

Table 3. Farmer's level of knowledge in organic rice production

Knowledge of organic rice production process	Correct answer		Rating	Knowledge level
	Number	Percentage		
1. Planting areas should be far from pollution sources	123	100.00	1	Highest
2. A ridge should be at least 1 meter wide to prevent contaminants from nearby plots	123	100.00	1	Highest
3. Rice varieties must come from reliable sources such as community rice centers, rice seed center	123	100.00	1	Highest
4. Organic rice can be sown	123	100.00	1	Highest
5. Able to use herbicides in the fields	123	100.00	1	Highest
6. Can add fertilizer formula 15-15-15 into the plot	123	100.00	1	Highest
7. Able to use combine harvesters that have previously harvested other rice crops	94	76.42	14	High

Knowledge of organic rice production process	Correct answer		Rating	Knowledge level
	Number	Percentage		
8. Rice should be harvested about 30 days after the rice has flowered	116	94.31	11	Highest
9. Rice must be dried for at least 2-3 days after harvesting.	121	98.37	10	Highest
10. Dry the rice to reduce the moisture content of the fresh paddy	123	100.00	1	Highest
11. The moisture should be 16 percent	64	52.03	15	Moderate
12. Information must be recorded from the beginning, which is the process of preparing the soil for planting until packing the produce	123	100.00	1	Highest
13. Farmers record information by themselves	123	100.00	1	Highest
14. There are 8 stipulations in the organic rice standard	114	92.68	12	Highest
15. The organic rice standard certificate is valid for 3 years	111	90.24	13	Highest

วิจารณ์

เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ปลูกข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 4.79 ปี ทั้งนี้เนื่องจาก ในปี พ.ศ. 2560 กรมการข้าวเริ่มมีนโยบายอย่างจริงจังในการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร โดยเฉพาะการผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าว พร้อมกับการรักษาสีงแวดล้อม ซึ่งทำให้มีการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานให้กับเกษตรกรในหลายพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ของ Lamwanna and Srisuwan (2019) ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีอายุเฉลี่ย 50.28 ปี ซึ่งจัดอยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย และมีประสบการณ์ในการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์โดยเฉลี่ย 4.53 ปี

เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 เนื่องจากเป็นพันธุ์ข้าวที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่นส่งเสริมให้ปลูก เป็นที่ต้องการของตลาดทำให้ขายได้ในราคาสูง และให้ผลผลิตต่อไร่สูง (Jaiyai and Choenkwan, 2021) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักในการปลูกข้าวของเกษตรกร คือ เพื่อเก็บผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน มีการทำนาปีละ 1 ครั้ง โดยการหว่านข้าวแห้ง ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงพฤศจิกายน โดยเป็นช่วงของฤดูฝน เนื่องจากเกษตรกรอาศัยน้ำฝนในการทำนาเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการประเมินศักยภาพการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกร: กรณีศึกษาตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ของ Saengsang and Rattana (2018) ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ผลิตข้าวอินทรีย์สำหรับอุปโภคในครัวเรือน หากเหลือจึงนำไปจำหน่าย ซึ่งทำนา 1 ครั้งต่อปี แบบนาหว่านแห้ง ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือน

พฤศจิกายน โดยส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และเหลืองประทิว

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่นทุกคน มีความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับมากที่สุด เนื่องจากเกษตรกรได้ผ่านการอบรมความรู้จากเข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ของ Lamwanna and Srisuwan (2019) ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อกำหนดการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก รวมถึงการศึกษาการตัดสินใจผลิตข้าวสังข์หยดอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดพัทลุง ของ Natteechao *et al.* (2018) ที่พบว่าเกษตรกรมีความรู้ในการผลิตข้าวสังข์หยดอินทรีย์เฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ ในอำเภอสังข์ทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ของ Daoruang *et al.* (2016) ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ค่าคะแนนความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์รวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก

แม้ว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่นทั้งหมดมีความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับมากที่สุด แต่เกษตรกรยังตอบผิดมากที่สุด 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความชื้นควรอยู่ที่ 16 เปอร์เซ็นต์ (ร้อยละ 47.97) และ 2) ใช้เครื่องเกี่ยวชนิดที่เกี่ยวข้องข้าวอื่นมาก่อนหน้านั้นได้ (ร้อยละ 23.58) ซึ่งอาจเกิดจากความเคยชินในการผลิตข้าวที่เคยปฏิบัติมาก่อนเข้าร่วมโครงการฯ จึงทำให้เกษตรกรเกิดความสับสนและเข้าใจผิดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการเน้นให้ความรู้ในประเด็นดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นในการอบรมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งการศึกษาความต้องการการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัด

เชียงใหม่ ของ Wanmaung *et al.* (2021) นั้นพบว่าเกษตรกรมีความต้องการความรู้หลักการการผลิตข้าวอินทรีย์ในระดับมาก และการศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรเพื่อเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโกกโก่ ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ของ Kanta and Tasena (2022) ยังพบอีกว่าสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านโกกโก่ส่วนใหญ่ต้องการพัฒนาองค์ความรู้ เทคนิคด้านการปลูกพืชที่ทันสมัยในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยจากการศึกษารูปแบบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในจังหวัดเชียงราย พะเยา และเชียงใหม่ ของ Mungmuang and Waraegsiri (2017) พบว่า การจัดการความรู้ของเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้เรื่องการปลูกข้าวอินทรีย์จากประสบการณ์ การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะประสบการณ์กับเกษตรกรด้วยกัน การอบรม ศึกษาดูงาน การแนะนำจากเจ้าหน้าที่ และการนำความรู้มาปฏิบัตินั้น ส่งผลต่อความสำเร็จในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกร นอกจากนี้ Saengsanga and Rattana (2018) ยังได้เสนอแนะว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไทย และมาตรฐานที่สูงกว่ามาตรฐานอินทรีย์ไทย เพื่อให้ผลผลิตข้าวไทยสามารถเทียบเท่ามาตรฐานของต่างประเทศได้และเป็นที่ยอมรับด้านการส่งออก

สรุป

เกษตรกรทั้งหมดมีความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่า ความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานของเกษตรกร ไม่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมและขยายพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ และการได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ สามารถสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ ดังนั้นพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์และจำนวนเกษตรกรที่ได้รับรองมาตรฐานการผลิตข้าว

อินทรีย์ มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น ในอนาคต อย่างไรก็ตาม ยังมีคำถามที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังเข้าใจผิด ได้แก่ ความชื้นข้าวควรอยู่ที่ 16 เปอร์เซ็นต์ และ การใช้เครื่องเกี่ยวมัดที่เกี่ยวข้องข้าวอื่นมาก่อนหน้านั้นได้ ดังนั้น ในการอบรมการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดขอนแก่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวขอนแก่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการเน้นให้ความรู้ในประเด็นดังกล่าวมากขึ้น เพื่อให้การอบรมมีประสิทธิภาพ เกษตรกรมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามข้อกำหนดได้อย่างถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- Daoruang, C., C. Kruekum, P. Sakkatat and N. Rungkawat. 2016. Casual factors effecting the adoption of organic standards by rice organic farmers in Sangthong district, Vientiane capital, Lao PDR. Academic Journal Uttaradit Rajabhat University 11(2): 51-66. (in Thai)
- Jaiyai, I. and S. Choenkwan. 2021. Decision making on planting local rice of farmers in Kud Chum district, Yasothon Province. Khon Kaen Agricultural Journal 49 (4): 1012-1024. (in Thai)
- Kanta, T. and A. Tasena. 2022. Guidelines for developing farmers leading to organic agriculture system of the housewife community enterprise group in Ban Kokko, Maekasa sub-district, Mae Sot district, Tak province. Phetchabun Rajabhat Journal 24(1): 67-75. (in Thai)
- Khon Kaen Rice Seed Center. 2020. Information of farmers who produce organic rice in the organic rice production extension project. Khon Kaen Rice Seed Center, Khon Kaen. 53 p. (in Thai)
- Lamwanna, S. and S. Srisuwan. 2019. Opinions of farmers on rice production according to organic rice standards Huai Thap Than district, Srisaket province. King Mongkut's Agricultural Journal 37(2): 394-404.
- Mungmuang, I. and B. Waraegsiri. 2017. The pattern of factors contributing to the success of organic Thai jasmine rice growers in Chiang Rai, Phayao, and Chiang Mai provinces. Journal of Management Science Chiangrai Rajabhat University 12(1): 117-140. (in Thai)
- Natteechao, T., P. Sriboonruang and S. Rangsihaht. 2018. Decision on Sang Yod organic rice production of farmers in Phatthalung province. Agricultural Science Journal 49(2): 169-178. (in Thai)
- Pakeechay, K. and K. Lertwiwattanapong. 2018. "Pookpintokao Project" an approach for organic rice product business development towards AEC. RMUTSB Academic Journal (Humanities and Social Sciences) 3(1): 42-54. (in Thai)
- Phanruang, S., P. Thongnoi and O. Buabdee. 2022. Development of rice germ powder fortified protein. PSRU Journal of Science and Technology 7(1): 129-139. (in Thai)
- Rotchanasakul, N., R. Sermsak and K. Kaewtrakulpong. 2019. Using digital

- image for estimating leaf area of rice. Thai Science and Technology Journal 28(9): 1717-1724. (in Thai)
- Saengsanga, T. and T. Rattana. 2018. Evaluation of organic rice production capacity of farmers: A case study of Krabuanyai sub-district, Phimai district, Nakhon Ratchasima. Academic Journal Uttaradit Rajabhat University 13(2): 53-63. (in Thai)
- Wangjai, W., B. Yooprasert and P. Saranrom. 2017. Supply chain management of organic rice production of Tabthai organic cooperatives in Thamo sub-district, Prasat district, Surin province. Khon Kaen Agriculture journal 45(1): 1576-1581. (in Thai)
- Wanmaung, A., W. Intaruccomporn, P. Prapatigul and S. Suriyong. 2021. Farmers' needs of organic rice production extension in Chiang Mai province. Journal of Agriculture Production 3(3): 57-66. (in Thai)
- Yamane, T. 1973. Statistics: An introductory Analysis. 3rd ed. Harper & Row, New York.
-

ถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ:

กรณีศึกษา การถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง

A Lesson Learned from Driving Operation of Self-help

Land Settlement of Northern Zone:

A Case Study of Withdrawal of Self-help Land Settlements

พิสิฐ โอ่งเจริญ¹ และ เกษทิพย์ ปลื้มวงษ์^{2*}

Pisit Ongcharoen¹ and Kettip Pluemvong^{2}*

¹สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จ. เชียงราย 57100

School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai 57100, Thailand

²ศูนย์การแพทย์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อ. องค์กรักษ์ จ. นครนายก 26120

HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn Medical Center, Ongkharak, Nakhon Nayok 26120, Thailand

*Corresponding author: E-mail: Dr.kettip@gmail.com

(Received: July 9, 2022; Accepted: September 6, 2022)

Abstract: This study aimed: 1) to study the effectiveness of operations of self-help land settlement of northern zone 2) to prepare guidelines for the overall removal of the self-help land settlement of the northern zone. The result of the study was as follows; 1) there were 4 aspects of the effectiveness of the removal of Self-help Land Settlements of Northern Zone: auditing the map of sheet number to be completed, expediting the release of certificate of utilization, and creating public relations for the members of self-help land settlement and agencies to know and the preparation of various information. The implementation of the self-help land settlement project still had limitations that needed to be addressed and to increase work efficiency. The project should be continued for the next 10 years to comply. 2) There is a way to withdraw the self-help land settlement of Northern Zone as follows; accelerate data collection and coordination of members network partners and relevant agencies to obtain complete and up-to-date information, determine the criteria for the quality of life of the settlement members and use information about the Settlement members to enhance the quality of life.

Keywords: Lesson learned, driving operation, self-help land settlement of northern zone, withdrawal of self-help land settlements

บทคัดย่อ: การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการดำเนินงานถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ และ 2. เพื่อจัดทำแนวทางในการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองในภาพรวมของโซนภาคเหนือ จากผลการศึกษพบว่า 1) ประสิทธิผลการดำเนินการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ มีทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้ ด้านการตรวจสอบระวางแผนที่ให้แล้วเสร็จ ด้านการเร่งรัดออกหนังสือแสดงการทำประโยชน์ ด้านการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกนิคมและหน่วยงานทราบและด้านการจัดเตรียมข้อมูลด้านต่าง ๆ โดยภาพรวมการดำเนินโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองยังมีข้อจำกัดที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพขับเคลื่อนงานการดำเนินโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองควรมีการดำเนินการต่อไป ในระยะเวลา 10 ปี 2) มีแนวทางในการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองในภาพรวมของโซนภาคเหนือ ดังนี้ เร่งดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานสมาชิก

ภาคีเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของสมาชิกนิคมและนำข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกนิคมมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ: ถอดบทเรียน การขับเคลื่อนการดำเนินงาน นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ การถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง

คำนำ

กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมายพิเศษ งานนิคมสร้างตนเอง มีภารกิจในการดำเนินการ 1) จัดสรรที่ดินให้ราษฎรกลุ่มเป้าหมายอพยพครอบครัวเข้าไปตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพและอยู่อาศัยในนิคมสร้างตนเองอย่างเป็นระเบียบและถาวร พร้อมทั้งส่งเสริมให้ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้นเป็นของตนเองเพื่อนำไปใช้ประโยชน์และเป็นมรดกตกทอดไปสู่ลูกหลาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bilheem *et al.* (2017) สรุปได้ว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของราษฎร คือ การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีความปลอดภัย มีรายได้แน่นอนที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข 2) พัฒนานิคมสร้างตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สมาชิกนิคมมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวและชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phatanasri (2015) โดยการให้สมาชิกนิคมสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับอาชีพที่ชุมชนกระทำอยู่ จากบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชุมชน จะช่วยให้สมาชิกนิคมมีแนวทางประกอบอาชีพและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และ 3) สนองนโยบายของรัฐบาลในลักษณะโครงการพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรีในการแก้ไขปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง บนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความสุขให้สังคมมีความมั่นคงและเพื่อให้ครอบครัวราษฎรยากจนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Parinyasutinun (2019) คือ การพัฒนาขับเคลื่อนนิคมสร้างตนเองเพื่อพัฒนาวิถีชุมชน ผ่านองค์การภาครัฐ ด้วยการบริหารจัดการที่ดี รวมถึงการ

มีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครัวเรือน ระดับชุมชนและสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Che-tae (2017) รายงานว่า การที่ภาครัฐเข้ามามีบทบาทให้การช่วยเหลือหรือสนับสนุนเพื่อให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจะมีส่วนช่วยให้มุมมองของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ยังไม่สามารถถอนสภาพนิคมสร้างตนเองได้ทำให้สมาชิกนิคมสร้างตนเองไม่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินและยังคงไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์และยังคงส่งผลให้หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถเข้าไปดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นการประชุมเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการดำเนินงานถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ และ 2. เพื่อจัดทำแนวทางในการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองในภาพรวมของโซนภาคเหนือ โดย Suwapong (2022) และ Kaewkongpan *et al.* (2021) รายงานว่า กระบวนการถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นทั้งเครื่องมือในการเรียนรู้และเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ ก่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วมกระบวนการอันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิดและเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น ใช้หลักการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขั้นตอนการถอดบทเรียน มี 4 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนการถอดบทเรียน ขั้นดำเนินการถอดบทเรียน ขั้นสรุปผลและเขียนรายงาน การถอดบทเรียนและขั้นติดตามการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์

อุปกรณ์และวิธีการ

ระยะเวลาในการวิจัย

การถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ: กรณีศึกษา การถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง เป็นการดำเนินการถอดบทเรียน ระหว่างเดือนตุลาคม - ธันวาคม 2564 ในพื้นที่นิคมสร้างตนเอง โซนที่ 1 ภาคเหนือ เพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อการวางแผนปรับปรุง และพัฒนาเพื่อให้การดำเนินการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายพิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล มีเฉพาะเจ้าหน้าที่มาจากหน่วยงานนิคมสร้างตนเอง โซนที่ 1 ภาคเหนือ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ นิคมสร้างตนเองเขื่อนภูมิพล จังหวัดเชียงใหม่ นิคมสร้างตนเองกัวลม จังหวัดลำปาง นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์ นิคมสร้างตนเองทุ่งสาน จังหวัดพิษณุโลก นิคมสร้างตนเองบารงระกา จังหวัดพิษณุโลก นิคมสร้างตนเองทุ่งโพธิ์ทะเล จังหวัดกำแพงเพชร และผู้แทนภาคีเครือข่ายการพัฒนา ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานท้องถิ่น แบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้งสิ้น 25 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การถอดบทเรียน (lesson learned) เป็นการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของปัจจัยภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเช่นปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จและล้มเหลว เพื่อค้นหาความจริง ความรู้จากการปฏิบัติที่ผ่านมาและการสร้างความรู้จากการปฏิบัติ ตลอดจนการปรับปรุง พัฒนาความรู้ เพื่อการปฏิบัติครั้งต่อไป โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนทำงาน เน้นการถอดบทเรียนในประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทำงานโครงการและต่อการบรรลุผลสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ของนิคมสร้างตนเอง โซนภาคเหนือในอนาคต โดยพิจารณาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการทั้งระบบ

ตั้งแต่การวางแผน กระบวนการ ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการซึ่งจะวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเล่าเรื่องที่ครอบคลุมถึงปัญหาความต้องการพัฒนางานนิคมสร้างตนเองโดยเฉพาะโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง โดยมีกระบวนการถอดบทเรียน ดังนี้

1. เตรียมประเด็นและกำหนดผู้ที่เกี่ยวข้องในการถอดบทเรียน
2. ประชุมทีมงานเพื่อทบทวนหัวข้อการถอดบทเรียน
3. เลือกวิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้คำถามปลายเปิด โดยให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนได้เสนอแนวคิดเห็นอย่างเสรี
4. รวบรวมประเด็นที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และสรุปรายงาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลนี้เป็นการเก็บข้อมูลเฉพาะเจ้าหน้าที่ ที่มาจากหน่วยงานนิคมสร้างตนเอง โซนที่ 1 และผู้แทนภาคีเครือข่ายการพัฒนา ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานท้องถิ่น หรือท้องถิ่น แบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 25 คน ในการประชุมเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงานนิคมสร้างตนเอง โซนภาคเหนือ ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ร่วมถอดบทเรียนได้เสนอแนวคิดเห็นอย่างเสรีซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งเป็นการหาทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในเดือนตุลาคม 2564

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้รวบรวมประเด็นที่เกี่ยวข้องจากการประชุมเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์แล้วจะดำเนินการตรวจสอบคุณภาพข้อมูล และจัดกลุ่มในแต่ละประเด็นสำคัญในด้านต่าง ๆ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

จากผลการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ จำนวน 6 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) นิคมสร้างตนเองเขื่อนภูมิพลจังหวัดเชียงใหม่ 2) นิคมสร้างตนเองก๊วลมจังหวัดลำปาง 3) นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่านจังหวัดอุตรดิตถ์ 4) นิคมสร้างตนเองทุ่งสานจังหวัดพิษณุโลก 5) นิคมสร้างตนเองบางระกำจังหวัดพิษณุโลก และ 6) นิคมสร้างตนเองทุ่งโพธิ์ทะเลจังหวัดกำแพงเพชร ผู้ศึกษาได้สรุปผลการถอดบทเรียนตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา ดังนี้

1. ประสิทธิภาพการดำเนินงานถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ได้วางระบบการดำเนินการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองที่สอดคล้องกับนโยบายของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ โดยได้มีการกำหนดช่วงเวลาในการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองไว้อย่างเหมาะสมและมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามมาตรา 19 ของ

พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 โดยมีประสิทธิผลในการดำเนินการในแต่ละด้าน ดังนี้

1.1 ด้านการตรวจสอบระวางแผนที่ให้แล้วเสร็จ

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือที่ดำเนินการการตรวจสอบระวางแผนที่ให้แล้วเสร็จครบถ้วนทุกระวางตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง เนื่องจากเป็นนิคมสร้างตนเองนำร่องในการถอนสภาพทั้งในแปลงที่ดินที่ระวางเดิมและระวางเพิ่มเติม ดัง Figure 1-3 ส่วนนิคมสร้างตนเองที่ยังไม่สามารถดำเนินการบรรลุผลลัพธ์เนื่องจาก 1) ขาดแคลนบุคลากร เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราบุคลากรกับพื้นที่ในความรับผิดชอบที่มีจำนวนมาก โดยเฉพาะบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานแผนที่เพื่อทำการตรวจสอบระวาง 2) รูปแปลงในระวางแผนที่ไม่ตรงกับสภาพแปลงที่ดินจริง และ 3) เอกสารข้อมูลไม่ได้จัดระเบียบทำให้ยากต่อการสืบค้นและการนำมาใช้งาน

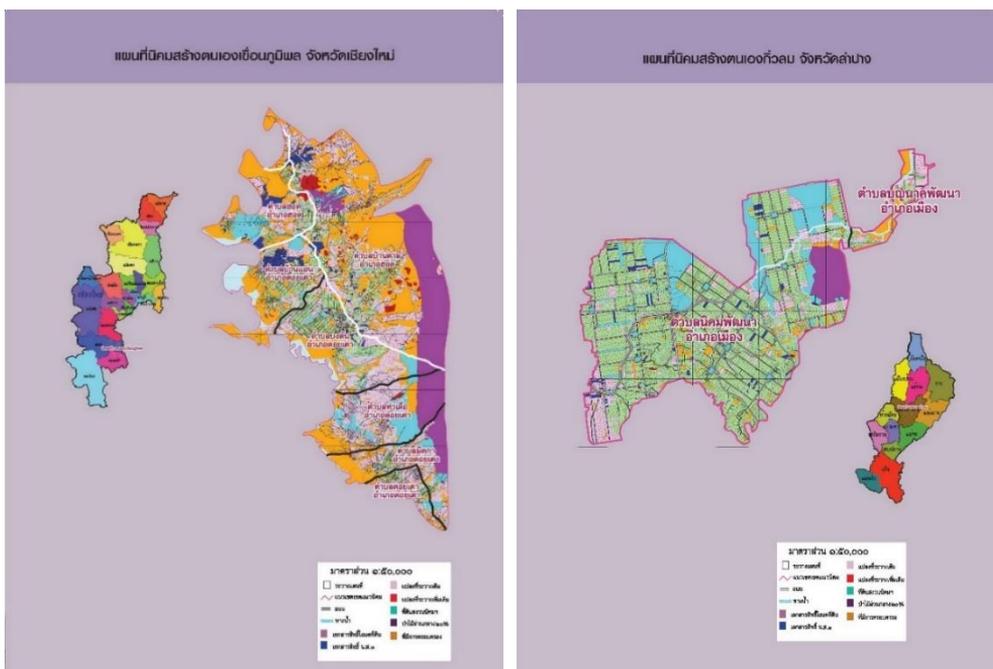

Figure 1. Map of Original land sheet number and additional land sheet number of Self-Help Land Settlement of Bhumibol Dam, Chiang Mai, Thailand and Kiew Lom, Lampang, Thailand

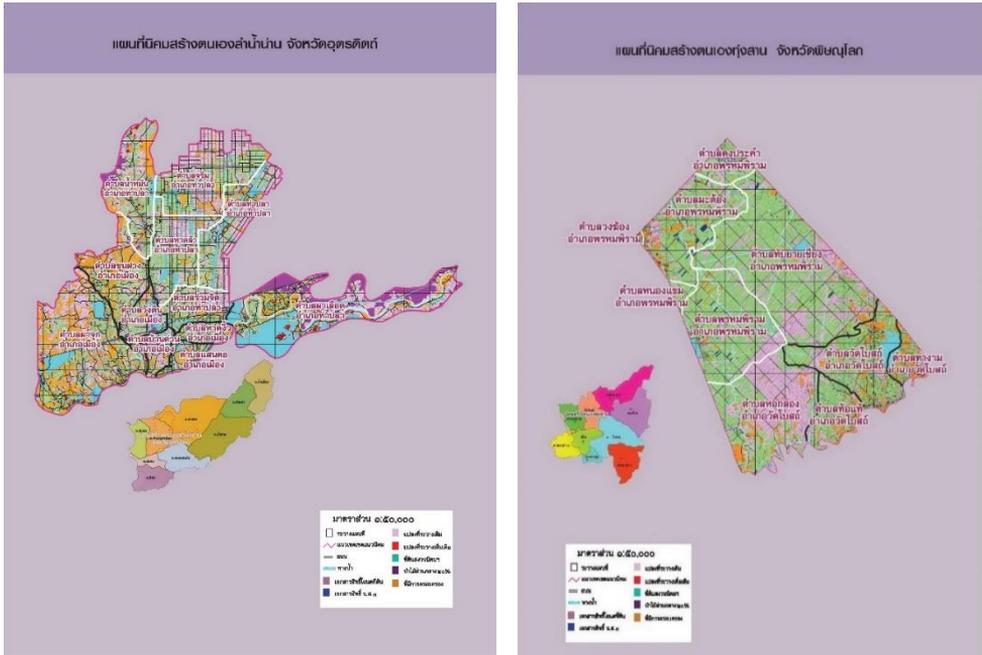

Figure 2. Map of Original land sheet number and additional land sheet number of Self-Help Land Settlement of Lam Nam Nan, Uttaradit, Thailand and Thung San, Phitsanulok, Thailand

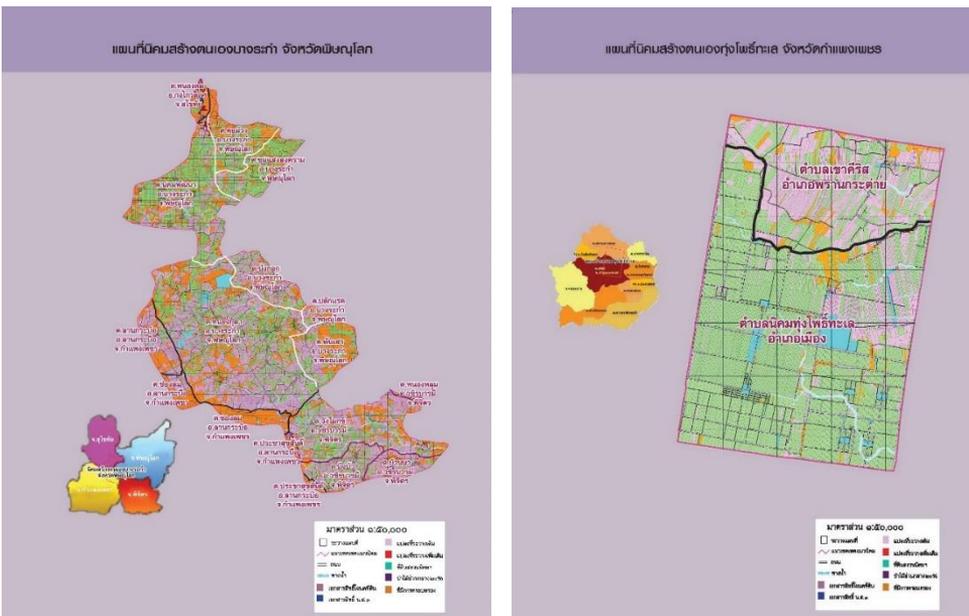

Figure 3. Map of Original land sheet number and additional land sheet number of Self-Help Land Settlement of Bang Rakam, Phitsnulok, Thailand and Thung Pho Thale, Kamphaeng Phet, Thailand

1.2 ด้านการเร่งรัดออกหนังสือแสดงการทำประโยชน์ (น.ค.3)

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ที่ดำเนินการบรรลุผลลัพท์ เนื่องจาก

- มีการประชาสัมพันธ์กับสมาชิกที่มีอายุสมาชิกครบ 5 ปี ที่ยังไม่ได้รับ น.ค.3 ให้มาดำเนินการยื่นคำร้องได้ครบถ้วน

- มีหนังสือแจ้งให้สมาชิกที่มีอายุสมาชิกครบ 5 ปี มาเขียนคำร้องขอออก น.ค.3

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ที่ดำเนินการไม่บรรลุผลลัพท์ เนื่องจาก

- มีการประชาสัมพันธ์และประสานผู้นำชุมชนให้ดำเนินการแจ้งสมาชิกที่มีอายุสมาชิกครบ 5 ปี ทราบแต่สมาชิกมีจำนวนมาก

- เอกสารประกอบการออก น.ค.3 ไม่เป็นปัจจุบัน

- สมาชิกนิคมฯ ที่ได้รับอนุญาตฯ ประเภทรับสิทธิ์แทน ไม่สามารถยื่น น.ค.2 ได้ เนื่องจากเอกสารประกอบของทายาทโดยธรรมไม่ครบถ้วน

- ทุกนิคมฯ ทั่วประเทศ ต้องส่งเรื่องให้ส่วนกลางพิจารณาอนุญาตและลงนามใน น.ค.3 จึงทำให้ภาระงานกระจุกตัวที่ส่วนกลาง จึงเกิดความล่าช้า

1.3 ด้านการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกนิคมและหน่วยงานทราบ

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือที่ดำเนินการบรรลุผลลัพท์ เนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแผนถอนสภาพนิคมให้แก่สมาชิกนิคมและราษฎรทั่วไปรวมถึงหน่วยงานราชการและเอกชนได้ทราบมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 ถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะนิคมนำร่องการถอนสภาพนิคม ได้มีการชี้แจงและทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแนวเขตนิคมและพื้นที่ทับซ้อนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงจัดทำห้องปฏิบัติการถอนสภาพที่จัดเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสมาชิก ด้านพื้นที่ เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบข้อมูลด้านต่าง ๆ และการให้บริการ

ประชาชนและให้ประชาชนรับรู้เรื่องการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองได้ง่ายขึ้นเมื่อประชาชนมาติดต่อ

1.4 ด้านการจัดเตรียมข้อมูลต่าง ๆ

1) ทะเบียนการบรรจุสมาชิกและการออกหนังสือแสดงการทำประโยชน์ (ระบบงานนิคมสร้างตนเอง)

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือที่ดำเนินการด้านทะเบียนการบรรจุสมาชิกและการออกหนังสือแสดงการทำประโยชน์สำเร็จ เนื่องจากมีบุคลากรรับผิดชอบงานบันทึกข้อมูลโดยตรงและมีการพิจารณาคัดเลือกราษฎรเป็นสมาชิกนิคมฯ ครบถ้วน ไม่มีคำร้องขอสมัครเป็นสมาชิกนิคมตกค้างส่วนนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือที่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ครบถ้วน เนื่องจากข้อมูลทะเบียนสมาชิกที่ยังคงเป็นเอกสารกระดาษ ยังนำเข้าข้อมูลในระบบไม่ครบถ้วน เนื่องจากบุคลากรในการบันทึกข้อมูลและข้อมูลบางส่วนเป็นข้อมูลเก่า อีกทั้งข้อมูลทะเบียนสมาชิกยังคงเป็นเอกสารเดิมยังนำเข้าสู่ระบบไม่ครบถ้วน

2) ทะเบียนอาคาร สถานที่ และอื่น ๆ เพื่อส่งมอบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือขอกันไว้ใช้ประโยชน์ (ระบบงานนิคมสร้างตนเอง)

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ยังดำเนินการไม่บรรลุผลลัพท์ ยังคงต้องมีการลงพื้นที่ตรวจสอบที่สงวนนิคมที่สาธารณะ อาคาร สถานที่ และถนนนิคม โดยการประสานผู้นำชุมชนในท้องที่เพื่อตรวจสอบ เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานหลายด้านจึงส่งผลให้บางงานล่าช้า ทั้งนี้ได้มีการจัดทำทะเบียนด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปไว้ในเบื้องต้น

3) ทะเบียนอาคาร สถานที่ และอื่น ๆ เพื่อส่งมอบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือขอกันไว้ใช้ประโยชน์ (ทะเบียนครุภัณฑ์ ทะเบียนที่ราชพัสดุหรือระบบบริหารพัสดุและอื่น ๆ)

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ มีการตรวจสอบพัสดุและครุภัณฑ์เป็นประจำทุกปี โดยมีการบันทึกข้อมูลในโปรแกรมสำเร็จรูปและเสนอรายงานต่อกรม

จากผลการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงานนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ผู้ศึกษาได้นำเสนอปัจจัยความสำเร็จในการทำงาน ปัญหาอุปสรรค/ข้อจำกัดในการทำงาน ความต้องการสนับสนุนในการพัฒนาการดำเนินการ โดยเรียงจากความถี่ที่มีความสำคัญในการเร่งดำเนินการ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลการดำเนินงานถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จในการทำงาน

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการจัดกลุ่มปัจจัยความสำเร็จในการทำงาน โดยเรียงลำดับจากความถี่ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดและนำเสนอเป็นกลุ่ม 4M ดังนี้

● Man บุคลากร เจ้าหน้าที่หรือประชาชน

1. มีบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ
2. ราษฎรซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในที่ดินที่ถือครองมีความตื่นตัวที่จะดำเนินการตามสิทธิของตน มีการบอกต่อ ๆ กันจึงทำให้มีสมาชิกนิคมมาติดต่อขอรับบริการเพิ่มขึ้น

● Method วิธีการหรือกระบวนการบริหารจัดการ

1. มีการจัดทำข้อมูลและแผนถอนสภาพของนิคมร่วมกันระหว่างส่วนกลางและนิคมสร้างตนเองส่วนภูมิภาค
2. มีการเลือกกิจกรรมและสรรหากลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการได้ตรงกับวัตถุประสงค์
3. มีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง
4. มีการประชาสัมพันธ์สมาชิกนิคมราษฎรทั่วไปในเขตนิคม ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทำให้ราษฎรและสมาชิกนิคมมาแสดงตนและขอรับบริการจำนวนมากขึ้น
5. มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เข้าใจง่าย เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ ให้มีช่องทางการเผยแพร่อย่างทั่วถึง

รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการประชาสัมพันธ์

6. มีการจัดทำทะเบียนต่าง ๆ ทั้งทะเบียนสมาชิกนิคม ทะเบียนครุภัณฑ์ สิ่งปลูกสร้าง มีการบันทึกข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบันและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดเก็บข้อมูล

7. นิคมสร้างตนเอง ดำเนินการตรวจสอบระวางแผนที่และเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นภาระงานของนิคมฯ ให้ถูกต้อง ครบถ้วนก่อนจัดส่งส่วนกลาง ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไปครบทุกราย

8. นิคมสร้างตนเอง มีการดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนที่ส่วนกลางกำหนดทุกประการ ตลอดจนเป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

9. ส่วนกลางต้องมีบทบาทและลงพื้นที่ในการช่วยนิคมฯ ที่จะมีการถอนสภาพ โดยระดมผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านกฎหมาย ด้านงานสำรวจรังวัด ด้านงานทะเบียน

10. ส่วนกลางต้องวางแผนจัดทำกรถอนสภาพนิคมแต่ละนิคมฯ ที่มีแผนจะถอนสภาพก่อนพร้อมเร่งดำเนินการออก น.ค.3 ให้กับราษฎรในพื้นที่นิคมต่าง ๆ โดยเร็วเพื่อนิคมฯ จักได้ทราบทิศทางและวางแผนการดำเนินการ ได้อย่างชัดเจนขึ้น

● Material วัสดุดิบหรือข้อมูล เช่น ข้อมูลที่ใช้งบประมาณ

1. มีข้อมูลด้านงานแผนที่ที่เป็นระบบ
2. มีสถานะรูปแปลงที่ครบถ้วนสมบูรณ์

● Machine อุปกรณ์/เครื่องมืออำนวยความสะดวก

1. มีการจัดทำห้องปฏิบัติการถอนสภาพเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์แก่สมาชิกผู้มาติดต่องานราชการ
2. มีสถานที่ในการเก็บเอกสาร ข้อมูล วัสดุครุภัณฑ์ โดยจัดเป็นหมวดหมู่และเป็นระบบ
3. สภาพของพัสดุครุภัณฑ์สมบูรณ์สามารถใช้งานและส่งมอบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

ปัญหาอุปสรรค/ข้อจำกัดในการทำงาน

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการจัดกลุ่มปัญหาอุปสรรค/ข้อจำกัดในการทำงาน โดยเรียงลำดับจากความถี่ที่มีความสำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดและนำเสนอเป็นกลุ่ม 4M 1E ดังนี้

● Man บุคลากร เจ้าหน้าที่หรือประชาชน

1) บุคลากร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

1.1 เจ้าหน้าที่ช่างรังวัดมีจำนวนน้อย ทำให้ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามแผนได้

1.2 บุคลากรไม่เพียงพอและขาดแคลนผู้มีความรู้ เช่น งานด้านแผนที่ งานทะเบียน

1.3 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานโยกย้าย ลาออก เกษียณอายุราชการ จึงไม่มีบุคลากรที่รู้งาน

2) ประชาชนหรือสมาชิก ราษฎร

2.1 สมาชิกที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและนอกเขตนิคมไม่สามารถเข้าถึงสื่อประชาสัมพันธ์ของนิคม จึงยังไม่รับรู้เรื่องการถอนสภาพนิคมจึงมาติดต่อขอใช้บริการล่าช้าหรือไม่เข้ามาดำเนินการ

2.2 สมาชิกและราษฎรยังไม่เข้าใจเรื่องการถอนสภาพนิคมและยังไม่มีความพร้อมในการมาติดต่อใช้บริการ

2.3 สมาชิกไม่ได้อยู่ในพื้นที่ทำให้การประสานงานเรื่องการออก น.ค.3 เกิดความล่าช้า

2.4 สมาชิกและราษฎรบางส่วนยังคงไม่รู้และมาติดต่อนิคมล่าช้าและยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการถอนสภาพนิคม

2.5 สมาชิกรายเดิมที่ได้โอนดไปแล้วไม่มีการติดต่อนิคมฯ ทำให้ข้อมูลไม่ครบถ้วน นิคมฯ ไม่ทราบว่ารายใดบ้างได้นำไปออกโฉนดแล้ว

● Method วิธีการหรือกระบวนการบริหารจัดการ

1. เจ้าหน้าที่ส่วนกลางยังไม่ได้ลงพื้นที่มาตรวจสอบ

2. ผู้ปกครองนิคม ไม่มีอำนาจในการลงนามใน น.ค.3 จึงจำเป็นต้องส่งให้ส่วนกลางเป็นผู้พิจารณาดำเนินการ

3. ทะเบียนสมาชิกเดิมยังเป็นสมุดคู่มือ ยังไม่นำลงระบบอย่างครบถ้วน ยากต่อการค้นหาเพื่อนำมาใช้ประกอบการดำเนินงานและข้อมูลยังไม่เป็นปัจจุบันและมีบางข้อมูลซ้ำซ้อนและไม่ถูกต้อง

4. ระบบงานทะเบียนสมาชิกนิคมซับซ้อน ยากต่อการเข้าใจ

● Material วัสดุหรือข้อมูล เช่น ข้อมูลที่ใช้งบประมาณ

รายการที่ดินและสิ่งปลูกสร้างที่เป็นทรัพย์สินของนิคมฯ ยังไม่ชัดเจนและไม่แน่ใจว่ามีครบถ้วนหรือไม่

● Machine อุปกรณ์/เครื่องมืออำนวยความสะดวก

1. แบบฟอร์มมีการปรับเปลี่ยนตามนโยบายของผู้บริหารแต่ละท่านที่กำกับดูแลงานนิคม

2. เครื่องมือ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์มีสภาพเก่าทรุดโทรมใช้งานไม่มีประสิทธิภาพ ไม่พร้อมใช้งานและไม่เพียงพอในการทำงาน เช่น คอมพิวเตอร์ทำงานช้า/ไม่รองรับโปรแกรมการทำงานที่จำเป็น เครื่องปริ้นเตอร์มีจำนวนจำกัด

● Environment สิ่งแวดล้อม ปัญหาหรือความเสี่ยง

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่วนกลางปฏิบัติงานนอกสถานที่หรือทำงานที่บ้าน (work from home: WFH) จึงไม่สามารถตรวจสอบเอกสารที่ทุกนิคมฯ ส่งไปให้ได้ในทันที จึงเกิดความล่าช้าในการทำงาน

ความต้องการการสนับสนุน

1. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ควรสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านงานแผนที่ให้แก่นิคมฯ

2. มีกระบวนการที่ชัดเจนในการดำเนินงานกับบุคลากรของนิคมฯ ที่ด้อยสมรรถนะ/ศักยภาพในการปฏิบัติงาน

3. ส่วนกลางต้องมอบอำนาจให้นิคมฯ สามารถลงนามใน น.ค.3 ได้

4. ส่วนกลางจัดทำฐานข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และสนับสนุนการนำเข้าข้อมูลของทุกนิคมฯ ให้มีความครบถ้วนเป็นปัจจุบัน เพื่อประกอบการตรวจสอบและบันทึกข้อมูลได้แบบ Realtime

5. ให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงและมีการลงพื้นที่ติดตามสมาชิกนิคมฯ

6. มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเขียนคำร้อง การจำลองรูปแบบและลดการใช้เอกสารจำนวนมากเป็นการใช้สำเนาแบบอิเล็กทรอนิกส์

7. จัดเจ้าหน้าที่ร่วมลงสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของนิคมฯ ทุกแห่งเพื่อความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์และเป็นข้อมูลชุดเดียวกัน

8. ส่วนกลางควรเร่งดำเนินการตรวจสอบเอกสารข้อมูลที่ดินฯ ส่งเข้าไปให้ดำเนินการโดยเร็วที่สุด เพื่อลดความเครียดของราษฎร ตลอดจนลดความกดดันของเจ้าหน้าที่

นิคมสร้างตนเองเป็นหน่วยสนับสนุนและรับผิดชอบการปฏิบัติงานในเขตพื้นที่การดูแลของนิคมสร้างตนเองแต่ละแห่ง อีกทั้งยังต้องมีสมาชิกนิคมและราษฎรบางรายยังคงไม่เข้าใจในเรื่องการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง รวมถึงการบุกรุกพื้นที่สงวนนิคม โดยจกตต้องมีการสนับสนุนนิคมฯ เพิ่มเติม ดังนี้

1. เร่งดำเนินการเชิงรุกในการลงพื้นที่สร้างความรู้และความเข้าใจในพื้นที่และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อช่องทาง ต่าง ๆ มากขึ้น

2. การลงพื้นที่ตรวจสอบที่ดิน

3. การปรับปรุงพื้นที่โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ที่สาธารณะ ที่สงวนนิคม

4. การอบรมการใช้เทคโนโลยีในงานนิคมฯ

5. บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น งานแผนที่ งานทะเบียนสมาชิก งานด้านสื่อประชาสัมพันธ์งานด้านเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์

2. แนวทางการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองในภาพรวมของโซนภาคเหนือ

นิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ได้จัดทำแนวทางการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองที่สอดคล้องกับ

นโยบายของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ตามมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 โดยได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการ ดังนี้

1. เร่งดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานสมาชิก ภาคีเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน

2. กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของสมาชิกนิคม คือ ร้อยละกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับเอกสารสิทธิครบถ้วนสมบูรณ์

3. นำข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกนิคมมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต

ข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกนิคมที่มีอยู่สามารถนำมาใช้ในการทำงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตสมาชิกนิคมฯ ได้แต่ยังไม่เคยมีการนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประมวลผลประกอบการพิจารณาใด ๆ จึงควรให้มีการจัดนำเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการจัดเก็บข้อมูลและประมวลผลมาใช้ให้เกิดประโยชน์และเร่งดำเนินการฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีในงานนิคมฯ เพื่อให้บุคลากรมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น งานแผนที่ งานทะเบียนสมาชิก งานด้านสื่อประชาสัมพันธ์ งานด้านเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

วิจารณ์

จากการถอดบทเรียนและติดตามผลการดำเนินงานครั้งนี้ โดยภาพรวมการดำเนินโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองยังมีข้อจำกัดที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปัญหาโดยมีปัจจัยความสำเร็จเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานถอนสภาพนิคมสร้างตนเองให้ดียิ่งขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านบุคลากร เจ้าหน้าที่หรือประชาชน โดยการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และเชี่ยวชาญในการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกราษฎรตระหนักและตื่นตัวในการดำเนินการตามสิทธิของตนเอง 2) ด้านวิธีการหรือกระบวนการบริหาร โดยการจัดทำข้อมูลและแผนถอนสภาพของนิคมร่วมกันระหว่างส่วนกลางและ

นิคมสร้างตนเองให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ปรับกระบวนการสรรหากลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการให้ตรงตามวัตถุประสงค์ มีการจัดทำทะเบียนข้อมูลต่าง ๆ ให้เป็นปัจจุบันโดยใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศที่ทันสมัยและเหมาะสมมาใช้ในการดำเนินการ มีการประสานงาน ประชาสัมพันธ์เชิงรุกในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกนิคมมาแสดงตนและมาขอรับบริการเพิ่มมากขึ้น และดำเนินการตรวจสอบประวาทแผนทีและเอกสารต่าง ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hanmang and Phromlha (2020) สรุปได้ว่า ในการบริหารจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์โดยการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ชาวบ้านโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจและดำเนินการได้ถูกต้องและไม่ให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง 3) ด้านการจัดเตรียมวัสดุติบหรือข้อมูลทีจำเป็นให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์พร้อมใช้ โดยเฉพาะแผนที่ที่เป็นระบบและมีสถานะรูปแปลงทีครบถ้วนสมบูรณ์ และ 4) ด้านอุปกรณ์หรือเครื่องมืออำนวยความสะดวก ควรมีการจัดทำห้องปฏิบัติการถอนสภาพนิคมเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจให้แก่สมาชิกและควรจัดเตรียมสถานที่ในการเก็บเอกสาร ข้อมูล วัสดุ ครุภัณฑ์ โดยจัดเป็นหมวดหมู่และเป็นระบบง่ายต่อการค้นหา รวมถึงการตรวจเช็คสภาพและบำรุงรักษาพัสดุ ครุภัณฑ์ให้มีความสมบูรณ์พร้อมใช้และสามารถส่งมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ หากนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือทั้ง 6 แห่ง ดำเนินการนำวิธีการทำงานทีได้เรียนรู้ร่วมกันไปประยุกต์ใช้ก็เกิิดประโยชน์โดยตรงแก่สมาชิกในชุมชนในการได้รับเอกสารสิทธิ์ได้ตามเป้าหมายและสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างเต็มที่และยังเป็นการยกระดับการทำงานของนิคมสร้างตนเองได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การดำเนินการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองได้อย่างสัมฤทธิ์ ผลและเป็นไปตามพระราชบัญญัติการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นภารกิจและเป้าหมายหลักของงาน

นิคมฯ โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phatthanasri (2015) และ Injun *et al.* (2018) นิคมสร้างตนเอง จัดตั้งเพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ดินทำมาหากินของราษฎรยากจน โดยการนำที่ดินรกร้างว่างเปล่า เป็นป่าเสื่อมสภาพมาจัดสรรให้ราษฎรใช้เป็นที่อยู่อาศัยทำกิจและประกอบอาชีพทางการเกษตรตามวิถีชุมชนส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจได้ดีขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดี เมื่อการจัดนิคมได้บรรลุตามเป้าหมาย ให้ประกาศสิ้นสุดสภาพนิคมสร้างตนเอง ซึ่งกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้ดำเนินการเพื่อเตรียมการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองโซนภาคเหนือ ทั้ง 6 แห่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด มีการบรรจุสมาชิกเข้าอยู่อาศัยและเข้าทำประโยชน์ในที่ดินรวมทั้งพัฒนาด้านอาชีพ รายได้และคุณภาพชีวิตโดยนิคมสร้างตนเองเป็นหน่วยสนับสนุนและรับผิดชอบการปฏิบัติงานในเขตพื้นที่การดูแลของนิคมสร้างตนเองแต่ละแห่ง ดังนั้นการดำเนินโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง ควรมีการดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 10 ปี โดยมีแนวทางเร่งดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานสมาชิก ภาคีเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของสมาชิกนิคมและนำข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกนิคมมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Srichai (2018) และ Ongcharoen (2021) รายงานว่า การแก้ปัญหานิคมสร้างตนเองเชิงบูรณาการร่วมกันกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนจะมีส่วนช่วยให้การทำงานสัมฤทธิ์ผลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป

การดำเนินโครงการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองควรมีการดำเนินการต่อไป ในระยะเวลา 10 ปี เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินการและการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐหลาย ๆ

ฝ่าย เพื่อให้การดำเนินการถอนสภาพนิคมสร้างตนเองบรรลุผลสำเร็จ หากนำผลการศึกษานี้ไปประยุกต์ใช้ก็จะส่งผลกระทบต่อสมาชิกนิคมฯ ในการได้รับเอกสารสิทธิ์และสามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ อีกทั้งหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะได้เข้าดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ กองพัฒนาสังคม กลุ่มเป้าหมายพิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่สนับสนุนและให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำบทความ ขอขอบพระคุณ ภาควิชาเครือข่ายทุกภาคส่วนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในด้านข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

- Bilheem, N., S. Jitpiomsri and K. Hongcha yangkool. 2017. The scope of quality of life of the people affected by the unrest in the three southern border provinces: A case study of Raman district, Yala province. Al-Nur Journal of Graduate School, Fatoni University 12(23): 95-105. (in Thai)
- Che-tae, A. 2017. People's perspectives towards operation of government officers in three southern border provinces. Al-Hikmah Journal of Fatoni University 7(13): 15-24. (in Thai)
- Hanmang P. and Phromlha, W. 2020. Conflicts and Collaboration in Public land Management: The case study of KhokNongsim in Pathumrat District, Roiet. Governance Journal 9(2): 435-470. (in Thai)
- Injun, B., S. Katangchol, T. Yachaima and T. Jankrajang 2018. Lifestyle community: A case study of Prasang self-help settlement Suratthani province. The Journal of Pacific Institute of Management Science (Humanities and Social Sciences) 4(1): 1-9. (in Thai)
- Kaewkongpan, D., C. Choothong, C. Mata, S. Srisawakran, and S. Machaiwong 2021. Participatory Innovation Among Elderly People by Creative Creation for Establishing Elderly School in Ban Laeng Subdistrict, Mueang District, Lampang Province. Journal of Community Development and life Quality 9(3): 433-444. (in Thai)
- Ongcharoen, P. 2021. Problem Solving Operations in Southern Border Provinces: Case Study of Project for Repairing Houses that are Poor and Underprivileged People in Southern Border Provinces. Journal of Community Development and life Quality 9(1):14-26
- Phatthanasri, N. 2015. Development for eifestyle be self-reliant communities of create self plantation in Prachuap khirikhan province. Academic Journal Phranakhon Rajabhat University 6(2): 331-341. (in Thai)
- Srichai, C. 2018. Problem solving guidelines in three southern border provinces areas of Thailand. The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal 24(Special issue): 1-11. (in Thai)
- Suwapong, N. 2022. The Lesson Learned to reinforce learning process. Journal of Graduate Saket Review 7(1): 47-60. (in Thai)

เปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล
ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ
ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

Comparative Study of the Health Benefits of Champa Essential Oil and
Lavender Essential Oil on Anxiety Level, Stress Level, Insomnia, and
Sleep Quality Among the Elderly in Tha Hin Subdistrict, Sathing Phra
District, Songkhla Province

ธนาพร อีสาระตะ^{1*} ณัฐวรรต บุนรรัตน์¹ วีระพงศ์ คงเกื้อ¹ กชกร สุขจันทร์ อินทหนูจิตร²
และ ขวัญฤทัย อักษรวงษ์³

Thanaporn Issarata^{1*}, Nathawarot Bunrattana¹, Teerapong Kongkue¹,
Kochakorn Sukjan Inthanuchit² and Kwanruthai Aksornwong³

¹คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จ. สงขลา 90000

¹Faculty of Science and Technology, Songkhla Rajabhat University, Songkhla 90000, Thailand

²ศูนย์วิจัยและนวัตกรรมเวชศาสตร์แผนไทย คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่ จ. สงขลา 90110

²Traditional Thai Medical Research and Innovation Center, Faculty of Traditional Thai Medicine,
Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla 90110, Thailand

³โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าหิน อ. สังขละบุรี จ. สงขลา 90190

³Tha Hin Tambon Health Promoting Hospital, Sathing Phra, Songkhla 90190, Thailand

*Corresponding author: E-mail: thanaporn.is@skru.ac.th

(Received: July 20, 2022; Accepted: September 5, 2022)

Abstract: This research was a pilot study and aimed to study the health benefits of Champa (*Michelia champaca* L.) and lavender essential oil on anxiety levels, stress levels, insomnia, and sleep quality among the elderly in Tha Hin subdistrict, Sathing Phra district, Songkhla province. Nineteen volunteers passed the inclusion criteria of the research and were then randomized into two groups. The control group was treated with lavender essential oil. The experimental group was treated with Champa essential oil. The subjects had to inhale essential oils every night before going to bed for 1 week. Anxiety level, stress level, insomnia, and the level of sleep quality were assessed before and after the treatment through questionnaires. The results showed that in the control group (lavender essential oil), after the treatment, anxiety levels, and insomnia improved, and the stress level decreased significantly ($P < 0.05$) and sleep quality increased significantly ($P < 0.05$) as compared with before the treatment. In the experimental group (Champa), anxiety level and stress level decreased, and insomnia improved significantly ($P < 0.05$), also sleep quality increased significantly ($P < 0.05$) compared to before the treatment. The study showed that Champa essential oil and Lavender essential oil has the same health

benefits in reducing anxiety and stress, and improving insomnia, and sleep quality in the 2 groups.

Keywords: Essential oil, anxiety, stress, sleep quality, elderly

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงทดลองนำร่องเพื่อเปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา โดยอาสาสมัครผ่านเกณฑ์คัดเลือกเข้าจำนวน 19 คน แบ่งอาสาสมัครออกเป็น 2 กลุ่ม โดยวิธีจับฉลาก กลุ่มที่ 1 บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ กลุ่มที่ 2 บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปา อาสาสมัครทั้ง 2 กลุ่มจะต้องสูดดมน้ำมันหอมระเหยก่อนนอนทุกคืน เป็นเวลา 1 สัปดาห์ ประเมินผลโดยใช้แบบสอบถามวัดระดับความวิตกกังวล ระดับความเครียด ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับและระดับคุณภาพการนอนหลับก่อนและหลังการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์หลังการทดลองมีคะแนนความวิตกกังวลและระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับลดลง แต่ระดับความเครียดลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) และสามารถเพิ่มคุณภาพการนอนหลับได้ ($P < 0.05$) กลุ่มที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปาหลังการทดลองมีคะแนนความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) และสามารถเพิ่มคุณภาพการนอนหลับได้ ($P < 0.05$) เมื่อทำการเปรียบเทียบ 2 กลุ่ม พบว่าระดับคะแนนเฉลี่ยที่ลดลงของระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและระดับคุณภาพการนอนหลับไม่มีความแตกต่างกัน

คำสำคัญ: น้ำมันหอมระเหย วิตกกังวล ความเครียด คุณภาพการนอนหลับ ผู้สูงอายุ

คำนำ

สังคมสูงวัย คือ สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือเป็นสังคมที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด (Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute, 2017) ขณะที่อัตราการเกิดและจำนวนประชากรวัยทำงานกลับมีจำนวนลดลง ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีวัยผู้สูงอายุจำนวนมาก จะเห็นได้ว่า ปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (aged society) มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า 20% ของประชากรทั้งประเทศ (Thai Gerontology Research and Development Institute, 2022) ซึ่งในวัยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายไปในทางที่เสื่อมถอยลง ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตได้ อาการนอนไม่หลับก็เป็นอีกอาการหนึ่งที่พบได้บ่อยในผู้สูงอายุเกิดจากการทำงานของร่างกายที่เสื่อมลง เมื่ออายุมากขึ้น ความเจ็บป่วยของ

ร่างกาย ความวิตกกังวล และผลข้างเคียงจากการใช้ยา (Foley *et al.*, 1995) หรือโรคประจำตัวทำให้รบกวนการนอนหลับ หากคุณภาพการนอนไม่ดีทำให้อ่อนเพลีย จะรู้สึกไม่ได้อ่อนสบายเต็มที่ ซึ่งเกิดร่วมกับอาการในตอนกลางวัน คือ เหนื่อยล้า อารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดง่าย ง่วงนอนในตอนกลางวัน และวิตกกังวลในการนอนหลับ บางครั้งอาจเป็นอาการนำของโรคอื่น เช่น โรคซึมเศร้า (Soonthornchaiya, 2017) วิธีการบรรเทาอาการนอนไม่หลับทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกนั้นมีหลากหลายวิธี วิธีหนึ่งที่ได้รับคามนิยม คือ อโรมาเทอราพี กลิ่นหอมจากน้ำมันหอมระเหยธรรมชาติจะไปกระตุ้นให้สมองหลั่งสาร เช่น เอ็นโดรฟิน ซึ่งช่วยลดความเจ็บปวด คลายความเครียด และความวิตกกังวล สารเซโรโทนินช่วยให้สงบ เยือกเย็น และผ่อนคลายจากสภาวะเครียดได้ ซึ่งสามารถพบได้ในน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ โรสแมรี่ กระดังงา เป็นต้น จากรายงาน Thailand Institute of Scientific and Technological Research (2010) พบว่า

พืชหอมที่มีองค์ประกอบหลักทางเคมีเป็นสารลินาลูออล (linalool) ซึ่งมีคุณสมบัติช่วยให้ผ่อนคลายต้านความเครียด และช่วยส่งเสริมการนอนหลับ (Linck *et al.*, 2010) ได้แก่ จำปี สายหยุด จำปาขาว จันทน์กะพ้อ และลูกผักชี ซึ่งในตำรายาไทยก็ได้ระบุไว้ว่า ดอกจำปา (*Michelia champaca* L.) มีรสหอมเย็นจึงนำมาใช้ประยหายหอมผสมกับการบูรจะช่วยบำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต บำรุงประสาท ใช้เป็นส่วนประกอบของยาหอมในยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณและบัญชียาหลักแห่งชาติ ได้แก่ ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมอินทจักร เป็นต้นต้น โดยในน้ำมันของระเหยของจำปาสามารถพบสารลินาลูออล (Baez *et al.*, 2012) ซึ่งมีการศึกษาเป็นจำนวนมากกล่าวว่า สารดังกล่าวสามารถลดความวิตกกังวล ลดความเครียด และปรับปรุงคุณภาพการนอนหลับให้ดีขึ้นได้ อีกทั้งการสูดดมน้ำมันหอมระเหยเข้าทางจมูกจะทำการส่งกระแสประสาทไปสู่สมองและกระแสโลหิตได้อย่างรวดเร็ว และมีหลายงานวิจัยที่ได้นำมาทดลองในผู้สูงอายุเพื่อช่วยให้คุณภาพการนอนหลับดีขึ้น ได้แก่ งานวิจัยของ Izadi-Avanji *et al.* (2019) ได้ทำการหยุดน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ลงในแก้วแล้วนำไปวางไว้ขณะนอนหลับทำการสูดดมเป็นเวลา 7 คืนพบว่าสามารถเพิ่มคุณภาพการนอนหลับในผู้สูงอายุวัยเกษียณได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Faydali and Çetinkaya (2018) ทำการหยุดน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ลงบนหมอนทุกเย็นแล้วใช้การสูดดมเป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ส่งผลให้คุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุดีขึ้น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาน้ำมันหอมระเหยจำปาซึ่งเป็นสมุนไพรที่อยู่ในตำรับยาไทยเปรียบเทียบกับน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ที่มีการวิจัยที่หลากหลายนำมาใช้บำบัดความวิตกกังวล ความเครียดและอาการนอนไม่หลับของผู้สูงอายุ ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีจำนวนผู้สูงอายุ 1/3 ของประชากรทั้งหมดและมีอาการป่วยเป็นโรคเรื้อรังมากกว่าร้อยละ 20 โดยพบความชุกของโรคความดันโลหิตสูงมากที่สุด รองลงมา

เป็นโรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูงร่วมกับโรคเบาหวานตามลำดับซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Kantow and Pansakun (2021) ซึ่งพบความชุกของโรคเรื้อรังดังกล่าวในผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน ซึ่งอาการเจ็บป่วยทางกายเหล่านี้สามารถทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจตามมาได้จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเครียด ความวิตกกังวล และจากการสำรวจผู้สูงอายุในพื้นที่พบว่าผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 20 จะมีปัญหาเรื่องของการนอนหลับ การวิจัยครั้งนี้จึงทำการศึกษาเปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา เพื่อส่งเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุ ลดจำนวนการใช้ยา และหันมาใช้สมุนไพรไทยในการดูแลสุขภาพ

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงทดลองนำร่อง (pilot study) เพื่อเปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา โดยได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เลขที่ใบรับรอง P0067S/2563 งานวิจัยนี้มีเกณฑ์ในการคัดเลือกอาสาสมัคร ดังต่อไปนี้

เกณฑ์ในการคัดเลือกอาสาสมัครเข้าร่วมงานวิจัย (inclusion criteria)

1. เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
2. วัดระดับความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า ไม่เกิน 11 คะแนน
3. ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ อยู่ในช่วง 8-14 คะแนน
4. วัดคุณภาพการนอนมากกว่า 5 คะแนนขึ้นไป

5. มีระดับความเครียดระดับปานกลางขึ้นไป
6. มีสติ สามารถรับรู้วัน เวลา สถานที่ ไม่มีโรคทางจิตเวชและโรคสมองเสื่อม
7. ไม่ได้ดื่มกาแฟอย่างน้อย 1 เดือน
8. สามารถสื่อสาร อ่านออก เขียนได้
9. อาศัยอยู่กับลูกหลาน/มีผู้ดูแลใกล้ชิด
10. ยินดีเข้าร่วมงานวิจัย

เกณฑ์ในการคัดเลือกอาสาสมัครออกจากการงานวิจัย (exclusion criteria)

1. แพ้เกสรดอกไม้
2. มีความผิดปกติของโรคตับและไต
3. โรคหอบหืด
4. โรคหัวใจ
5. มีปัญหาาระบบทางเดินหายใจ

เกณฑ์การยุติการเข้าร่วมงานวิจัย

(Discontinuation criteria)

1. ไม่ปฏิบัติตามระเบียบวิธีวิจัยหรือคำแนะนำงานอาจมีผลต่อการวิจัย
2. มีอาการแพ้หลังจากสูดดมกลิ่นน้ำมันหอมระเหย
3. ต้องการออกจากกรการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัย

อาสาสมัครที่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดจะใช้เวลาในการทดลองเป็นเวลา 1 สัปดาห์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เพศหญิงและเพศชาย ตำบลท่าหิน อำเภอสังขะ จังหวัดสงขลา

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่ผ่านเกณฑ์คัดเข้าในการคัดเลือกอาสาสมัครเข้าร่วมงานวิจัยและไม่มีอาการแพ้น้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด ทำการสุ่มอย่างง่ายให้ได้อาสาสมัครจำนวน 20 ราย

แบ่งอาสาสมัครออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุมบำบัดโดยใช้ น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ จำนวน 10 ราย กลุ่มทดลองบำบัดโดยใช้ น้ำมันหอมระเหยจำปา จำนวน 10 ราย

เครื่องมือในการศึกษา

1. น้ำมันหอมระเหย ได้แก่ น้ำมันหอมระเหยดอกจำปาและน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ ที่มีใบรับรองผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพจากโรงงานของบริษัทเคมีภัณฑ์ และน้ำมันอัลมอนด์เป็นน้ำมันที่สกัดได้จากเมล็ดอัลมอนต์ มีลักษณะใส ไม่มีกลิ่น ไม่ส่งผลกระทบต่อร่างกายทั้งสตรีวิทยาและจิตวิทยา น้ำมันอัลมอนด์เป็นน้ำมันพื้นฐานเพื่อเจือจางน้ำมันหอมระเหยจำปาและน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ โดยมีการเตรียมผลิตภัณฑ์เพื่อใช้สำหรับการสูดดมที่มีความเข้มข้น 10% ในน้ำมันอัลมอนต์ ซึ่งดัดแปลงวิธีการเตรียมความเข้มข้นของน้ำมันหอมระเหยเพื่อการสูดดมมาจาก Sayowan *et al.* (2018) ในการศึกษาผลของการสูดดมกลิ่นน้ำมันเปปเปอร์มินต์ต่อระบบประสาทอัตโนมัติและความสามารถในการรับรู้ ดังนั้น

- สูตรตำรับที่ 1 น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ความเข้มข้น 10% ในน้ำมันอัลมอนต์ ปริมาณ 10 มิลลิตรต่อขวด บรรจุในขวดสีชา

- สูตรตำรับที่ 2 น้ำมันหอมระเหยจำปาความเข้มข้น 10% ในน้ำมันอัลมอนต์ ปริมาณ 10 มิลลิตรต่อขวด บรรจุในขวดสีชา

นำน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ตำรับที่เตรียมเสร็จแล้วนำไปทดสอบความคงตัว (stability test) เพื่อรักษาประสิทธิภาพของน้ำมันหอมระเหย พบว่าผลิตภัณฑ์น้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ตำรับ มีความคงตัวทางกายภาพ คือ ตำรับน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ หลังเตรียมเสร็จ ณ อุณหภูมิห้อง มีสีใส ลักษณะกลั่นคงอยู่ ไม่แยกชั้น ไม่ตกตะกอน ปริมาณคงเดิม และหลังผ่านสภาวะเร่ง 5 รอบ มีสีเข้มเล็กน้อย ลักษณะกลั่นเบาบาง ไม่แยกชั้น ไม่ตกตะกอน ปริมาณลดลงเล็กน้อย ในส่วนของตำรับน้ำมันหอมระเหยจำปา หลังเตรียมเสร็จ ณ อุณหภูมิห้อง มีสีใส ลักษณะกลั่นคงอยู่ ไม่แยกชั้น ไม่ตกตะกอน ปริมาณคงเดิม และหลังผ่านสภาวะเร่ง 5 รอบ มีสีใส ลักษณะกลั่นเบาบาง ไม่แยกชั้น ไม่ตกตะกอน ปริมาณลดลงเล็กน้อย และเมื่อนำผลิตภัณฑ์น้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ตำรับ มาทดสอบผ่านสภาวะเร่ง 5 รอบ โดยการทำ

heating cooling cycle ในตู้อบอุณหภูมิตั้งที่ 45 องศาเซลเซียส นาน 24 ชั่วโมง และนำไปเก็บในตู้เย็นอุณหภูมิตั้งที่ 4 องศาเซลเซียส ทำให้สี กลิ่น และปริมาณเปลี่ยนแปลง เนื่องจากน้ำมันหอมระเหยต้องเก็บในตู้เย็น โดยควรอยู่อุณหภูมิตั้งที่ประมาณ 20-25 องศาเซลเซียสในที่แห้ง เก็บในภาชนะที่ปิดสนิท หลีกเลียงจากแสง เมื่อมีอุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้น้ำมันหอมระเหยเปลี่ยนแปลง ไม่คงตัว ดังนั้น การใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำมันหอมระเหยควรใช้ที่เตรียมเสร็จใหม่ และเก็บรักษาในอุณหภูมิตั้งที่ห้องและภาชนะที่ปิดสนิท ทึบแสง เพื่อคงคุณภาพของน้ำมันหอมระเหยให้มีประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์ก่อนนำไปทดลองกับอาสาสมัคร

2. แบบประเมินที่ใช้สำหรับการวิจัย มีดังต่อไปนี้

2.1 แบบประเมินข้อมูลทั่วไปของอาสาสมัคร

2.2 แบบประเมินวัดความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้าฉบับภาษาไทย (Thai HADS) ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 14 ข้อ โดยแบ่งเป็นแบบประเมินอาการวิตกกังวลจำนวน 7 ข้อ และแบบประเมินอาการซึมเศร้า 7 ข้อ แต่ละข้อเป็นมาตราส่วนประมาณค่าลิเคิร์ต (likert Scale) มีระดับคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 3 การคิดคะแนนแยกออกเป็นส่วนของอาการวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า มีพิสัยของคะแนนในแต่ละส่วนได้ตั้งแต่ 0-21 คะแนน 0-7 คะแนน มีความวิตกกังวลระดับต่ำ ไม่มีความผิดปกติทางจิตเวช 8-10 คะแนน มีความวิตกกังวลระดับปานกลาง แต่ยังไม่ผิดปกติชัดเจน 11-21 คะแนน มีความวิตกกังวลระดับสูง มีความผิดปกติทางจิตเวช

2.3 แบบประเมินความรุนแรงของการนอนไม่หลับ (insomnia severity index) มีทั้งหมด 7 คำถาม โดยแปลผลได้ดังต่อไปนี้ 0-7 คะแนน ไม่มีอาการนอนไม่หลับ 8-14 คะแนน อยู่ในระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับเล็กน้อย 15-21 คะแนน อยู่ในระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับปานกลาง (จำเป็นต้องปรึกษาแพทย์) และ 22-28

คะแนน อยู่ในระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับที่รุนแรง (จำเป็นต้องปรึกษาแพทย์)

2.4 แบบประเมินคุณภาพการนอนพิตส์เบิร์กฉบับภาษาไทย ซึ่งครอบคลุมคุณภาพการนอนหลับโดยรวม ระยะเวลาก่อนหลับ เวลาการนอนหลับในแต่ละคืน ประสิทธิภาพของการนอนหลับ การรบกวนการนอนหลับ การใช้นอนหลับ และผลกระทบต่อการทำกิจกรรมในแต่ละวัน ซึ่งมีคำถามทั้งหมด 9 ข้อ แต่ละข้อมีการแบ่งเทียบค่าคะแนนไว้ 0-3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับมิติย่อยของการนอนหลับ 7 องค์ประกอบ คะแนนที่ได้จึงเป็น 0-21 คะแนน ซึ่งคะแนนคุณภาพการนอนหลับโดยรวม คือ ผลรวมของคะแนน 7 องค์ประกอบย่อย ผู้ที่ได้คะแนนมากกว่า 5 คะแนนขึ้นไป แสดงว่าคุณภาพการนอนหลับไม่ดี

2.5 แบบประเมินระดับความเครียด ความเครียดของสวันปรุง จำนวน 20 ข้อ ซึ่งมีระดับคะแนน 0-5 แปลผลได้ ดังต่อไปนี้

- 0-23 คะแนน เครียดระดับต่ำ สามารถหายใจได้ในระยะเวลาสั้น ๆ

- 24-41 คะแนน เครียดระดับปานกลาง เป็นความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเนื่องจากมีสิ่งมาคุกคามหรือเหตุการณ์ที่ทำให้เครียด อาจรู้สึกวิตกกังวลหรือกลัว ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ปกติ

- 42-61 คะแนน เครียดระดับสูง เป็นระดับที่ทำให้ท่านได้รับความเดือดร้อนจากสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์รอบตัว ทำให้วิตกกังวล กลัว ต้องหาวิธีคลายเครียด หากไม่สามารถจัดการกับความเครียดได้ด้วยตนเอง ควรปรึกษาแพทย์หรือผู้ให้การศึกษาในหน่วยงานต่าง ๆ

- 62 คะแนนขึ้นไป เครียดระดับรุนแรง เป็นความเครียดระดับที่สูงที่สุดที่เกิดต่อเนื่องหรือท่านกำลังเผชิญวิกฤตของชีวิต ความเครียดระดับนี้ส่งผลทำให้เจ็บป่วยทางกายและสุขภาพจิต ควรได้รับการรักษาอย่างรวดเร็ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนการเข้าร่วมงานวิจัย อาสาสมัครทุกคนจะต้องมีการคัดกรองและผ่านเกณฑ์คัดเข้างานวิจัยและไม่มีอาการแพ้ น้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด อาสาสมัครจะต้องเข้าร่วมงานวิจัยเป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ โดยจะมีการเก็บข้อมูล ดังนี้

วันที่ 0 (D0) คือ ก่อนการทดลอง จะเก็บรวบรวมคะแนนประเมินความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า ระดับความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และคุณภาพการนอนโดยใช้แบบสอบถาม วันที่ 1-6 (D1-6) คือ ระหว่างการทดลอง จะให้อาสาสมัครสูดดมกลิ่นน้ำมันหอมระเหยก่อนนอนทุกคืน และจะประเมินการนอนหลับ รวมถึงอาการผิดปกติหรืออาการข้างเคียงจากการสูดดมน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด

วันที่ 7 (D7) คือ หลังการทดลองจะเก็บรวบรวมคะแนนประเมินความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า ระดับความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และคุณภาพการนอนโดยใช้แบบสอบถาม

วิธีการทดลองกับอาสาสมัคร

ในการทดสอบใช้วิธีการบำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยในอาสาสมัครจำนวน 20 ราย ผู้วิจัยทำการแบ่งอาสาสมัครออกเป็น 2 กลุ่มโดยการสุ่มอย่างง่าย

กลุ่มที่ 1 กลุ่มควบคุม ได้รับตำรับน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์

กลุ่มที่ 2 กลุ่มทดลอง ได้รับตำรับน้ำมันหอมระเหยจำปา

วิธีการทดลองดัดแปลงวิธีการมาจาก Salout and Kornpetpanee (2018) ก่อนเข้านอนให้อาสาสมัคร นำผลิตภัณฑ์สุดดมสำหรับการทดสอบวางไว้ภายใต้โพรงจมูกระยะห่างจากโพรงจมูก 3 เซนติเมตร ทำการสูดดม นาน 5 นาที แล้วเข้านอนได้ตามปกติ ทำติดต่อกัน 7 คืน หลังตื่นนอนอาสาสมัครบันทึกการเข้านอนทุกวัน และทำแบบประเมินวัดความวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า แบบประเมินระดับความเครียด แบบประเมินความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และแบบประเมิน

คุณภาพการนอนก่อน (D0) และหลัง (D7) การทดลอง รวมถึงบันทึกอาการผิดปกติหรืออาการข้างเคียงจากการสูดดม น้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิดระหว่างการทดลอง (D1-D6)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ซึ่งขั้นตอนในการวิเคราะห์มีดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. วิเคราะห์เพื่อใช้เปรียบเทียบการใช้ น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์และน้ำมันหอมระเหยจำปาต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และคุณภาพการนอนหลับก่อนและหลังการทดลองโดยใช้การทดสอบ paired t-test กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่น้อยกว่า 0.05 ($P < 0.05$)

3. เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มโดยใช้การทดสอบ Student's t-test โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่น้อยกว่า 0.05 ($P < 0.05$)

ผลการศึกษา

อาสาสมัครที่ผ่านการคัดกรองจำนวน 20 ราย โดยแบ่งอาสาสมัครออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 กลุ่มควบคุม บำบัดโดยใช้น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์จำนวน 10 ราย ออกจากการทดลอง 1 ราย เนื่องจากต้องการออกจากงานวิจัย คงเหลือ 9 ราย กลุ่มที่ 2 กลุ่มทดลองบำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปา จำนวน 10 ราย สิ้นสุดโครงการได้จำนวนอาสาสมัครทั้งสิ้น 19 ราย

ส่วนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของอาสาสมัครพบว่า กลุ่มควบคุมมีอายุเฉลี่ย 75.22 ± 8.12 ปี ดัชนีมวลกายเฉลี่ย (BMI) อยู่ในเกณฑ์สมส่วน อัตราการเต้นของหัวใจและระดับความดันโลหิตอยู่ในเกณฑ์ปกติ ระดับความวิตกกังวลเฉลี่ย 4.67 ± 1.58 ซึ่งมีความวิตกกังวลระดับต่ำ ระดับความเครียดเฉลี่ย

39.67±9.70 ซึ่งเป็นความเครียดระดับปานกลาง ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับเฉลี่ย 9.78±3.87 อยู่ในระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับเล็กน้อย ระดับคุณภาพการนอนหลับเฉลี่ย 5.89±1.62 แสดงให้เห็นว่าคุณภาพการนอนหลับไม่ดี เนื่องจากคุณภาพการนอนหลับที่ดีต้องมีคะแนนต่ำกว่า 5 สำหรับกลุ่มทดลองมีอายุเฉลี่ย 72.00±7.61 ปี ดัชนีมวลกายเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์น้ำหนักเกิน อัตราการเต้นของหัวใจและระดับความดันโลหิตอยู่ในเกณฑ์

ปกติ ระดับความวิตกกังวลเฉลี่ย 6.10±3.07 ซึ่งมีความวิตกกังวลระดับต่ำ ระดับความเครียดเฉลี่ย 48.30±11.30 ซึ่งเป็นความเครียดระดับปานกลาง ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับเฉลี่ย 10.70±2.98 อยู่ในระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับเล็กน้อย ระดับคุณภาพการนอนหลับเฉลี่ย 6.40±0.69 แสดงให้เห็นว่าคุณภาพการนอนหลับไม่ดี เมื่อทำการเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของอาสาสมัคร 2 กลุ่มพบว่าไม่แตกต่างกัน ดังแสดงใน Table 1

Table 1. Shows the mean and standard deviation of the data of the volunteers before the experiment and compares the different characteristics of the two groups of volunteers.

General characteristics	Volunteers		P-value
	Control group (n=9)	Experimental group (n=10)	
Age	75.22±8.12	72.00±7.61	0.509
BMI (kg/m ²)	20.44±3.23	24.02±3.61	0.998
Heart rate	80.22±8.67	84.11±8.94	0.899
Upper blood pressure (mmHg)	132.33±21.59	138.00±14.99	0.204
Lower blood pressure (mmHg)	76.00±8.54	78.22±9.52	0.846
Anxiety level	4.67±1.58	6.10±3.07	0.226
Stress level	39.67±9.70	48.30±11.30	0.616
Severity of insomnia	9.78±3.87	10.70±2.98	0.842
Sleep quality level	5.89±1.62	6.40±0.69	0.309

Show mean and standard deviation (mean±SD)

Student's t-test

*Statistically significant difference ($P < 0.05$)

ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ผลทดลอง พบว่ากลุ่มควบคุม อัตราการเต้นของหัวใจและความดันโลหิต เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลองไม่มีความแตกต่างกัน ระดับความวิตกกังวลและความรุนแรงของการนอนไม่หลับเมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลองมีแนวโน้มลดลง ระดับความเครียดและระดับคุณภาพการนอนหลับเมื่อเปรียบเทียบก่อน และหลังการทดลองมีค่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในกลุ่มทดลองพบว่าอัตรา

การเต้นของหัวใจและความดันโลหิต เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลองไม่มีความแตกต่างกัน ในขณะที่ระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและระดับคุณภาพการนอนหลับ เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลองมีค่าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิดสามารถความวิตกกังวล ลดความเครียด ลดความรุนแรงของอาการนอนไม่หลับและเพิ่มคุณภาพการ

นอนหลับให้ดีขึ้น (มีคะแนนต่ำกว่า 5) ดังแสดงใน

Table 2

Table 2. Shows the mean and standard deviation of the data of the volunteers before and after the experiment by comparisons within the same group.

Data	Control group (n=9)			Experimental group (n=10)		
	Before	After	P-value	Before	After	P-value
	(mean±SD)	(mean±SD)		(mean±SD)	(mean±SD)	
Heart rate	80.22±8.67	79.67±8.72	0.883	84.11±8.89	85.89±15.58	0.621
Upper blood pressure (mmHg)	132.33±21.59	136.78±16.98	0.480	138.00±14.99	138.00±15.33	1.00
Lower blood pressure (mmHg)	76.00±8.54	78.22±12.54	0.584	78.22±6.28	77.22±6.28	0.659
Anxiety level	4.67±1.58	3.22±2.11	0.153	6.10±3.07	2.30±1.63	0.006*
Stress level	39.67±9.70	25.33±5.15	0.011*	48.30±11.30	25.90±4.48	0.000*
Severity of insomnia	9.78±3.87	7.11±4.96	0.059	10.70±2.98	4.40±1.17	0.000*
Sleep quality level	5.89±1.62	4.00±2.12	0.001*	6.40±0.69	2.70±2.95	0.000*

Show mean and standard deviation (mean±SD)

Paired t test

*Statistically significant difference ($P < 0.05$)

ส่วนที่ 3 เป็นการเปรียบเทียบผลการทดลอง ทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า การบำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด มีผลต่อการลดระดับความวิตกกังวล ระดับความเครียด ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับ

และระดับคุณภาพการนอนหลับที่ไม่แตกต่างกัน ส่งผลให้สามารถเลือกใช้น้ำมันหอมระเหยจำปาแทนการใช้น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์เพื่อเพิ่มคุณภาพการนอนหลับได้ ดังแสดงใน Table 3

Table 3. Shows a comparison of mean and standard scores compared between the two groups.

Data	Volunteers		P-value
	Control group (n=9)	Experimental group (n=10)	
Anxiety level	1.44±2.74	3.80±3.32	0.956
Stress level	14.33±13.06	22.40±12.93	0.924
Severity of insomnia	2.67±3.64	6.30±3.16	0.727
Sleep quality level	1.89±1.67	3.70±1.16	0.801

Show mean and standard deviation (mean±SD)

Independent t test

*Statistically significant difference ($P < 0.05$)

จากผลการบันทึกประจำวันขณะทดลองพบว่า อาสาสมัครทั้ง 2 กลุ่ม มีช่วงเวลาในการเข้านอนเฉลี่ย 20.00 นาฬิกา และช่วงเวลาในการตื่นนอนเฉลี่ย 5.00 นาฬิกา เฉลี่ยประมาณ 8-9 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งสอดคล้องกับ Choombuathong *et al.* (2015) ได้กล่าวไว้ว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีควรนอนหลับในเวลากลางคืนให้ได้ประมาณ 8 ชั่วโมง ซึ่งส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วย

อาการข้างเคียงจากการใช้น้ำมันหอมระเหย

จากการทดลอง พบว่า อาสาสมัครที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ มีอาการมีนศีรษะเล็กน้อยจำนวน 3 ราย ในช่วงวันแรก ๆ และมีอาการคลื่นไส้อาเจียนเล็กน้อย 1 ราย แต่ยังสามารถใช้น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ต่อไปได้และไม่มีอาการดังกล่าวในวันต่อมา เนื่องมาจากลาเวนเดอร์เมื่อเปิดใช้ในช่วงวันแรก ๆ จะมีกลิ่นค่อนข้างแรงแต่ก็ไม่ได้ส่งผลอันตรายแก่อาสาสมัครแต่อย่างใด ซึ่งจากการศึกษาของ Rafie *et al.* (2012) โดยการใช้ น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ในการรักษาโรคไมเกรนพบว่าไม่มีการรายงานผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นจากการใช้น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ สำหรับอาสาสมัครที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปา พบว่า ไม่มีอาการผิดปกติใด ๆ และบอกว่าเป็นกลิ่นที่ทำให้นอนหลับสบาย

วิจารณ์

จากการเปรียบเทียบผลของน้ำมันหอมระเหยจำปากับลาเวนเดอร์ต่อระดับความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า หลังการทดลองการบำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของอัตราการเต้นของหัวใจและระดับความดันโลหิต ซึ่งจากงานวิจัยของ Ziyaeifard *et al.* (2017) ได้ศึกษาผลของการสูดดม น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์นาน 30 นาทีหลังการทดลองสามารถลดความดันโลหิตและอัตราการเต้นของหัวใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมาอยู่ในระดับ

เกณฑ์ปกติและจากการวิจัยของ Saqib *et al.* (2018) พบว่าสารสกัดจำปาสมาสามารถช่วยขยายหลอดเลือดมีผลลดความดันโลหิตได้ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ยังไม่เห็นผลต่อการลดความดันโลหิตและอัตราการเต้นของหัวใจอาจจะต้องเพิ่มระยะเวลาในการสูดดม น้ำมันหอมระเหยมากขึ้นและควบคุมปัจจัยที่จะเข้ามารบกวนในขณะที่ทำการทดลอง แต่ถึงอย่างไรหลังการทดลองน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิดยังสามารถควบคุมอัตราการเต้นของหัวใจและระดับความดันโลหิตให้อยู่ในเกณฑ์ปกติได้ กลุ่มที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการทดลองพบว่าระดับความวิตกกังวลและความรุนแรงของการนอนไม่หลับมีแนวโน้มลดลงระดับความเครียดมีค่าที่ลดลงและเพิ่มระดับคุณภาพการนอนหลับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในกลุ่มที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปาหลังการทดลองระดับความวิตกกังวล ระดับความเครียด ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและเพิ่มคุณภาพการนอนหลับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอีกด้วย ซึ่งผลการทดลองดังกล่าวข้างต้นในกลุ่มที่บำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยจำปาให้ผลดีกว่าเนื่องมาจากในจำปามีลินาลูออลและสารกลุ่มเทอร์พีน (Baez *et al.*, 2012) ที่สามารถช่วยลดความวิตกกังวล ด้านความเครียดซึ่งมีผลต่อคุณภาพการนอนหลับได้ (Linck *et al.*, 2010) และตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทยจำปามีรสหอมเย็นซึ่งเป็นรสยาที่เหมาะสมกับการใช้ในวัยผู้สูงอายุที่จะช่วยบำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ บำรุงประสาท จึงทำให้ได้ผลดีในการทดลองในวัยผู้สูงอายุขณะเดียวกันก็ไม่พบอาการข้างเคียงจากการใช้น้ำมันหอมระเหยจำปา เมื่อทำการเปรียบเทียบการบำบัดด้วยน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิดต่อการลดระดับความวิตกกังวล ระดับความเครียด ระดับความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และระดับคุณภาพการนอนหลับพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากสารลินาลูออลสามารถพบได้ทั้งในจำปา (Baez *et al.*, 2012) และลาเวนเดอร์ (Xu *et al.*, 2021) ซึ่งจากการศึกษา

ของ Linck *et al.*, (2010) พบว่า พืชหอมชนิดใดที่มีองค์ประกอบหลักทางเคมีเป็นสารไลนาลูลออลมีผลในการหลังเซโรโทนินทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ด้านความเครียด และช่วยส่งเสริมการนอนหลับ จึงทำให้สามารถใช้น้ำมันหอมระเหยจำปาซึ่งเป็นสมุนไพรไทยทดแทนการใช้น้ำมันหอมระเหยลาเวนเดอร์ได้ ส่วนการใช้วิธีการสูดดมนั้นโมเลกุลของน้ำมันหอมระเหยที่สูดดมเข้าไปจับกับตัวรับบนเยื่อช่องจมูกและแปลสัญญาณเป็นสารสื่อประสาทหรือสัญญาณทางไฟฟ้าเคมีผ่านทางเส้นประสาทสมองคู่ที่ 1 เข้าสู่สมองส่วนลิมบิก จะมีผลในการตอบสนองทางด้านอารมณ์ ความสุขสบาย และความผ่อนคลาย งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษานำร่องเพื่อดูประสิทธิผลเบื้องต้นและผลข้างเคียงของน้ำมันหอมระเหยทั้ง 2 ชนิด ในกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก เพื่อให้ผลการศึกษามีความแม่นยำมากยิ่งขึ้นผู้วิจัยต้องศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและควรมีการพัฒนาตำรับน้ำมันหอมระเหยเพื่อการสูดดม โดยเพิ่มการศึกษาความคงตัวทางเคมีและการทดสอบฤทธิ์ เพื่อจะได้เป็นการส่งเสริมการใช้น้ำมันหอมระเหยจากดอกไม้ไทยและเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ที่มีอาการเครียด วิตกกังวล และผู้ที่มีคุณภาพการนอนหลับที่ไม่ดีได้

สรุป

จากการศึกษาผลของสุนทรบำบัดต่อระดับความวิตกกังวลและคุณภาพการนอนหลับของผู้สูงอายุ ตำบลท่าหิน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา พบว่า สามารถใช้น้ำมันหอมระเหยกลิ่นลาเวนเดอร์หรือกลิ่นจำปา สูดดมก่อนนอนจะช่วยลดความวิตกกังวล ความเครียด ความรุนแรงของการนอนไม่หลับ และเพิ่มคุณภาพการนอนหลับในผู้สูงอายุได้ไม่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

Baez, D., D. Morales and J. A. Pino. 2012. Volatiles from *Michelia champaca* flower: Comparative analysis by

simultaneous distillation-extraction and solid phase microextraction. *Natural Product Communications* 7(5): 659-660.

Choombuathong, A., W. Chalopatham, P. Dhongyooyen, S. Chokchaiworarat, K. Thamwattana, B. Changsap and P. Suksawang. 2015. Sleep quality and factors related to sleep and self-esteem in the elderly. *Journal of Health Science* 24(5): 833-843. (in Thai)

Faydali, S. and F. Çetinkaya. 2018. The effect of aromatherapy on sleep quality of elderly people residing in a nursing home. *Holistic Nursing Practice* 32(1): 8-16.

Foley, D. J., Monjan, A. A., Brown, S. L., Simmonsick, E. M., Wallace, R. B. and Blazer, D. G. (1995). Sleep complaints among elderly persons: An epidemiologic study of three communities. *Sleep* 18(6), 425-432.

Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute. 2017. *Situation of the Thai Elderly 2016*. Printery Company Limited 999, Nakhon Pathom. 135 p.

Kantow, S. and N. Pansakun. 2021. Comparative study on health-related quality of life among patients with chronic non-communicable disease. *Journal of Community Development and Life Quality* 9(3): 411-421.

Izadi-Avanji, F.S., S. Miranzadeh, H. Akbari, N.M. Ajorpaz and D. Ahmadi. 2019. Effects of aromatherapy with lavender

- essential oil on sleep quality among retired older adults. *Journal of Research & Health* 9(5): 437-442.
- Linck, V.M., A.L. da. Silva, M. Figueiro, E.B. Caramao, P.R. Moreno and E. Elisabetsky. 2010. Effect of inhaled linalool in anxiety, social interaction and aggressive behavior in mice. *Phytomedicine* 17 (8-9): 679-683.
- Rafie, S., F. Namjoyan, F. Golfakhrabadi, F. Yousefbeyk and A. Hassanzadeh. 2016. Effect of lavender essential oil as a prophylactic therapy for migraine: A randomized controlled clinical trial. *Journal of Herbal Medicine* 6(1): 18-23.
- Salout, A. and S. Kornpetpanee. 2018. Effect of *Michelia* (Jumpee) oil on emotion: Emotional state and psychophysiological parameters approach. *Research Methodology and Cognitive Science* 16(1): 150-162. (in Thai)
- Saqib, F., Z. Mushtaq, K.H. Janbaz, I. Imran, S. Deawnjee, M. Zia-Ul-Haq, L. Dima. 2018. Pharmacological basis for the medicinal use of *Michelia champaca* in gut, airways and cardiovascular disorders. *Asian Pacific Journal of Tropical Medicine* 11(4): 292-296.
- Sayowan, W., T. Saetan, W. Otbamrung and J. Phungphol. 2018. The effects of peppermint oil inhalation on autonomic nervous system, and spatial abilities. *The Journal of Prapokklao Hospital Clinical Medical Education Center* 35(1): 8-17. (in Thai)
- Soonthornchaiya, R. 2017. Insomnia in older adults with depression: Related theories. *The Journal of Psychiatric Nursing and Mental Health* 31(3): 1-16. (in Thai)
- Thai Gerontology Research and Development Institute. 2022. In 2022, stepping into a fully aged society. (Online). Available: <https://www.tnnthailand.com/news/health/103902/> (July 4, 2022). (in Thai)
- Thailand Institute of Scientific and Technological Research. 2010. Thai essential oil aromatherapy from Thai fragrant flowers. Sahamit Printing and Publishing Company Limited, Bangkok. (in Thai)
- Xu, L., X. Li, Y. Zhang, M. Ding, B. Sun, G. Su and Y. Zhao. 2021. The effects of linalool acupoint application therapy on sleep regulation. *RSC Advances* 11: 5896-5902.
- Ziyaeifard, M., R. Azarfarin, Z. Faritous, E. Dehdashtian, A. Baghestani, P. Ziyaeifard and Z. Yousefi. 2017. Evaluation of lavender oil inhalation effects on blood pressure and heart rate in patients undergoing coronary angiography. *Iranian Heart Journal* 18(4): 29-33.

กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า
ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

Learning Process in Water Resource Management of Ban Mae Jok Fah
Community, Thung Phueng Subdistrict, Chae Hom District,
Lampang Province

ดารารัตน์ ธาตุรักษ์^{1*} และ วชิระ หล่อประดิษฐ์²
Dararat Thatrak^{1} and Wachira Lawpradit²*

¹คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง จ.ลำปาง 52000
Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Lampang,
Lampang 52000, Thailand

²คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก จ.ตาก 63000
Faculty of Science and Agricultural Technology, Rajamangala University of Technology Lanna Tak,
Tak 63000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: dararat_6@rmutl.ac.th

(Received: December 18, 2022; Accepted: January 18, 2023)

Abstract: There are good water resources in the community of Ban Mae Jok Fah community, Thung Phueng subdistrict, Chae Hom district, Lampang province. There are farming lands next to the Mae Fah River, and they do not plant any crops during the flooding periods. The purpose of this research is to provide communities with a learning process in managing existing water resources for their maximum benefits. The sample group studied was: farmers who have agricultural plots next to the Mae Fah River, and 26 key informants and 4 hands-on farmers Data was collected through focus group discussion and interview. The study involved participatory action research in 5 steps: 1) Planning meetings to conduct research with community representatives, community leaders and network partners. 2) Creating tools and designing data collection methods. 3) Visiting the area to explore the Mae Fah River Basin. 4) Analyzing survey data, and 5) Implementing the experiment. The results showed that communities learned from being involved in operations. They use water for farming by growing crops suitable to the weather conditions. The agricultural products can be eaten and sold to generate income for the family.

Keywords: Learning process, problem solving, water resource management, Ban Mae Jok Fah community, Lampang province.

บทคัดย่อ: ชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีทรัพยากรน้ำที่ดีอยู่ในชุมชน มีแปลงเกษตรติดกับลำน้ำแม่ฟ้า และไม่ได้ทำการปลูกพืชใด ๆ ในขณะที่มีน้ำไหลผ่าน การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ให้เกิดการใช้ประโยชน์ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้มีแปลงเกษตรติดลำน้ำแม่ฟ้าและเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก 26 รายและลงมือปฏิบัติจริง 4 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ ดำเนินการวิจัยจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน คือ 1) การประชุมวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชน

ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่าย 2) การสร้างเครื่องมือและออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล 3) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลกลุ่มน้ำแม่ฟ้า 4) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ และ 5) การทดลองปฏิบัติจริง ผลการดำเนินงานพบว่า ชุมชนเรียนรู้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เกิดการใช้น้ำในแปลงเกษตรด้วยการปลูกพืชระยะสั้นได้อย่างเหมาะสมตามบริบทพื้นที่และฤดูกาล ผลผลิตนำมาจำหน่ายและขายเกิดรายได้กับครอบครัว

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า จังหวัดลำปาง

คำนำ

บ้านแม่จอกฟ้า หมู่ 8 ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไทมีระยะทางห่างจากศาลากลางจังหวัดลำปาง ผ่านถนนหมายเลข 1035 ประมาณ 110 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากเทศบาลตำบลทุ่งผึ้งประมาณ 14.8 กิโลเมตร ประชากรในหมู่บ้านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 52 ครัวเรือน มีสภาพพื้นที่เป็นดินแห้งแล้งและทุรกันดาร การเดินทางค่อนข้างลำบาก เป็นชุมชนที่ขาดแคลนและมีข้อจำกัด ทั้งเส้นทางคมนาคม ไฟฟ้า และมีประชากรในหมู่บ้านมีรายได้หลักจากการหาของป่าตามฤดูกาล (Supmee *et al.*, 2020) จากการวิเคราะห์สถานการณ์เชิงพื้นที่ของหมู่บ้าน ชุมชนใช้ลำน้ำแม่ฟ้า เป็นลำน้ำสายหลักในการดำเนินชีวิต แต่กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านแม่จอกฟ้า ยังคงมีแนวคิดการอนุรักษ์และการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าต้นน้ำภายใต้ความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าปกากะญอ คือ การเกิดมาเป็นคน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าน้ำ เจ้าน้ำ เจ้าเขาอยู่ในธรรมชาติ หากจะนำไปใช้ประโยชน์ ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง และแจ้งให้เจ้าของธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ก่อน และสังเกตความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำแม่ฟ้าจาก “กบจุก” หรือที่มีการเรียกกันว่า “ตะป้อ” ตามคำบอกโบราณว่า หากพบว่าบริเวณลำน้ำมี กบจุก แสดงว่าลำน้ำยังไม่แห้ง แต่หากไม่พบกบ หรือเห็นว่ามีกบตาย แสดงว่าน้ำแห้ง จึงเป็นที่มาของแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์ทรัพยากรบนฐานชีวิตและวัฒนธรรมของคนบ้านแม่จอกฟ้าอย่างชัดเจน (Supmee *et al.*, 2020)

ชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ทำไร่หมุนเวียนในพื้นที่บนเขา ห่างไกลจากลำน้ำแม่ฟ้า เป็นระบบการผลิตทางเกษตรที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Thongmeethip, 2021) โดยทำกันมาเป็นวัฒนธรรม

ตั้งแต่ยุคบรรพชน เป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในพื้นที่ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าต้นน้ำ ทุกคนต้องมีจิตสำนึกรักษ์ป่าเพราะถ้าไม่มีป่า น้ำก็จะไม่มีให้ดื่มกิน ภายใต้ความเป็นวัฒนธรรมของชุมชน แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ชุมชนจำเป็นต้องปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรมเพื่อวางรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง กระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมคิดตัดสินใจแก้ไขปัญหาและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรน้ำ เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนเข้าใจการเปลี่ยนแปลง ชุมชนพึ่งตนเองได้และมีความสามารถในการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน (Tahom, 2021; Worawongpongsa *et al.*, 2021) ปัญหาที่ชัดเจนของการใช้ลำน้ำแม่ฟ้าของชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า คือ แปลงเกษตรของชุมชนที่อยู่ติดลำน้ำแม่ฟ้า ชุมชนใช้น้ำสำหรับการทำนาข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวก็ทิ้งพื้นที่ไว้โดยไม่ได้ทำการปลูกพืชใด ๆ ในขณะที่ยังมีน้ำไหลผ่านอยู่ แต่กลับไปปลูกในพื้นที่ไร่ นา หมุนเวียนตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของชนเผ่า ซึ่งเป็นพื้นที่ห่างไกลอยู่บนภูเขา และไม่ได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ฟ้า อาศัยเพียงน้ำฝน ในช่วงฤดูแล้งปริมาณฝนตกน้อย เกิดความแห้งแล้ง พืชที่ปลูกในไร่ หมุนเวียนให้ผลผลิตได้อย่างไม่เต็มที่ พืชบางชนิดที่ไม่ทนต่อความแห้งแล้ง จึงไม่สามารถให้ผลผลิตได้

การปล่อยพื้นที่แปลงเกษตรที่อยู่ติดลำน้ำแม่ฟ้าให้ว่างเปล่า หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว เนื่องจากชุมชนไม่มีแหล่งความรู้ที่หนุนเสริมให้มีแนวทางสำหรับการผลิตทางการเกษตร ที่ช่วยในการปรับวิธีการผลิต ปรับมุมมอง หรือทัศนคติในการปลูกพืชที่หลากหลาย ทำให้ผูกขาดแต่การปลูกพืชในไร่ นา หมุนเวียนอย่างเดียว ดังนั้น การที่ชุมชนไม่ได้ใช้น้ำใน

การเพาะปลูกพืชใด ๆ ในแปลงเกษตรที่ว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว ทำให้ขาดโอกาสในการปลูกพืชทางเลือกอื่นที่อาจนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้น หรือสร้างเป็นอาชีพเสริมระหว่างฤดูกาลเพื่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างทางเลือกในการผลิตหรือปรับรูปแบบการผลิตที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ในขณะที่ชุมชนมีต้นทุนทางด้านทรัพยากรน้ำที่ดีคือ ลำน้ำแม่ฟ้ามีปริมาณมากในฤดูฝน และไม่แห้งขอดในช่วงฤดูแล้งเป็นบริเวณต้นน้ำที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในระดับดี ซึ่งสามารถวัดคุณภาพของน้ำจากความหลากหลายของแมลงน้ำ (Nithirojpakdee *et al.*, 2019) จากการสำรวจปริมาณสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่ยังคงมีอยู่ในแหล่งน้ำของที่วิจัย เช่น หนอนปอกน้ำที่สร้างบ้านซีปะขาว แมลงเกาะหิน หนอนด้วงสังข์ เป็นต้น

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ชุมชนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าร่วมกัน โดยศึกษาในพื้นที่บ้านแม่จอกฟ้า ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ใหม่ในด้านของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ อาจนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตที่สัมพันธ์กับปริมาณและคุณภาพของลำน้ำแม่ฟ้า โดยยึดแนวทางการอนุรักษ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอและสร้างรูปแบบการผลิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคนท้ายน้ำได้ตลอดทั้งปี เกิดเป็นรายได้หมุนเวียน เกิดการสร้างอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่ เกิดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ฟ้าต่อการปลูกพืชเพิ่มขึ้น นำไปสู่การลดรายจ่ายหรือการเพิ่มขึ้นของรายได้ระดับครัวเรือน การเรียนรู้ทำให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนความคิด เกิดทักษะความสามารถในการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ขับเคลื่อนไปสู่การแก้ปัญหาด้วยการร่วมมือร่วมใจลงมือปฏิบัติด้วยชุมชนเอง (Thatrak *et al.*, 2020)

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการกับชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ในตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ กลุ่มเกษตรกรผู้มีการแปลงเกษตรติดลำน้ำแม่ฟ้า และใช้น้ำจากลำน้ำแม่ฟ้า จำนวน 26 ราย โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ 1) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 26 ราย 2) กลุ่มตัวอย่างที่มีความพร้อมในการปฏิบัติจริง จำนวน 4 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non-Structured Interview) เกี่ยวกับบริบทพื้นที่ การทำการเกษตรการใช้น้ำแม่ฟ้า ระบบการบริหารจัดการน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่ชุมชนดำเนินการอยู่ เพื่อหาแนวทางการสร้างเครื่องมืองานวิจัย 2) การสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อใช้ประกอบการลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลงานวิจัย โดยมีคำถามเป็นลักษณะปลายเปิด จัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ข้อมูลรายได้ครัวเรือน พืชที่ปลูก จำนวนแปลงเกษตร ผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

ขั้นตอนการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ให้มีความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 การประชุมวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินการวิจัย เพื่อชี้แจงและวางรูปแบบให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยดำเนินการประชุมจำนวน 2 ครั้งด้วยกันคือ 1)

ประชุมร่วมกับตัวแทนชุมชน ผู้นำชุมชน ทีมงานเทศบาลตำบลทุ่งผึ้ง ทีมงาน กศน.อำเภอแจ้ห่ม เพื่อทบทวน ติดตามความเคลื่อนไหวในการพัฒนาหมู่บ้านในช่วงเวลาที่ผ่านมาและร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัยให้เกิดความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน 2) ทีมวิจัยลงพื้นที่บ้านแม่จอกฟ้า เพื่อพบปะทีมวิจัยชุมชน ทีมงานเทศบาลตำบลทุ่งผึ้ง ทีมงาน กศน.อำเภอแจ้ห่ม ในการสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกัน ทบทวนการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน การใช้น้ำในแปลงเกษตรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่พร้อมแนวทางการดำเนินงานในประเด็นการใช้น้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์จากแนวทางในการเลือกปลูกพืชชนิดอื่นได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และมีแนวทางในการหากกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือและออกแบบวิธีการจัดเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของชุมชน จากการเกิดความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันระหว่างทีมวิจัย และภาคีเครือข่าย และแนวทางการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลการทำงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดร่วมกันไว้ โดยแบ่งตามแปลงเกษตรของชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำแม่ฟ้า เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำแม่ฟ้า ที่สามารถเข้ามาร่วมให้ข้อมูลได้ชัดเจนมากขึ้น รวมถึงระบบการบริหารจัดการน้ำตามภูมิปัญญา

ท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่ชุมชนดำเนินการอยู่ และมองเห็นแนวทางการสร้างเครื่องมือเพื่อนำมาเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลกลุ่มน้ำแม่ฟ้า เพื่อดำเนินการจัดเก็บข้อมูล เริ่มจากการสนทนากลุ่มย่อย จำแนกข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับภูมินิเวศและข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมายที่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ติดลำน้ำแม่ฟ้า ประกอบด้วย 1) แผนที่ทำมือแปลงเกษตรกรรมติดลำน้ำแม่ฟ้า 2) รายชื่อเกษตรกรที่มีพื้นที่เกษตรติดลำน้ำและจำนวนพื้นที่การเกษตร 3) พิกัดดาวเทียมและตำแหน่งของพื้นที่การเกษตร 4) ลงสำรวจจุดพื้นที่แปลงการผลิตที่ติดกับลำน้ำแม่ฟ้า จำนวนแหล่งกักเก็บน้ำที่มี และ ซึ่งในการลงจัดเก็บข้อมูลรอบแรกมีจำนวนเกษตรกรที่มีพื้นที่ติดลำน้ำแม่ฟ้าจำนวน 26 ราย เพื่อจัดเก็บข้อมูลรายได้ครัวเรือน รายละเอียดของข้อมูลที่ได้จำนวนเกษตรกรที่มีพื้นที่เกษตรติดลำน้ำทั้งหมด 26 ราย หลังจากนั้น ทีมวิจัยพร้อมกับชุมชนเจ้าของแปลงเกษตร ลงสำรวจพื้นที่จริงร่วมกัน โดยการเดินเท้าไปดูที่ละแปลงพร้อมกับจับพิกัด GPS เพื่อระบุตำแหน่งที่ตั้งที่ชัดเจน โดยสำรวจได้จำนวนแปลงเกษตรจริงทั้งหมด 16 ราย พื้นที่แปลงเกษตรทั้งหมดเป็นแปลงนาข้าวที่หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็ปล่อยพื้นที่ทิ้งไว้โดยไม่ได้ทำการปลูกพืชชนิดอื่น ดัง Figure 1 และ Figure 2

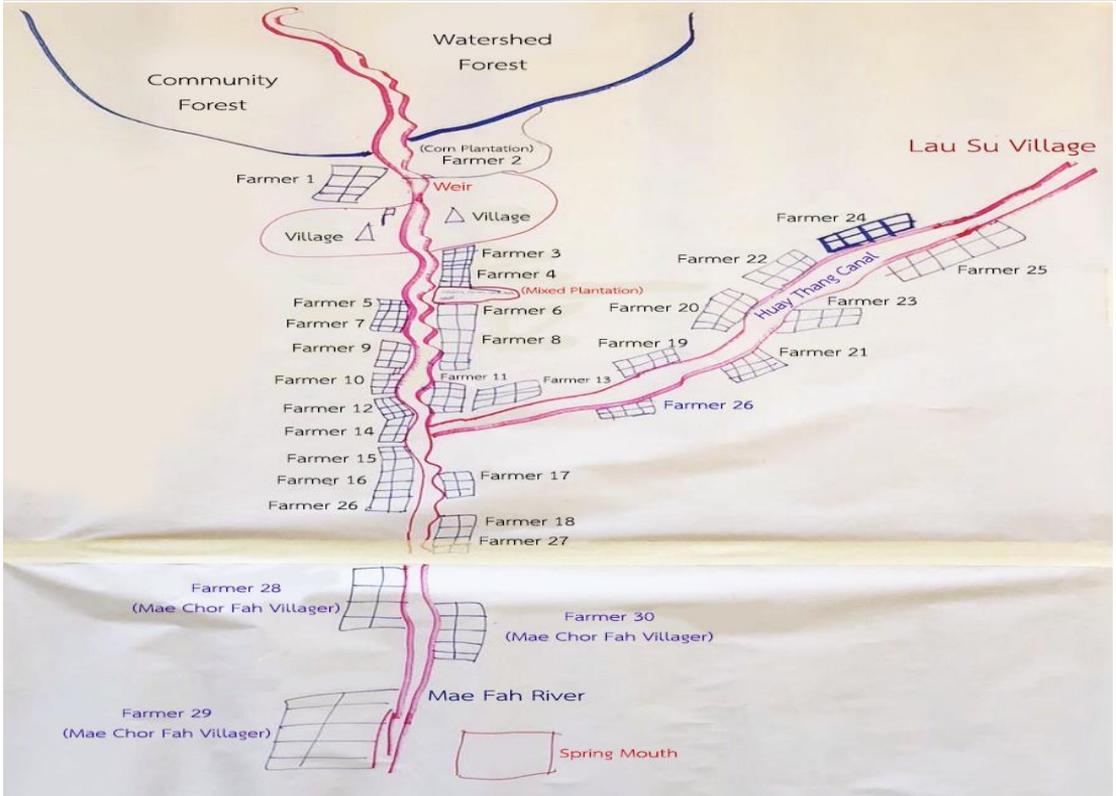

Figure 1. Hand-drawn map of agricultural plots along the Mae Fah river

Figure 2. Rice fields after harvesting

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจจากแบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง ทางที่วิจัย ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาดำเนินการดังนี้ 1) กรอกรวบรวมข้อมูลลงในระบบจัดการข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์พบว่า ส่วนใหญ่ชุมชนมีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีรายได้สุทธิต่อเดือนต่ำสุดประมาณ 741 บาท ส่วนใหญ่มาจากการหาของป่า

ขาย เช่นหน่อไม้และเห็ด ชุมชนเป็นส่วนน้อยที่มีรายได้จากการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่มีต้นทุนสูง และส่วนใหญ่ทางชุมชนจะเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหมู ไก่ ปลา ผักกาด ผักชี กะหล่ำ มะเขือ เป็นต้น ทางที่วิจัยนำข้อมูลเหล่านี้มาพิจารณาแนวทางการคัดเลือก กลุ่มเป้าหมาย เป็นครั้งที่ 2 เพื่อหาแนวทางในการสร้างอาชีพทางเลือกทางการเกษตรที่

เหมาะสม 2) ใช้ประเด็นข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่กรอกลงระบบ เช่น ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน รายได้จากการหาของป่า รายได้จากการเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชได้เอง และพืชหรือสัตว์ที่ชุมชนต้องซื้อเพื่อเป็นอาหาร นำไปคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ยังใช้เกณฑ์มีพื้นที่แปลงเกษตรติดลำน้ำแม่ฟ้า และมีความสมัครใจร่วมทดลองปฏิบัติจริง 3) ได้จำแนกกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและพร้อมลงมือปฏิบัติจริง ที่มีแปลงเกษตรที่อยู่ใกล้เคียงกันและมีการใช้ลำน้ำแม่ฟ้า มาร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางสร้างทางเลือกอาชีพทางการเกษตรและแนวทางการกักเก็บน้ำเพิ่มจากเดิมที่มีอยู่ในชุมชน 4) นำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ร่วมกันกับหน่วยงาน กศน.แจ้ห่ม เพื่อร่วมกันหาแนวทางสร้างทางเลือกทางการเกษตร 5) ได้แนวทางในการสร้างอาชีพทางเลือกจากชุมชนบ้านแม่จอกฟ้าตามบริบทพื้นที่ ช่วงเวลาการเพาะปลูกที่สามารถดำเนินการได้ให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ เป็นการทดลองปลูกพืชระยะสั้น ได้แก่ กะหล่ำ ผักชี คะนัว ผักกาด มะเขือยาว มะเขือเทศ ผักบุ้ง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองปฏิบัติงานจริงแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยดำเนินการทดลองปฏิบัติในประเด็นการผลิตทางการเกษตร จากการปลูกพืชระยะสั้น ที่สอดคล้องกับข้อมูลจากการสำรวจและบริบทของพื้นที่ โดยใช้กลุ่มเป้าหมายในรายที่ยังมุ่งมั่นจะทดลองปฏิบัติจริง จากบ้านแม่จอกฟ้าจำนวน 4 ราย สมัครใจปลูกพืช ประเภทผักกาด ผักชี มะเขือยาว ถั่ว มะเขือเทศ ผักบุ้ง ทั้งในพื้นที่แปลงนาที่ว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว และขยายพื้นที่บนคันนา โดยทำการปลูกในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม ถึง กรกฎาคม 2564

ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่ กันยายน 2563 ถึง เดือน สิงหาคม 2564

ผลการศึกษา

จากการดำเนินงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากน้ำที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า และมีแนวทางเลือกอาชีพทางการเกษตร ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่ หลังจากการดำเนินงานคือ

1. การมองเห็นปัญหาที่ชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนสามารถระบุได้ชัดเจนเนื่องจากชุมชนเป็นผู้ชี้ให้เห็นถึงปัญหา ซึ่งเริ่มต้นมาจาก น้ำแม่ฟ้าเป็นลำน้ำที่มีปริมาณมากในช่วงฤดูฝน ในฤดูแล้งยังมีน้ำไหลผ่านแปลงเกษตร ชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ไม่มีการปลูกพืชใด ๆ บนพื้นที่นาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าว เพราะชุมชนไม่มีแหล่งความรู้ที่เป็นแนวทางในการปลูกพืชชนิดอื่น ตามวิถีชีวิตที่ทำไร่หมุนเวียน ซึ่งอาศัยน้ำฝนมาโดยตลอด ขณะที่พื้นที่ต้นน้ำ หากมีการเรียนรู้ในการจัดการน้ำก็สามารถปลูกพืชได้ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า ชุมชนมีทรัพยากรน้ำที่ดี แต่ใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า ชุมชนเข้าถึงน้ำ แต่กลับไม่นำน้ำมาใช้ประโยชน์ ดังนั้น การได้มาซึ่งโจทย์ปัญหา จึงเป็นโจทย์ปัญหาที่มาจากชุมชนเอง โดยดำเนินการจากกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ลงพื้นที่สำรวจบริบทพื้นที่จริง พบปะพูดคุย ชวนให้ชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ฟ้าเข้ามามีส่วนร่วม ดัง Figure 3

Figure 3. Finding community participatory research problems: explore agricultural plots adjacent to the Mae Fah River Basin (A), collaborative analysis of survey data (B)

2. เกิดการจัดการทรัพยากรน้ำ คือมีการใช้น้ำแม่ฟ้าในพื้นที่แปลงเกษตร โดยถือได้ว่าเป็นทางเลือกในการผลิตพืชทางการเกษตรรูปแบบใหม่ที่สามารถสร้างเป็นอาชีพทางเลือกแทนการผูกขาดการปลูกเพียงพืชไร้หมุนเวียนที่อาศัยแต่น้ำฝน ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการปลูกพืชทางเลือกทาง

การเกษตรให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และฤดูกาล ว่าพืชชนิดไหน ควรปลูกในฤดูกาลใด จึงจะเหมาะสม เช่นพื้นที่ว่างจากนาข้าวควรปลูกพืชระยะสั้น เพื่อทันต่อการเก็บเกี่ยวก่อนถึงฤดูการทำนาครั้งถัดไป เป็นต้น ดัง Figure 4

Figure 4. Shows the short-term planting of Ban Mae Chok Fah community: coriander (A), Cantonese lettuce (B), green eggplant (C), kale (D)

3. การลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนในด้านเศรษฐกิจคือ ชุมชนมีแนวทางในการเลือกอาชีพทางการเกษตร แนวทางการผลิตพืชทางเลือกเพื่อลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย เกิดแผนอาชีพทางเลือก ที่มีแผนการผลิตพืชทางเลือกอย่างน้อย 1 ชนิด คือชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า มีกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจทดลองปฏิบัติจริงมาเข้าร่วม จำนวน 4 ราย ทำการปลูกพืชระยะสั้นบนพื้นที่แปลงนาและขยายพื้นที่บนคันนา ชนิดของพืชที่ปลูกแตกต่างกัน ทำให้เกิดครัวเรือนต้นแบบที่ทำ

การเกษตรทางเลือก โดยการปลูกพืชผักทางเลือกที่เน้นการบริโภค เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น กวางตุ้ง มะเขือยาว มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว ค่ะน้า ผักบุงแก้ว กระเจี๊ยบเขียว ผักชี ปรับพื้นที่เพาะปลูก โดยขยายคันนาให้กว้างขึ้นเพื่อให้มีบริเวณสำหรับปลูกพืชผัก พื้นที่นาข้าวที่ปล่อยว่างไว้ ได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ฟ้า และได้ผลผลิตจากการปลูกพืชผักร่วมด้วย ซึ่งภายหลังการทดลองปลูกพืชระยะสั้นของชุมชนทั้งบ้านแม่จอกฟ้าได้ประมาณ 1 เดือน ที่มิวิจัยได้ ติดตามแผนอาชีพการผลิตผัก

ในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน ติดตามการบันทึกข้อมูลของผลผลิตของพืชที่ปลูก คือผลผลิตที่ขายได้ ได้แก่ ผักชี เนื่องจากเป็นพันธุ์ที่มีใบใหญ่ในชุมชนค่อนข้างขาดแคลน ผักกาดและ คะน้า ซึ่งในขณะที่เก็บข้อมูล มีผลผลิตที่ปลูกแล้ว สามารถเก็บเกี่ยวได้เพียงไม่กี่ชนิด ชนิดอื่น ๆ กำลังทยอยออกผลผลิต ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผลผลิตจากพืชที่ปลูก ชุมชนสามารถนำมาเป็นอาหารรับประทานเองใน

ครอบครัว ลดรายจ่าย และขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอยู่หลายชนิดด้วยกัน ผลผลิตที่จะทยอยออกสู่ตลาดสามารถเก็บขายได้เรื่อย ๆ หากยังบันทึกข้อมูลต่อ อาจทำให้มองเห็นความแตกต่างของรายรับ-จ่ายที่ชัดเจน รวมไปถึงกลุ่มผลผลิตก็จะทำการปลูกขยายต่อไปได้ตลอดทั้งปี เช่น ผักกาด ผักชี และ ผักบุ้ง เป็นต้น ดังแสดงใน Table 1

Table 1. Displays the tracking record of crop yields

Plant Plot Owner	Plants	Products	Feeding	Vending	Water Management
Farmer1 Planting from rice fields	Cantonese lettuce, purple eggplant, green eggplant, tomato, Chinese okra, bean, kale, Coriander	Cantonese lettuce, Coriander	2 times and share out with neighborhood 1 time	3 times	Short-term crops suitable for the amount of water and production period
Farmer2 Expand plant plot from rice field ridges	Swamp morning glory, green Chinese okra, cow-pea, tomato	Swamp morning glory	3 times	1 time	Short-term crops suitable for the amount of water and production period
Farmer3 Planting from rice fields	Cantonese lettuce, Coriander, Swamp morning glory, Eggplant	Cantonese lettuce, Coriander, Swamp morning glory	3 times	2 times	Short-term crops suitable for the amount of water and production period
Farmer4 Planting from rice fields	Cantonese lettuce, Coriander, Swamp morning glory, Tomato	Cantonese lettuce, Coriander, Swamp morning glory	3 times	1 time	Short-term crops suitable for the amount of water and production period

4. เกิดการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่าย คือ 1) กศน.อำเภอแจ้ห่ม เป็นภาคีเครือข่ายของการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน จากการมีแนวทางในการเลือกอาชีพทางการเกษตร ซึ่ง กศน.แจ้ห่ม พร้อมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีอาชีพทางเลือกอื่น เพื่อเพิ่มรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 2) เทศบาลตำบลทุ่งผิง เป็นหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีส่วนในการหนุนช่วยชุมชนในการขยับต่อการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ และด้านอาชีพ ซึ่งการดำเนินการประสานงานหลังจากนี้จะเป็นบทบาทของทีมชุมชนที่จะเสนอแผนพัฒนาชุมชนให้กับเทศบาลต่อไป

วิจารณ์

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรน้ำที่มีอยู่และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อาศัยประสบการณ์ของชุมชนเองให้มองเห็นถึงปัญหา และร่วมเรียนรู้ในการสร้างเครื่องมือและออกแบบวิธีการหากกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนช่วยกำหนดกลุ่มเป้าหมายด้วยการวาดแผนที่แปลงเกษตรเพื่อสามารถระบุกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลในการดำเนินงาน เกิดความเข้าใจและมีการปฏิบัติร่วมกันได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ Ampansirir and Wongchaiya (2017) ที่กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อความเข้าใจและพัฒนาสิ่งต่างๆ โดยการเปลี่ยนแปลง ประเด็นสำคัญคือการเก็บรวบรวมข้อมูล การสะท้อนคิดที่นักวิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้ทำไปด้วยกัน จึงเกิดความเข้าใจและพัฒนาการปฏิบัติร่วมกันภายใต้สถานการณ์ที่ค้นพบด้วยตัวเอง จึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการร่วมคิด ร่วมทำ

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า มีความเชื่อตามวัฒนธรรมของชนเผ่าที่ดำเนินการปลูกเฉพาะพืชไร่มุมนเวียนบนพื้นที่บนเขา อาศัยเพียงน้ำฝนตามฤดูกาล โดยไม่ได้ใช้น้ำแม่ฟ้าที่ไหลผ่านแปลงเกษตรที่ใช้ปลูกข้าวเลยแต่อย่างใด ทำให้ไม่มีทางเลือกในปลูกพืชชนิดอื่นที่จะสามารถนำรายได้ที่มากขึ้น เมื่อชุมชนได้รับรู้ข้อมูลจริงจากการสำรวจร่วมกัน ทำให้มองเห็นว่าชุมชนยังมีทางเลือกที่จะทำอาชีพทางการเกษตรอื่นที่จะนำมาซึ่งการเพิ่มขึ้นของรายได้ หรือการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่โดยการใช้ทำให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตร ชุมชนให้ความสนใจ และชุมชนให้ความสนใจ พร้อมสมัครใจร่วมเรียนรู้อย่างจริงจัง เช่นเดียวกับที่ Supmee *et al.* (2020) กล่าวว่า การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่บุคคลจำนวนหนึ่งในชุมชนที่เผชิญอยู่กับปัญหา เข้ามาร่วมค้นหาคำตอบที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ ใช้กระบวนการวิจัยในการแก้ไขปัญหาจนกระทั่งนำมาซึ่งการกระทำที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วม และรับรู้ข้อมูล ผลที่จะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และการใช้ประโยชน์และได้รับคุณค่าที่เกิดขึ้นร่วมกัน การให้ข้อมูลและความรู้ที่สะท้อนถึงคุณค่าที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ จึงเป็นสิ่งสำคัญ

การเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติจริงของชุมชน จากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้อิงคความรู้จากการทดลองปฏิบัติจริง การมีข้อมูลจริงที่สามารถจัดการลำน้ำมองเห็นความสำคัญของแหล่งน้ำที่มีอยู่ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด ในการหันมาเลือกทดลองปลูกพืชชนิดอื่น นอกเหนือจากที่ปลูกในแปลงไร่มุมนเวียน ซึ่งเป็นพืชที่อาศัยน้ำฝน การปลูกพืชระยะสั้นให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ช่วงเวลา และปริมาณน้ำที่มีอยู่ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งสามารถเกิดเป็นต้นแบบในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง ยังตอบ

ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจในลักษณะของการมีกันชนทางการเงิน ที่ลดการซื้ออาหารแต่ทำการเพาะปลูกและนำมารับประทานเอง หรือนำมาจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว เป็นพื้นฐานของการพอมิ พอกินพอใช้ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน สอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษา ของ Kunpradid *et al.* (2017) ว่าด้วยแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนท้องถิ่นบนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ของพื้นที่ต้นน้ำ อำเภอถ้ำกัลป์ ยาวนิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ ในเรื่องของการจัดการน้ำ จากชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง โดยมองสภาพปัญหาและการแก้ไข ที่ใช้ฐานการจัดการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง และ Boonlai and Sripokangkul (2017) ศึกษาแนวทางพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืนของตำบลท่ากระเสริม อำเภอป่าพอง จังหวัดขอนแก่น พบระบบการจัดการน้ำจากคลองชลประทาน และมีโครงการสูบน้ำด้วยกระแสไฟฟ้า ที่ทำให้เกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม จึงมีแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืน โดยมีการจัดการน้ำร่วมกัน การเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน ทำการจัดทำข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง และทำการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชใช้น้ำน้อย เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว การมีภาคีเครือข่ายเข้ามาให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน ของโครงการวิจัยเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากภาคีเครือข่ายซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และได้ทำงานใกล้ชิดกับชุมชน ซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือผลักดันสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นทีมงานจึงได้นำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงาน นำเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กศน. อำเภอแจ้ห่ม ซึ่งพอหน่วยงาน กศน.ได้รับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้น

ตามความเป็นจริง หน่วยงานให้ความสำคัญพร้อมทั้งนำข้อมูลไปปรับแผนการดำเนินงานที่มุ่งเข้าไปพัฒนาตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เช่นด้านอาชีพทางเลือกที่หน่วยงาน สามารถเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนตลอดจนส่งเสริมให้เกิดการมีแหล่งกักเก็บน้ำเพิ่มเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนต่อไป สอดคล้องกับ การจัดการปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านทุ่งฮ้างและบ้านแม่จอกฟ้า จังหวัดลำปาง ของ Thatrak *et al.* (2020) การดำเนินงานวิจัยได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เข้ามาช่วยขยับงานที่ชุมชนวางแนวทางในการดำเนินงานไว้ และภาคีเครือข่ายยังพยายามช่วยชุมชนในการสานต่อแนวทางที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต ส่งผลให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สรุป

การศึกษานี้ทำให้พบว่ากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนบ้านแม่จอกฟ้า ตำบลทุ่งฮ้าง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เกิดขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากตัวชุมชนเอง นำมาซึ่งแนวทางการปรับเปลี่ยนแนวคิด และวิถีการดำเนินชีวิตให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไปในโลกของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และยังสามารถคงความเป็นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น การปรับเปลี่ยนแนวคิด และการปฏิบัติจริง สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ ด้วยการตระหนักเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ในชุมชน เกิดการใช้ประโยชน์จากน้ำ นำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถลดรายจ่ายและการนำรายได้สู่ครอบครัว เป็น “ต้นแบบ” ของความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชนอื่นต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัย และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ประเมินผลงานวิจัยและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

Ampansirirat, A. and P. Wongchaiya. 2017. The participatory action research: Key features and application in community. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University* 36(6): 192-202. (in Thai)

Boonlai, S., and S. Sripokangkul. 2017. Guideline of water management development for sustainable agriculture system: A case study of Tha Khraserm subdistrict, Nam Phong district, Khon Kaen province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University* 10(2): 1771-1784. (in Thai)

Kunpradid, T., R. Tagun, P. Leelahakriengkrai, N. Supaphan and A. Joradol. 2017. Local community water resources management approach based on sufficiency economic concept and local indigenous: Case study at Kalayaniwatdhana district. pp. 369-379. In: *Proceeding of King's Philosophy for Sustainable Development: research articles*, Academic Articles. Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai. (in Thai)

Nithirojpakdee, P., C. Jaisuk, W. Noykongka, Y. Soonthonkit and A. Soonthisak. 2019. Using aquatic insect as indicator of water quality in headwater of Chanthaburi river, Amphoe Khao Khitchakut, Chanthaburi

province. *Khon Kaen Agriculture Journal* 47(6): 1171-1182. (in Thai)

Supmee, R., S. Supmee, N. Jaroensuk, K. Saninjak, S. Tuwsakul. 2020. Create a water management knowledge set and upstream forest by community participation, Thung Phueng subdistrict, Chae Hom district, Lampang province. Full research report. Rajamangala University of Technology Lanna Lampang, Lampang. (in Thai)

Tahom, U. 2021. Cultural-based community development to reduce social inequality. *Journal of Research and Development Buriram Rajabhat University* 16(2): 55-73. (in Thai)

Thatrak, D., W. Lawpradit and W. Tapyotin. 2020. Managing water shortages for agriculture during a dry season by community participation in Ban Thung Hang and Ban Mae Jok Fah, Lampang province. *Area Based Development Research Journal* 12(6): 401-415. (in Thai)

Thongmeethip, K. 2021. Agricultural development in Thailand in terms of community development and quality of life. *PSDS Journal of Development Studies*. 4(1): 132-162. (in Thai)

Worawongpongsa, W., T. Wongsheree and W. Manish. 2021. Factors affecting on participation in water resource management of people Rang Bua subdistrict, Chom Bueng district, Ratchaburi province. *Journal of Community Development and Life Quality* 9(1): 170-182. (in Thai)

Journal of Community Development and Life Quality

1. The Development Guidelines for Community Enterprise Efficiency of Silk Weaving Cooperative Group in Ban Hua Fai, Po Daeng Subdistrict, Chonnabot District, Khon Kaen Province Fakjit Palinthorn and Athittaya Thaennonngiw.....	1
2. Product and Packaging Development of Japanese Sweet Potato of Tha Muang Community, Selaphum District, Roi Et Province Sirawit Pinkum.....	11
3. Developing of LINE Stickers to Increasing Marketing Communication Channel of Products in Mueang Madan Community, Nakhon Nayok Province Pratchaya Tongchum and Preeya Sompuet.....	21
4. Moving to Food Security in Ban Don Bay, Surat Thani Province Manolee Sripaoraya Penpong.....	34
5. Farmer's Knowledge of Organic Rice Production under the Promotion Project of Organic Rice Production in Khon Kaen Province Sukanlaya Choenkwan and Panutat Losithong.....	46
6. A Lesson Learned from Driving Operation of Self-help Land Settlement of Northern Zone: A Case Study of Withdrawal of Self-help Land Settlements Kettip Pluemvong and Pisit Ongcharoen.....	56
7. Comparative Study of the Health Benefits of Champa Essential Oil and Lavender Essential Oil on Anxiety Level, Stress Level, Insomnia, and Sleep Quality Among the Elderly in Tha Hin Subdistrict, Sathing Phra District, Songkhla Province Thanaporn Issarata, Nathawarot Bunrattana, Teerapong Kongkue, Kochakorn Sukjan Inthanuchit and Kwanruthai Aksornwong.....	67
8. Learning Process in Water Resource Management of Ban Mae Jok Fah Community, Thung Phueng Subdistrict, Chae Hom District, Lampang Province Dararat Thatrak and Wachira Lawpradit.....	78

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต
สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.)
โทร 053-942476, 087-6560160 อีเมล: journals.unrn@gmail.com

Journal of Community Development and Life Quality 11 2014 2566-2630 (Print); 2630-0244 (Online)